

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites
of Hariphunchai in Lamphun Province

โดย

นายบุญเพลิน ยาวิชัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS610761225

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites
of Hariphunchai in Lamphun Province

โดย

นายบุญเพลิน ยาวิชัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761225

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites
of Hariphunchai in Lamphun Province

By

Mr.Boonpern Yavichai

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Lamphun Buddhist College

B.E.2561

Research ProjectFunded by MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity

MCU RS 610761225

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	:	การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน
ผู้วิจัย	:	นายบุญเพลิน ยาวิชัย
ส่วนงาน	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
ปีงบประมาณ	:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน ๒) เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน ๓) เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างและการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๓ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

๑) การศึกษาและการสร้างองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว โดยมีการวิเคราะห์และการวางแผนพัฒนาชุมชน ดำเนินการให้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม เทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและสร้างคุณค่าใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดี กับการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

๒) การเสริมสร้างและเรียนรู้ โดยการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำเนินกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ที่มีคุณค่าเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชนมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความ

เข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกห้องถิ่นของตนเอง และให้สังคมบุคคลภายนอกได้เข้าถึงประเพณีวัฒนธรรม การฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างคุณค่า กำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดี

๓) การจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึกด้วยประเพณีที่แสดงถึงวิถีชีวิตในการประกอบพิธีกรรมด้วยความเชื่อและแรงศรัทธา ในการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดงามนี้ไว้ โดยการสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์ที่มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสาธารณูปโภค มีระเบียบการเข้าเยี่ยมชมสักการะเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสถานที่ เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการเข้ามาสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

Research Title : Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites of Hariphunchai in Lamphun Province

Researcher : Mr.Boonpern Yavichai

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Lamphun Buddhist College

Fiscal Year : 2018

Research Scholarship Sponsor
: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research entitled “Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites of Hariphunchai in Lamphun Province” aims 1) to study and manage the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province, 2) to promote the learning resources and management the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province, and 3) to analyze and manage the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province with promoting learning in the community. This study is the qualitative research by collecting data using In-Depth Interviews to indicate the promoting and management the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province with promoting learning in the community. Key formant are 13 of this research, including the abbot, temple’s administrators, and personnel of government sector. Data analysis is done by collecting data from in-depth interviews, data grouping, and then analyzing data by content analysis techniques and presented by describing references from person speech.

The results of the research showed that

1) Education and promoting knowledge of archaeological sites of Hariphunchai is a source of historical and archaeological knowledge that there is significance and benefit to the people and tourists. By analyzing and planning for community development, making a participatory community and accepting multicultural differences, techniques in management must be adapted and applied to suit the local context, working must be consistent with the way of life of people in the community, learning process management in opening approach, work together in the form of mutual learning. In order to conserve, prevent, protect, restore and create new values for existing archeological resources. Having organized tourism

activities of archaeological sites together with networking for linking is a medium that can send information to target groups quickly.

2) Promoting and learning by public relations, the development of a database system for education as an archeology sources, antiquities by driving the community and related organizations. To conserve the art and culture, landscape adjustment that considers the target group, having management of cultural learning resources that is the knowledge center and activities related to lifestyle, valuable as a cultural knowledge that is constantly changing. The people in the community focus on transferring knowledge and understanding to people both inside and outside their own country. And to allow outsiders to access cultural traditions, tradition restoration is to create value, define new roles and functions for archaeological resources.

3) Learning resources management is a learning process and cultivating consciousness with a tradition that indicates to the way of life in rituals with belief and faith. To inherit this good culture is creating and inventing innovation in management, to make a networking for linking in developing and driving the Haripunchai's archaeological site sources with systematic planning and management both facilities and utilities. There are regulations for visiting and worshiping in order to express the respect to the place that is a common practice in worshiping to sacred places.

Keyword: Promotion, Management and Archaeological Sites

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน” สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กรุณาให้กำลังใจและให้คำแนะนำชี้แนะจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

คณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและติดตามงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์แบบด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ และคณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณครูบาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้ให้กำลังใจและคอยสอบถามความก้าวหน้าด้วยดีเสมอมา

นายบุญเพลิง ยาวิชัย

๒ เมษายน ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดการพัฒนา.....	๗
๒.๒ แนวคิดแหล่งโบราณสถาน.....	๑๓
๒.๓ แนวคิดแหล่งเรียนรู้.....	๑๙
๒.๔ แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	๒๖
๒.๕ แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม.....	๓๐
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๓
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๖๔
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๕
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๗
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๖๘
๔.๑ ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน.....	๖๘
๔.๒ เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้ โบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน.....	๗๙
๔.๓ วิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชชัยจังหวัดลำพูน	

	กับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน.....	๙๙
	๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐๑
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๒
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๒
	๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๔
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๕
	บรรณานุกรม.....	๑๐๗
	ภาคผนวก.....	๑๑๗
	ก. บทความวิจัย.....	๑๑๗
	ข. กิจกรรมการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามแผนการที่วางไว้.....	๑๒๘
	ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๓๐
	ง. เครื่องมือวิจัย.....	๑๓๒
	จ. ภาพถ่ายกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย.....	๑๓๕
	ฉ. แบบสรุปโครงการ.....	๑๔๓
	ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๓.๑ สรุประบวนการวิจัย.....	๖๗
๔.๑ ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน.....	๗๘
๔.๒ องค์ความรู้เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้ โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน.....	๙๘
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ การประชาสัมพันธ์.....	๗๙
๔.๒ การจัดทำฐานข้อมูล.....	๘๑
๔.๓ การปรับสภาพภูมิทัศน์.....	๘๖
๔.๔ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	๙๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการพัฒนาแหล่งโบราณสถาน โบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ หรือที่เรียกว่า “ทรัพยากรทางโบราณคดี” ไว้ในฐานะที่เป็นทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โอกาสที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ ในปัจจุบันและต่อเนื่องไปในอนาคตซึ่งศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดนั้น ๆ อาจจะไม่ใช้ศักยภาพดั้งเดิมในสมัยถูกสร้างขึ้นมาในครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานกระแสพระราชดำรัส สำคัญไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า “...การก่อสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อธิฐเกา ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย ออยุธยาและกรุงเทพฯ แล้วประเทศไทยก็ไม่มี ความหมาย...”^๑ พระราชดำรัสนี้เป็นแนวทฤษฎีสำหรับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ

ทรัพยากรทางโบราณคดี โบราณวัตถุ มีคุณค่าความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและท้องถิ่นนั้น เพื่อช่วยสืบสวนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ให้แน่นอนชัดเจนเพราะ การศึกษาประวัติศาสตร์ ย่อมต้องอาศัยเอกสารเป็นสำคัญ บางชิ้นอาจเขียนขึ้นจากความทรงจำที่เล่า สืบต่อกันมา อาจทำให้มีการผิดพลาดจากความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้การใช้โบราณวัตถุสถานซึ่งเป็นสิ่งที่ สร้างขึ้นในขณะนั้นช่วยสืบสวนเอกสารจึงอาจทำให้ทราบถึงความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ได้ ทำให้ ประชาชนเกิดความรักชาติ เนื่องจากการที่เราได้ไปเห็นโบราณวัตถุสถานที่สวยงาม บรรพบุรุษของเรา มีความสามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งงาม จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องทำนุบำรุงสงวนรักษาไว้ให้คงอยู่ การรักษาโบราณสถานไว้ย่อมเป็นการช่วยรักษาอิสรภาพของชาติ การที่ดินแดนของเราแสดงให้เห็น ว่าเป็นที่ตั้งของวัฒนธรรมอันสูงส่งช่วยให้เราเกิดความรักความหวงแหน^๒ จนทราบถึงสมัยลูกหลานซึ่ง คุณค่านั้นยังแสดงถึง ความเก่าแก่ของอดีตที่เกิดขึ้นจริงในช่วงเวลาต่าง ๆ ในอดีตโดยเฉพาะ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยที่สิ่งก่อสร้าง สถานที่ และวัตถุสิ่งของนั้น เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ใช้ยืนยันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตด้วยสภาพของมันเอง ในขณะที่หลักฐาน

^๑ ผศ. สายันต์ ไพเราะชญิจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

^๒ กรมศิลปากร, คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔.

เอกสาร หรือข้อเขียนทางประวัติศาสตร์ที่แต่งขึ้นไม่สามารถใช้ยืนยันได้ดีเท่าหลักฐานที่เป็นวัตถุหรือสิ่งของจริงๆ สามารถจับต้องได้ พิสูจน์ทราบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์^๓ เพราะในปัจจุบันวิทยาศาสตร์เชิงจิต เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้น สามารถอธิบายเรื่องราวของอดีตผ่านการแปลความได้อีกมิติหนึ่ง และหากความรู้ที่ได้จากสิ่งก่อสร้างและวัตถุสิ่งของสอดคล้องกัน รับรองตรงกันกับความรู้ที่ได้ จากเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน จะทำให้คุณค่าของโบราณสถานเป็นตัวบ่งชี้ความเป็นจริงของอดีต และเป็นความทรงจำที่มีพลังในการสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบัน ทำให้เข้าใจเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่นต่าง ๆ ในสังคมได้โดยง่าย ในด้านคุณค่าทางวิชาการ ทรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตแล้ว การนำวัสดุที่นำมาสร้างรูปแบบต่างๆ ยังมีคติความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการออกแบบก่อสร้าง กระบวนการสร้างและการผลิต ประวัติการสร้าง การใช้ประโยชน์ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวัตถุนั้น ๆ เป็นแหล่งข้อมูลที่ชวนให้สนใจเรียนรู้เรื่องราวที่ได้มาจากไหน ได้มาอย่างไร ซึ่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี และศิลปวัตถุไม่ว่าจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ล้วนมีพลังในการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตได้ทั้งสิ้น^๔ ในด้านคุณค่าของความงาม โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีบางแห่ง โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุบางชิ้น มีรูปทรง ลักษณะพื้นผิว สีสนิมและคุณลักษณะภายนอกอื่นๆ ที่เมื่อมองเห็นแล้วเกิดความรู้สึกชื่นชอบ ถูกใจเพราะว่ามีความงามมากกว่าชิ้นอื่นๆ ในมุมมองของผู้คนในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ที่มีมาตรฐานและเกณฑ์กำหนดคุณค่าของความสวยงามแตกต่างกันออกไปซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อน คุณค่าด้านความงามอาจจะ ไม่ได้เกิดหรือมีอยู่ในตัววัตถุทางวัฒนธรรมนั่นเองเพียงอย่างเดียวแต่อาจจะ ถูกกำหนดจากปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ แบบแผนและความงามที่เป็นประเพณีนิยมในสังคมและช่วงเวลาที่วัตถุนั้นถูกสร้างขึ้น หรืออาจจะเกิดจากข้อวิจารณ์ ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ หรือไม่ก็เป็นไปตามความนิยมของตลาดซื้อขายชิ้นงานทางศิลปะ^๕ ในด้านของคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ ทรัพยากรทางโบราณคดีที่เป็นมรดกตกทอดทุกวันนี้ ถือเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรม ที่เป็นประโยชน์เป็นปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการสร้างมูลค่าในทางเงินตราตามกระแสนิยม ทรัพยากรทางโบราณคดีในฐานะใหม่ที่เป็น “ทุนวัฒนธรรม” ที่เป็นปัจจัยในกระบวนการสร้างผลได้ทางเศรษฐกิจในทุก ๆ ระดับตั้งแต่ชุมชน สังคม และประเทศ มีการนำเอาโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีมาพัฒนาเป็น อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากตัวทรัพยากรโดยตรง และการนำเอาเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือคุณค่าในเชิงนามธรรม เช่น ชื่อเสียง ความเก่าแก่ ความโดดเด่นด้านต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลก กำลังส่งเสริมให้นำเอาคุณค่าในทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากรทางโบราณคดี มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีในท้องถิ่นของตนเองมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นกันมากขึ้นตามไปด้วย^๖

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^๔ อ้างแล้ว, หน้า ๒๑.

^๕ อ้างแล้ว, หน้า ๒๒.

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

ในอาณาจักรทริภุชชัย ในตำนานจามเทวีโบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤๅษีวาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองทริภุชชัยขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๐๔ ต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ขึ้นไปครองเมืองทริภุชชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์นักปราชญ์และช่างศิลปะต่าง ๆ ขึ้นมาด้วยเป็นจำนวนมากคราวหมื่นคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมืองทำให้เมืองทริภุชชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ต่อมา พ.ศ. ๑๘๒๔ พระเจ้าเม็งรายมหาราช กษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ได้ยกกองทัพเข้ายึดเอาเมืองทริภุชชัยจากพระยายีบาได้ ต่อจากนั้นอาณาจักรทริภุชชัยจึงสิ้นสุดลงหลังจากรุ่งเรืองมา ๖๑๘ ปี มีกษัตริย์ครองเมือง ๔๙ พระองค์ ปัจจุบันโบราณสถานสำคัญของอาณาจักรทริภุชชัยนั้นก็คือ พระธาตุทริภุชชัย ที่จังหวัดลำพูน^๗

เมืองเก่าลำพูนหรืออาณาจักรทริภุชชัยในอดีต เป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือที่แสดงให้เห็นรอยต่ออารยธรรมจากอาณาจักรทวารวดีที่มาจากภาคกลาง และเป็นรากฐานอารยธรรมล้านช้าง ล้านนา และสิบสองปันนา เป็นนครประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ ปัจจุบันเมืองเก่าลำพูนเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต มีการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิมและยังมีองค์ประกอบสำคัญของความเป็นเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง วัด คุ่มเจ้าเมือง บ้านเก่า ต้นไม้ใหญ่พื้นถิ่นที่อยู่คู่กับเมืองเก่า นอกจากนี้มีแหล่งประวัติศาสตร์ในยุคอาณาจักรทริภุชชัย แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เก่าแก่อยู่มากมาย ทั้งวัดวาอาราม และศาสนวัตถุ สถานที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งศึกษา แหล่งท่องเที่ยว แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดพระธาตุทริภุชชัย วัดกู่ระมุก วัดจามเทวี กู่ช้างกู่ม้า ล้วนควรมีคุณค่าแก่การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ อนุรักษ์ และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน เพื่อเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้โบราณคดี เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา ค้นคว้าเป็นแหล่งเรียนรู้ ควบคู่ค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งโบราณสถานเพื่อให้คงอยู่สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๒.๒ เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีทริภุชชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

^๗ David K. Wyatt, **Thailand: A Short History**, [Chaing Mai : Silkworm Book], 2004, pg.

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ แหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัยที่สำคัญในอำเภอเมือง จังหวัดลำพูนมีอะไรบ้าง และมีการจัดการอย่างไร

๑.๓.๒ การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ผลวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาในประเด็นการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัยในอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๔ แหล่ง ประกอบด้วย ๑) วัดพระธาตุหรือภูมูชัยรวมหาวีหาร ๒) วัดกู่ระม็ก ๓) วัดจามเทวี ๔) กู่ช้าง กู่ม้า

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกับผู้บริหารวัด มัคทายก บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๓ รูป/คน ในเขตพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อรับทราบข้อมูลในเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑.๕.๑ แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รวมถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ และประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

๑.๕.๒ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แนวทางที่ทำให้เกิดการพัฒนแหล่งข้อมูล ข่าวสาร รวมถึงแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ ๆ และประวัติศาสตร์ต่างๆ ให้คงอยู่ และรักษาให้ยาวนาน ให้สืบทอดและพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สู่ความเป็นรูปธรรม พร้อมนำเสนอ ต่อสาธารณชนทั่วไปได้รับรู้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และอนุรักษ์

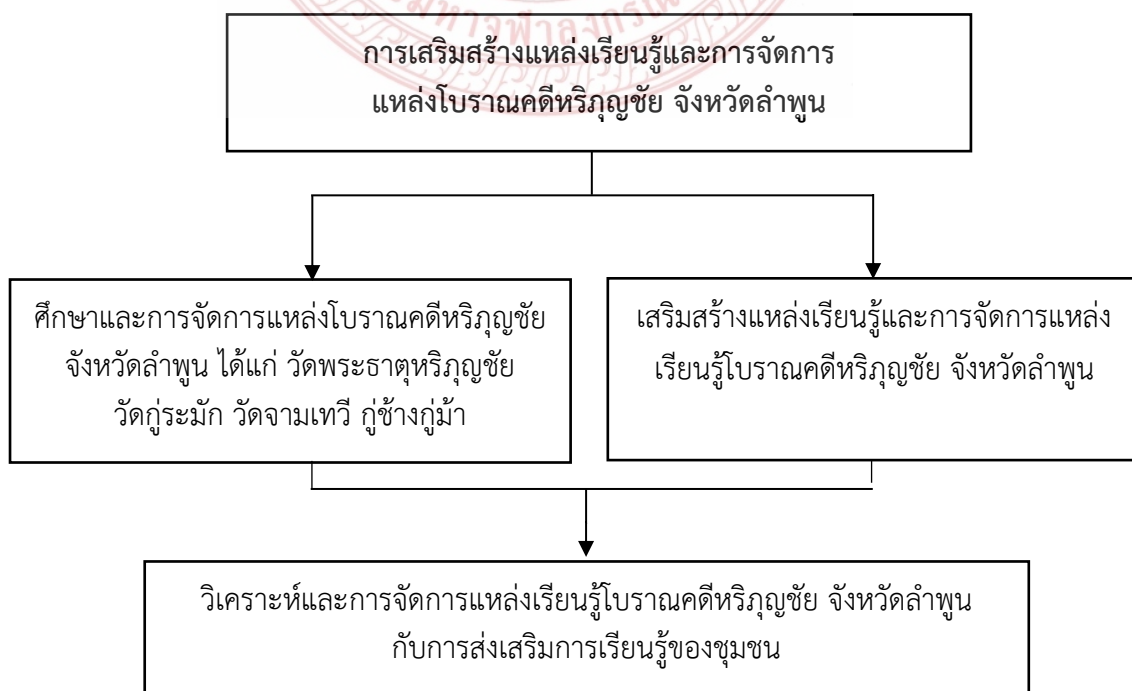
๑.๕.๓ โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการ ก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และ อุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

๑.๕.๔ โบราณวัตถุ หมายถึง สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณ-สถาน ชามมนุษย์ หรือซาก สัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์ นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

๑.๕.๕ อาณาจักรทริภุชชัย หมายถึง อาณาจักรเก่าแก่ที่สร้างมานานกว่าพันกว่าปี (ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๖-๑๘๓๕) ถูกสร้างขึ้นโดยฤๅษีสวเทพ ปฐมกษัตริย์คือ พระนางจามเทวี ปัจจุบัน คือจังหวัดลำพูน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

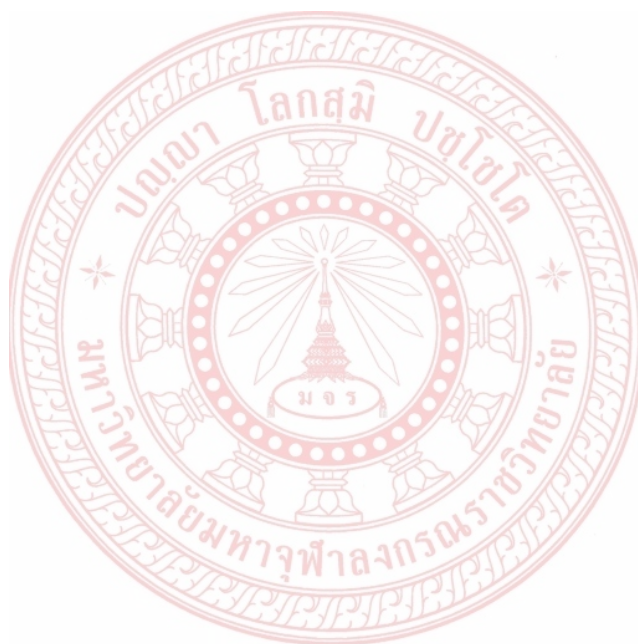
การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๒ ได้เสริมสร้างและเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๓ ได้วิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ก้บการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาโดยแบ่งสาระสำคัญออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดการพัฒนา

๒.๒ แนวคิดแหล่งโบราณสถาน

๒.๓ แนวคิดแหล่งเรียนรู้

๒.๔ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๕ แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการพัฒนา

๒.๑.๑ ความหมายการพัฒนา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพบว่า มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้อย่างหลากหลายที่คนละดังนี้

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมาย “การพัฒนา” มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่าพัฒนาหรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๑

จินตวีร์ เกษมศุข ได้ให้ความหมาย การพัฒนา หมายถึง แนวความคิดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแผน โดยผ่านเข้าไปในกลไกของรัฐ ซึ่งรัฐจะกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาจากปัญหาและความต้องการของประชาชน^๒

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชนว่า เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาล นำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย^๓

^๑ พระราชวรมนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, (พิมพ์ครั้งที่ ๒). (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^๒ จินตวีร์ เกษมศุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

^๓ พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมาย การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคม โดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเองชุมชนสังคมให้ดีขึ้น^๔

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมาย การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีการ กำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้นั่นเองล่วงหน้า (planned change)^๕

สานิตย์ บุญชู ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน คือ เป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ ของประชาชนให้ดีขึ้นกระตุ้นประชาชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือ เกิดความคิดริเริ่ม เพื่อให้ประชาชน เข้ามาร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ให้เกิดการพัฒนายั่งยืนตลอดเวลา^๖

วิรัช เตียงหงษากุล ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง เป็นกลยุทธ์ในการ ทำงานอย่างหนึ่งซึ่งละเอียดอ่อนและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนยังเป็นกระบวนการ คือ เป็นการดำเนินงานที่มีขั้นตอนและต่อเนื่อง เป็นการทำงานกับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนในชนบท ดังนั้น ถ้าใช้กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้าช่วยในการพัฒนาชนบทแล้ว การพัฒนา ชนบทมีแนวโน้มอย่างมากที่จะประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนา ชุมชนสามารถช่วยให้การพัฒนาชนบทสำเร็จถ้าได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง^๗

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า เป็นการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ ในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความคุ้มค่า และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่ การเปลี่ยนแปลง ฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้^๘

กรมการพัฒนาชุมชน ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชนให้ มาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำการ บริการของรัฐบาลกับความต้องการของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น^๙

กล่าวโดยสรุปคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่ง หนึ่งพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์ เพื่อความก้าวหน้าของสิ่งที่เป็นอยู่ ตามความต้องการของมนุษย์หรือสังคม เพื่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ชุมชน สังคมที่ดีกว่า

^๔ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^๕ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

^๖ สานิตย์ บุญชู, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^๗ วิรัช เตียงหงษากุล, หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน ชนบท, (บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๙), หน้า ๘.

^๘ ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๘.

^๙ กรมการพัฒนาชุมชน, ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

๒.๑.๒ ลักษณะของการพัฒนา

ผศ.สนธยา พลศรี^{๑๐} ได้กล่าวถึง ลักษณะของการพัฒนาที่สำคัญว่า

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีกรเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผน โครงการ และคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

^{๑๐} ผศ.สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

๑๐. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการ และวิธีการพัฒนาเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ

สุรสิทธิ์ วิทยาธิรัฐ ได้กล่าวถึง ลักษณะของการพัฒนาชุมชน ได้ดังนี้^{๑๑}

๑. เป็นการดำเนินงานโดยและใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ ไม่พึ่งพาบุคคลหรือทรัพยากรนอกชุมชน

๒. เป็นการร่วมมือกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน คนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือคนในชุมชนกับภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๓. การเปลี่ยนแปลงที่มีเป้าหมาย หรือทิศทางสามารถควบคุมได้

๔. เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์ ตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้นไม่ใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

๕. เป็นการพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง บุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนให้ได้มาตรฐานตามที่ต้องการ

๖. เป็นกระบวนการในการศึกษา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในชุมชน ให้มีคุณภาพและความพร้อมในการพัฒนา

๗. เป็นกระบวนการจัดองค์กรหรือกลุ่ม เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นกรณีกำลังของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้

๘. เป็นการนำกลวิธีหรือวิธีการต่าง ๆ มาใช้

๙. มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนเป็นของชุมชน ดำเนินการโดยคนในชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน เป็นการให้สิทธิเสรีภาพ อิสระภาพ เสมอภาค ในชุมชน และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง

๒.๑.๓ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

ชาติรี ก่อเกื้อ ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนคือ “กินดี อยู่ดี มีความสุข” ซึ่งประกอบด้วยภาระงานของการพัฒนารวม ๖ ด้าน ได้แก่

^{๑๑} สุรสิทธิ์ วิทยาธิรัฐ, **หลักการสื่อสารมวลชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

๑. พัฒนาคคน โดยเฉพาะการพัฒนาให้มีจิตสำนึกในการรักถิ่นที่อยู่ รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

๒. พัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยมีกลุ่มกิจกรรมขยะแลกบุญที่มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาปัญหาขยะในชุมชน และส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้สารชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์ในการประกอบการเกษตรในชุมชน

๓. พัฒนาการสืบสานภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม โดยใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องร้อยรัดให้ชาวบ้านในชุมชนมาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ก่อให้เกิดอาชีพและความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจของชุมชน

๔. พัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีที่อยู่อาศัย มีอาหารที่ปลอดภัยต่อการบริโภค มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีกองทุนพัฒนาหมู่บ้านของชุมชน

๕. พัฒนาสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตทั้งในด้านการคลอดบุตร การเจ็บป่วย การเสียชีวิต การส่งเสริมสุขภาพ นันทนาการ การศึกษา และการประกอบอาชีพ โดยมีหลักการว่าเมื่อเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่ง กองทุนสวัสดิการก็จะช่วยบรรเทาปัญหาเพื่อกลับมาดำรงชีวิตได้ตามปกติ

๖. พัฒนารายได้ โดยมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนที่ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ โดยให้ชาวบ้านในชุมชนที่มีความสามารถและความตั้งใจเข้ามาบริหารในรูปแบบธุรกิจของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ ลดปัญหาการว่างงาน ทำให้ชาวบ้านทำงานอยู่ในชุมชน ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งก็นำมาจัดสวัสดิการที่จำเป็นกับชุมชนให้มีความครอบคลุมมากขึ้น^{๑๒}

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ๓ ประการ^{๑๓}

ประการที่ ๑ การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง นั่นคือ การพัฒนามิได้เป็นเรื่องธรรมชาติ หากเป็นความพยายามของมนุษย์ พยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและถูกพัฒนา

^{๑๒} จินตวีร์ เกษมสุข, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๑๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

ประการที่ ๒ เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่ “คน” คนเป็นทั้งผู้ถูกพัฒนาและรับผลของการพัฒนา มองคนเป็นกลุ่มหรืออยู่ในกลุ่ม ดังนั้นการพัฒนาจึงรวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม วัฒนธรรม

ประการที่ ๓ เป้าหมายของการพัฒนาคน กลุ่มคนหรือสังคม คือ ความอยู่ดีกินดีด้านต่างๆ หรือสภาพสังคมที่ดี ซึ่งรวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วย

ทฤษฎี วิชชยพัฒนา ได้ให้แนวคิด การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดการช่วยเหลือตนเองเพื่อนบ้านและชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและความร่วมมือของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

“การพัฒนาชุมชน” เป็นการทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมตามความต้องการของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนเอง ดังนั้น “การพัฒนาชุมชน” จึงเป็นการทำให้กลุ่มคนดีขึ้นเจริญขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการปกครองวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมโดยต้องคำนึงถึงความสมดุลในทุกมิติ

กระบวนการทำงานในชุมชนการทำงานกับชุมชนให้ได้ใจให้ได้รักและศรัทธาให้ได้ชื่อว่า “ศรัทธาที่เดินได้” นั้นย่อมาหมายถึงการเข้าไปร่วมทุกขั้วร่วมสุขกับประชาชนเข้าไปสำรวจค้นคว้าศึกษาหาข้อมูลเพื่อให้ทราบว่าสถานการณ์ของชุมชนเป็นอย่างไรมีปัญหาและต้องการอะไรกระบวนการทำงานสำคัญคือการเข้าไปทำงานกับความคิดของชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการการทำงานเพื่อการพัฒนา โดยต้องเริ่มจากชุมชนและความสมัครใจพร้อมใจตามความต้องการของชุมชน

การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับในการเข้าไปทำงานในชุมชนนั้น ประเด็นสำคัญคือการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนแต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าต้องเตรียมความพร้อมตัวเองให้ได้ก่อนที่จะนำความรู้ การพัฒนาถ้าปราศจากสำนึกและความสมัครใจของชุมชนแล้วก็จะกลายเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนเปรียบเสมือนต้นไม้ที่ไม่มีรากแก้วการทำงานกับชุมชนต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนตามความต้องการที่แท้จริงและความสมัครใจของชุมชนแนวคิดในการพัฒนาชุมชนในความหมายของการ “ปลูกให้ตื่น” จึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนลุกขึ้นมาช่วยกันทำงานพัฒนาชุมชนตามความต้องการและความสมัครใจที่ต้องการจะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นความสามารถที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดการกับชุมชน

แต่ถ้าชุมชนยังไม่ตื่นตัวและยังไม่พร้อมที่จะร่วมพัฒนาในฐานะนักพัฒนาต้องหาทางจัดการกับความคิดของชุมชนให้มากขึ้นและในทางปฏิบัติหากการพัฒนามุ่งหวังให้ชุมชนมี “ความยั่งยืน” ในฐานะนักพัฒนาจำเป็นต้องส่งเสริมการจัดกระบวนการชุมชนเพื่อให้เกิด

การที่จะเสริมสร้างพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับความต้องการของชุมชนเศรษฐกิจสังคมขนบธรรมเนียม ประเพณีภาษาการปกครองการเมืององค์กรในชุมชน สภาพแวดล้อมและปัญหาความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนปัจจัยสำคัญคือการส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพผู้นำชุมชนจากภายในชุมชนเองในชุมชนให้ถึถ้วนครบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ได้เพื่อจะได้เข้าใจถึงระบบชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และแตกต่างกันในส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผลต่อการผลักดันสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่แน่นอน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง กระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ พร้อมทั้งเป็นกระบวนการทางสังคมมีลักษณะดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือมีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในสังคม การพัฒนาชุมชนต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๒. การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการให้ชัดเจน มีการสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชนและการเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานกันระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นต้น

๔. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนการพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีการตื่นตัวเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชาและท้อถอย^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปคือ แนวคิดการพัฒนา เป็นแนวคิดที่มุ่งเพื่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ชุมชน สังคม เพื่อความเจริญ การพัฒนาต้องเริ่มที่ความคิดของคนในชุมชนที่จะเริ่มการพัฒนาเองเมื่อมีความคิดที่สร้างสรรค์ ริเริ่มที่จะพัฒนาก็จะเกิดการพัฒนาจากภายในตัวคนในชุมชนเอง ในกลุ่มคนเล็กๆ ในชุมชนเล็กๆ และขยายสู่ชุมชนใหญ่ และสังคม การพัฒนาจะเกิดอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างรอบด้าน

๒.๒ แนวคิดแหล่งโบราณสถาน

๒.๒.๑ ความหมาย

มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ต่อไปนี้

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้ “โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น

^{๑๔} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย “โบราณวัตถุ” หมายความว่า สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสंहาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี “ศิลปวัตถุ” หมายความว่า สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ^{๑๕}

স্যันต์ ไพรชาญจิตร ได้ให้ความหมายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ มีฐานะเป็น “ทรัพย์สินของแผ่นดิน” ประเภทหนึ่ง และในทางวิชาการเรียกรวมๆ ว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งหมายถึงสถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้ง วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบันและส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ในอนาคตได้^{๑๖}

โบราณสถาน ความหมายทั่วไป หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้าง มนุษย์สร้างขึ้น ที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมา มีประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ วัดไชยวัฒนาราม แหล่งประวัติศาสตร์ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพเขียนสีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

๒.๒.๒ คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

โบราณสถานทุกแห่งมีคุณค่าและความสำคัญด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่แสดงความรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มาสถานที่ตั้ง ชนชาติ ความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวไทย เป็นต้น

๒. ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน ของชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น โบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย แสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะทางโบราณคดี เป็นต้น

^{๑๕} มาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕.

^{๑๖} สยันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (วิทยาลัยพัฒนการปกครองท้องถิ่น: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

๓. ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชน และประเทศ ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมต่างๆ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว พร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ ตัวอย่าง เช่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นต้น

๔. ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น ตัวอย่างเช่น ศาลากลางเก่าจังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ปัจจุบันใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือจวนเรลิตังกัมปอร์ต จังหวัดตราด ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักงานคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

๕. ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี พระธาตุอภัยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

๖. ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ ตัวอย่างเช่น วัดชลธาราสิงเห หรือวัดพิทักษ์แผ่นดินไทย อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในการกำหนดแบ่งเขตแดนระหว่างไทย-อังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น

๗. ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

๒.๒.๓ ประโยชน์โบราณสถาน

โบราณสถานมีประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ ทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังนี้

๑. ใช้เป็นแหล่งให้ความรู้ในเรื่อง ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
๒. ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น จากการทำมีผู้เข้าชมศึกษาหาความรู้ ซึ่งก่อให้เกิดอาชีพ ต่อไปนี้
 - ๒.๑. อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ได้แก่ มัคคุเทศก์ การโรงแรม การขนส่ง
 - ๒.๒. อาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ เครื่องจักสาน ผ้าพื้นเมือง
 - ๒.๓. อาชีพผลิตสินค้าเลียนแบบของโบราณสถาน เช่น ภาพดินเผาลายเขียนสี บ้านเชียงสังคโลกสุโขทัย เป็นต้น
 - ๒.๔. อาชีพผลิตของที่ระลึกที่ใช้สัญลักษณ์ของโบราณ ได้แก่ รูปจำลองปราสาท

หินพิมาย พระปราสาทสามยอด พวงกุญแจ ที่พิบกระดาษ เป็นต้น

๓. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจยังก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ที่จอดรถ เป็นต้น

๒.๒.๔ ประเภทโบราณสถาน

โบราณสถานสามารถแบ่งออกได้ตามคุณค่าความสำคัญ เพื่อบริหารจัดการ ดังนี้

๑. โบราณสถานระดับชาติ ได้แก่

๑.๑. โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปะสถาปัตยกรรมวิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแน่นแฟ้น ไม่เฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

๑.๒. โบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักโดยมีหลักบ่งชี้ได้อย่างชัดเจน

๑.๓. โบราณสถานซึ่งเป็นตัวแทนขององค์ประกอบ ทางสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรม พิจารณาคุณค่าทางสุนทรียภาพเยี่ยมยอด หรือสามารถบ่งชี้พัฒนาการศิลปะสถาปัตยกรรม

๑.๔. โบราณสถานที่เป็นพยานตัวอย่างที่เหลืออยู่น้อยลงของแหล่งโบราณสถานในลักษณะเดียวกันและมีลักษณะที่หายากผู้เป็นตัวแทนของรูปแบบใดๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ

๑.๕. โบราณสถานที่ยังมิได้มีการขุดค้นผู้แต่งทาง โบราณคดี หรือขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

๑.๖. ซากโบราณสถาน ซึ่งเป็นโบราณสถานร้างที่มีความเก่าแก่ และไม่มีการใช้งานในลักษณะที่สืบเนื่องจากประโยชน์ใช้สอยดั้งเดิมของโบราณสถาน

๒. โบราณสถานระดับท้องถิ่น ได้แก่

๒.๑. โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปะสถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสัมพันธ์ผูกพันเป็นพิเศษเฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

๒.๒. โบราณสถานซึ่งมีลักษณะที่นอกเหนือไปจากที่บ่งชี้ได้ถึงความเป็นโบราณสถานระดับชาติ

นอกจากนี้ตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันโบราณสถานบางแห่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เห็นรูปร่างชัดเจน แต่มีโบราณสถานจำนวนไม่น้อยที่ชำรุดหักพังถูกขุดหรือคันทำลายจนไม่รู้รูปร่างเดิม และบางแห่งก็ไม่มีสิ่งปลูกสร้างแต่มีหลักฐานของกิจกรรมมนุษย์ เช่น เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ฝังศพ หรือเป็นสถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

โบราณสถานในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏได้เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน ได้แก่ ป้อม ค่าย กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน บ่อ สระ บาราย ตระพัง เขื่อน เจดีย์ ปราสาท กู่ ธาตุ พระธาตุ ถ้ำ เฝิงผา บ้านเรือน ศาลากลาง จวน เก้า คุ่มหลวง แหล่งเตาเผา เครื่องเคลือบดินเผา เป็นต้น ซึ่งบางแห่งอาจจะยังใช้ประโยชน์อยู่ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช วัดพระธาตุพนม ยังคงมีประโยชน์ใช้ในใช้สอยในทางศาสนา เป็นปูชนียสถานที่เป็นการสักการบูชาต่อเนื่องตลอดมา วังเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เป็นที่อาศัย แต่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม ศาลากลางหลังเก่า จังหวัดน่าน เดิมเป็นทองคำซึ่งเป็นบ้านหรือที่ว่าการของเจ้าเมืองน่าน ปัจจุบันปรับปรุงเพื่อพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นต้น

๒. ชากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและได้ใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่เนื่องจากในปัจจุบันได้ชำรุดผุพัง จนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจนแต่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ มีดังนี้

๒.๑ คูเมือง – กำแพงเพชรเป็นสิ่งก่อสร้างที่พบเห็นบ่อยๆ ตามชุมชนหรือเมืองโบราณในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และทางภาคใต้ ความสำคัญของคุณัดินนี้ เป็นแนวเขตของเมืองเป็นแนวป้องกันการโจมตีของศัตรู และอาจจะใช้ประโยชน์ในการเก็บกักน้ำไว้ใช้สอยหรือเป็นแนวทางป้องกันน้ำท่วม คูเมือง – กำแพงเมือง หลายแห่งสังเกตได้ยาก เพราะดินเขินหรือถูกทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพไปหมดแล้ว แต่เห็นได้ชัดเจนจากภาพถ่ายทางอากาศ หมู่บ้านใดที่มีโบราณสถานประเภทนี้มักจะมีนิทานหรือตำนานเล่าสืบต่อกันมา หรือไม่ก็อาจจะสังเกตได้จากพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นคันดินสูงติดต่อกันเป็นแนวยาว โดยมากจะขนานไปกับแนวคูเมืองมีทั้งรูปสี่เหลี่ยมและวงรี

๒.๒ ถนนโบราณ เป็นเส้นทางติดต่อ ระหว่างหมู่บ้านหรือเมืองในอดีตหรือบางแห่ง อาจเป็นแนวถนนภายในเมือง เช่น ถนนในเมืองพระนครศรีอยุธยา ถนนท้าวอุทองที่เมืองอุทอง ถนนพระร่วงเมืองสุโขทัย เป็นต้น

๒.๓ เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ วิหาร โบสถ์ ปราสาท กู่ ธาตุ เทวาลัย และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น การค้นพบซากโบราณสถานขนาดใหญ่ในเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมเราไม่ทราบว่าในใต้เนินดินที่มีกองอิฐทับถม อยู่นานมีอะไรบ้าง แต่พอขุดแต่งศึกษาก็พบว่ามีซากเจดีย์ วิหาร อุโบสถ อยู่ใต้ดินจำนวนมากหรือที่เขาคา อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็ขุดแต่งพบโบราณสถานที่เป็นซากเทวาลัยขนาดใหญ่โดยที่ก่อนการขุดแต่งพบเพียงแท่นฐานศิวิลิ่งคว้างอยู่บนกองหินขนาดเล็กเท่านั้น

๒.๔ เนินดินที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งฝังศพ แหล่งผลิตโลหะ ฯลฯ หรือที่เรียกกันว่า “แหล่งโบราณคดี” เช่น เนินดินที่ตั้งหมู่บ้านบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของคนสมัยโลหะ เมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว นอกจากนี้พบแหล่งโบราณคดีมีลักษณะคล้ายบ้านเชียงอีกมากมายในภาคอีสาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนินดินขนาดใหญ่ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีเรียกว่า “โคกพนมดี” จากการขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีพบว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนก่อนประวัติศาสตร์ อายุตั้งแต่ ๒,๐๐๐ ถึง ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว หลักฐานที่พบ ได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา และโบราณวัตถุอื่นเป็นจำนวนมาก

๒.๕ แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ สถานที่หรือบริเวณที่เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญในอดีตและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งควรแก่การจดจำและรักษาไว้ เช่น พุ่่งสัมฤทธิ์

จังหวัดนครราชสีมา ค่ายโพธิ์สามต้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พลับพลาที่ประทับตำบลหัวากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา สถานที่ดังกล่าวทั้งหมดนี้ ปัจจุบันแม้ไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ ให้เห็น แต่มีประวัติที่บันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ยืนยันชัดเจนถึงก็ถือว่าเป็นโบราณสถานประเภทหนึ่ง

โบราณสถานที่กล่าวมาข้างต้นนี้สามารถแยกออกเป็นประเภทย่อยออกไปตามลักษณะวัสดุที่ใช้ก่อสร้างได้ดังนี้

๑. โบราณสถานที่สร้างด้วยดิน ได้แก่ กำแพงเมือง คันดิน คูเมือง เนินดิน โบราณสถานที่ปรากฏเศษอิฐหรือซากโบราณสถานบางส่วน รวมไปถึงเนินดินที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีเศษภาชนะดินเผา หรือลูกปัด กระจัดกระจายอยู่ เช่น กำแพงเมืองศรีเทพจังหวัดเพชรบูรณ์

๒. โบราณสถานที่สร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ปรางค์ เจดีย์ ธาตุ อาคารเก่ากำแพง ป้อม ประตูเมือง เช่น สิ่งก่อสร้างในเมืองโบราณพระนครศรีอยุธยา

๓. โบราณสถานที่สร้างด้วยหินและศิลาแลง ได้แก่ ประสาท เช่น อโรคยาศาล ธรรมศาลา ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างอิทธิพลของขอม เช่น ปราสาทสติก๊กอกรรม จังหวัดสระแก้ว และเจดีย์โบราณวิหาร เช่น ที่แหล่งโบราณคดีสถานในจังหวัดกำแพงเพชรและสุโขทัย เป็นต้น

๔. โบราณสถานที่สร้างด้วยไม้ ได้แก่ เรือนหลวง จวน บ้าน หมุกุฎิ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง โบสถ์ เช่น โบสถ์วัดกุฎิบางเค็ม จังหวัดเพชรบุรี

นอกจากนี้โบราณสถานยังสามารถแบ่งประเภทตามประโยชน์การใช้สอยได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. โบราณสถานร้าง หมายถึง บรรดาสิ่งก่อสร้าง อาคาร สถาปัตยกรรม รูปเคารพ สระน้ำ เขื่อน คันดิน ถนน โบสถ์ วิหาร ปราสาท เทวาลัย ฯลฯ ซึ่งเคยใช้สอยมาแต่ในอดีตแต่ได้ร้างไปจนกระทั่งกลายเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ทางโบราณคดี บางครั้งเรียกโบราณสถานที่นี้ว่า โบราณสถานที่ตายแล้ว หรือ Dead Monument

๒. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ หรือ Living Monument เป็นโบราณสถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น โบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ซึ่งประชาชนยังใช้ประโยชน์เป็นที่สักการะและแสดงความนับถือ หรือ ป้อมปราการ คลองบ่อน้ำ สระน้ำ รวมทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ย่านตลาดการค้า เป็นต้น

โบราณสถานทั้งสองประเภทนี้ จะมีสถานะที่แตกต่างกันตรงที่โบราณสถานที่ตายแล้วนั้น ได้คุณค่าในแง่ไปอยู่ทางวิชาการและเสริมสร้างบรรยากาศทางประวัติศาสตร์เป็นหลักฐานสำคัญในการทางวิชาการที่สะท้อนให้เห็นฝีมือช่างและตัวของตัวแทนของสังคมแต่ละยุคสมัยในอดีตที่ได้จบบทบาททางการใช้สอยแล้วอย่างสิ้นเชิง

ส่วนโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยนั้น แม้ว่าในบางแห่งจะได้ผ่านระยะเวลายาวนาน แต่มนุษย์ในอดีตแต่ละยุคสมัยได้ทำนุบำรุงรักษาสืบต่อมา จึงยังคงทำหน้าที่ทั้งทางด้านวิชาการ ความงาม และประโยชน์ใช้สอย สถานภาพทางโบราณสถาน ดังกล่าวนี้นำหน้าที่ทั้ง

ในแง่เอกสารและประเพณีวัฒนธรรมต่อเนื่องกันมาเป็นลูกโซ่เพราะฉะนั้นบทบาทของโบราณสถานดังกล่าว จึงเป็นพยานที่ชี้ให้เห็นการเอาใจใส่ในการบำรุงรักษาของสังคมมาจนถึงปัจจุบันด้วย ^{๑๗}

๒.๓ แนวคิดแหล่งเรียนรู้

๒.๓.๑ นโยบายด้านแหล่งการเรียนรู้

๑. นโยบายของรัฐบาลในแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ นโยบายด้านการศึกษาเร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยการปฏิรูประบบความรู้ของ สังคมไทยอันประกอบด้วย การยกระดับองค์ความรู้ให้ได้มาตรฐานสากลจัดให้มีโครงการตำรา แห่งชาติที่บรรจุความรู้ที่ก้าวหน้า และได้มาตรฐานทั้งความรู้ที่เป็นสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่น นโยบายด้านศาสนา ศิลปะ และ วัฒนธรรมสร้างความเชื่อมโยงทุกสาขาอาชีพให้ ได้รับการดูแลและมีคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อเป็นแม่พิมพ์ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ ส่งเสริมความร่วมมือและเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับ อารยประเทศและประชาคมอาเซียนร้อยเรียงเรื่องราวผ่านการสื่อสารรูปแบบ ใหม่และ เทคโนโลยีทันสมัยผลิตสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์สื่อเคลื่อนไหวสารคดีและ ภาพยนตร์รวมทั้งเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางการสื่อสารอันทันสมัยนำทุนทางวัฒนธรรม ของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยนำวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาท้องถิ่นมาสร้างงานสร้างอาชีพสร้างผลิตภัณฑ์และบริการด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็น วัฒนธรรมสร้างสรรค์ก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมและนำมาซึ่งรายได้สู่ชุมชนตลอดจนให้สามารถต่อยอด ไปสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์อย่างครบวงจรที่ ๑๙ สร้างรายได้เข้าประเทศพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการนันทนาการเพื่อส่งเสริมให้ วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้องใช้เวลาว่าง ให้เป็น ประโยชน์มีคุณธรรมเอื้ออาทรต่อผู้อื่นและ เกิดการเรียนรู้ศิลปะอย่างสร้างสรรค์เข้าใจถึง คุณค่า ชาบซึ้งในความสุขอันรื่นรมย์ของศิลปะ นโยบายด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการวิจัยและนวัตกรรม เร่งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นสังคมที่อยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้โดยพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ให้ประชาชน ได้ใช้ในชีวิตประจำวันให้ทัดเทียมกับพัฒนาการในระดับนานาชาติจัดให้มีแหล่งความรู้ สาธารณะเพิ่มขึ้นทั้งในรูปองค์กรเช่นพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์สิ่งพิมพ์และผ่านทางเครือข่าย เทคโนโลยี สารสนเทศตลอดจนยกมาตรฐานการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุก ระดับการถ่ายทอด เทคโนโลยีเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การ พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาคเกษตรกรรมภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริการโดยเฉพาะใน สาขาที่ประเทศไทยมีศักยภาพสูง และจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเช่น สาขาความหลากหลายทางชีวภาพ

๒. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ มุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงและขับเคลื่อนให้บังเกิดผล ในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับยึดคนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลในทุก มิติอย่างบูรณาการและเป็นองค์รวม และยึดวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. ๒๕๗๐ ดังยุทธศาสตร์ที่ ๒ ยุทธศาสตร์การพัฒนาค้นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนมุ่ง

^{๑๗} นางสาวพินทุอร จำเริญ และนายอรรถวิทย์ วิจิตรเจริญ, การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๑๐.

พัฒนาคุณภาพคนไทย ทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกายใจสติปัญญา มีจิตสำนึก วัฒนธรรมที่ดีงาม และรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย ให้ได้มาตรฐานสากลและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายและเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคน อย่างสอดคล้องกับบริบท การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตที่มีแนวทางสำคัญดังนี้

๒.๑ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลายทั้งที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา และองค์ความรู้ใหม่โดยสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็น ๒๐ หน้าทีของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้และรักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กควบคู่กับการส่งเสริมให้ องค์กรและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจ ง่ายการ สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้อง กับความต้องการของผู้เรียน ดังนี้

๒.๑.๑ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้และรักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กควบคู่กับการส่งเสริมให้ องค์กรและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่อนำ ไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน

๒.๑.๒ การสร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑. เสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาในระดับท้องถิ่น ชุมชนและประเทศโดยพัฒนาโครงข่ายโทรคมนาคม เพื่อให้บริการสื่อสารข้อมูลความเร็วสูง หรือบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของ ชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับภูมิสังคมและพัฒนาและยกระดับศูนย์ความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ สู่ภูมิภาคและชุมชน

๒. พัฒนาและเปิดโอกาสให้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั่วไปอาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา รวมทั้งเปิดพื้นที่/เวทีสาธารณะให้เป็นศูนย์รวมการ แลกเปลี่ยนให้กับนักคิดอย่างสร้างสรรค์ โดยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้การแสดงออกและนำเสนอ ผลงานเชิงสร้างสรรค์ตลอดจนให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ ประชาชนเข้าถึงอย่าง สะดวกและใช้บริการได้เต็มศักยภาพมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้

๓. พัฒนานองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งจากผู้อยู่ประชาชนชาวบ้านและจัดให้มีการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบควบคู่กับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาพัฒนาทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยีให้เอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายตลอดจนเนื้อหา สารที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๒.๓.๒ ความหมาย

แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ เรียนได้ รู้แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่ง การเรียนรู้ การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียน แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมาก เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพจริง แหล่งเรียนรู้ จะมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ คือ บุคคล สถานที่ ธรรมชาติ ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถศึกษา ค้นคว้า หาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ได้เอง นับเป็นขุมทรัพย์มหาศาลของความรู้ที่มีอยู่ แหล่งการเรียนรู้เหล่านั้น มีทั้งที่อยู่ในโรงเรียนและอยู่ในชุมชน จึงมีผู้ให้ความหมาย ไว้หลากหลาย ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนได้รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ช่วยขยายแนวความคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้น แหล่งเรียนรู้กระตุ้นให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้^{๑๘}

จันทรา อ่อนระหง ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่ง หรือที่รวม ซึ่งอาจเป็นสภาพหรือสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน^{๑๙}

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งวิชาการที่เป็นตัวบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถ

^{๑๘} กรมวิชาการ, การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^{๑๙} จันทรา อ่อนระหง, ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔, วิทยานิพนธ์, (เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

ให้คุณค่าต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และสามารถนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ได้^{๒๐}

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่บริเวณบ่อเกิดแห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญซึ่งอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต^{๒๑}

ลัดดา ศิลาน้อย ได้ให้ความหมายของคำว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งวิชาการหรือแหล่งทรัพยากรแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ประกอบไปด้วยบุคคลในชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ^{๒๒}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูลข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน^{๒๓}

Good Carter V ได้ให้ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความรู้ทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย^{๒๔}

^{๒๐} จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์, รูปแบบแหล่งการเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม, **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.**, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

^{๒๑} เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์, “แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง”, **วารสารวิชาการ**, ๒๕๔๔, หน้า ๒๘.

^{๒๒} ลัดดา ศิลาน้อย, “การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา”, **วารสารศึกษาศาสตร์**, ๒๖(๒) : ๓๔-๓๘ ; มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๕.

^{๒๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^{๒๔} Good, Carter V, **Dictionary of Education**, New York: McGraw-Hill Book Company, 1976, p 114.

Nichols ได้ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่เป็นวิชาการ สำหรับโรงเรียนประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ สิ่งต่างๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการศึกษาของนักเรียน เพื่อให้เป็นพลเมืองดี^{๒๕}

Wittich และ Schuller ได้ให้ความหมายคำว่า แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งที่อยู่ในชุมชนซึ่งสามารถนำเอามาใช้ประโยชน์เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง^{๒๖}

๒.๓.๓ ประเภทแหล่งความรู้

ความรู้มีการวางระบบการจัดเก็บที่สามารถเข้าถึงและนำมาใช้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และตรงกับความต้องการของผู้ที่จะใช้ความรู้ สามารถแบ่งแหล่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑) แหล่งความรู้ที่ปรากฏชัดเจน แหล่งความรู้ที่ปรากฏชัดเจนแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่คือ

๑.๑) แหล่งสิ่งพิมพ์ แรงสิ่งพิมพ์นับเป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง ในหลายลักษณะ ที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย ตัวอย่างสิ่งพิมพ์ที่สำคัญได้แก่ หนังสือวารสารหนังสือพิมพ์ จุลสาร กฤตภาค เอกสารการประชุมรายงานการประชุมวิทยานิพนธ์และสิ่งพิมพ์รัฐบาล

๑.๒) สิ่งที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ แรงที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์อาจแบ่งเป็นประเภทย่อยได้คือแหล่งอิเล็กทรอนิกส์ แหล่งโสตทัศนวัตถุ แหล่งวัสดุย่อส่วน แหล่งวิทยาการต่างๆ และของจริง

๒) แหล่งความรู้ที่แฝงและฝังอยู่ในตัวคน แหล่งความรู้ประเภทนี้ อยู่ในแหล่งๆ เดียว คือ บุคคลทั้งที่เป็นส่วนบุคคล และส่วนบุคคลที่รวมกันอยู่ในองค์กรความรู้เหล่านี้มีทั้งที่เป็น ที่สามารถถ่ายทอดออกมาแล้วบันทึกได้ เป็นที่ถ่ายทอดออกมาให้คนอื่นรับรู้ได้ และไม่สามารถบันทึกได้ รวมทั้งที่เจ้าของความรู้ให้สามารถถ่ายทอดออกมาให้คนอื่นรู้ได้ความรู้เช่นนี้จะฝังตัวอยู่ในทักษะ ความสามารถความเชื่อคุณค่าประสบการณ์ บรรทัดฐานกระบวนการทำงาน โครงสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างลูกค้ำกับองค์กร รวมทั้งหุ่นส่วนขององค์กรความรู้ดังกล่าว จะเป็นทั้งความรู้ระดับบุคคลและกลุ่มบุคคลเป็นความรู้ที่ได้จากการเปลี่ยนแปลงเรียนรู้ภายในองค์กรการฝึกฝนตนเองของสมาชิกการทดลองการปฏิบัติงานที่เกิดจากการร่วมมือกัน^{๒๗}

^{๒๕} Nichols, Mark, "Community Resources for School", Encyclopedia of Education, 2(1): 341-347 ; February, 1971, p 341.

^{๒๖} Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller. Audio Visual Materials. New York : Harper & Row Publisher, 1962. p 229.

^{๒๗} อัญญาณี คล้ายสุบรรณ, การจัดการความรู้ฉบับปฐมบท, (นครปฐม: เพชรเกษม พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓-๔๗.

๒.๓.๔ ลักษณะการจัดการเรียนรู้

ในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือนี้มีลักษณะสำคัญคือ

๑. ผู้สอนจะต้องจัดกลุ่มผู้เรียนให้มีสมาชิกคละกันตามความสามารถคือเก่งปานกลาง ค่อนข้างเก่งปานกลางค่อนข้างอ่อนอ่อนคนละเพศและอายุ

๒. ผู้เรียนต้องร่วมมือกันกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ที่ต้องการศึกษา ใช้ทักษะในการทำงานร่วมกันจนสำเร็จเช่นทักษะการเป็นผู้นำทักษะการคิดตัดสินใจ ทักษะการสื่อสารทักษะการแก้ปัญหาทักษะกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

๓. สมาชิกในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผลมีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๔. สมาชิกในกลุ่มมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย สมาชิกทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกันมีความภาคภูมิใจว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเท่าเทียมกับสมาชิกคนอื่น^{๒๘}

๒.๓.๕ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

Sirinan Manui ได้กล่าว ถึงความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. แหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งที่รวบรวมขององค์ความรู้อันหลากหลาย พร้อมทั้งทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒. แหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกัน ทำให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่บุตรหลาน

๓. แหล่งการเรียนรู้เป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดความสนุกสนานและมีความสนใจที่จะเรียนรู้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย

๔. แหล่งการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการที่ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

๕. แหล่งการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นของตน มองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในท้องถิ่น พร้อมทั้งจะเป็นสมาชิกที่ดีของท้องถิ่นทั้งปัจจุบัน อนาคต^{๒๙}

๒.๓.๖ ระดับของความรู้

ระดับของความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ระดับ คือ

^{๒๘} สุคนธ์ สินธพานนท์ และ จินตนา วีระเกียรติสุนทร, การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่...สู่ประชาคมอาเซียน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๙๑๑๙ เทคนิควิธีคิด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๕.

^{๒๙} นเรนทร์ แก้วใหญ่, ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน: การพัฒนาที่ยั่งยืนของสถาบันอุดมศึกษา, SOUTHEAST BANGKOK JOURNAL, Vol.2 No.2 (July – December, 2016) :119 – 120.

๑. ความรู้เชิงทฤษฎีเป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริงรู้อะไรเป็นอะไรจะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษา มาใหม่ๆที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำเป็นได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมา แต่เวลาทำงานก็จะไม่มั่นใจมักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

๒. ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริงภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้ง ที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆปีจนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

๓. ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ที่ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึกสามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นพร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

๔. ความรู้ในระดับคุณค่าความเชื่อเป็นความรู้ลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ ผลักดันออกมา ภายในตนเอง จะเป็นผู้ที่สามารถสกัดประมวลวิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เกี่ยวกับความรู้ ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้เช่นสร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือ นวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้^{๓๐}

๒.๓.๗ การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง โดยมีจุดเน้นสำคัญ อยู่ที่ผู้เรียนต้องเป็นผู้ใช้กระบวนการเรียนรู้สร้างความรู้ของตนเอง ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

๑. ยึดหลักการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองมีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงานและทฤษฎีพหุปัญญา

๒. กำหนดขั้นตอนการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้สร้างความรู้ของตนเอง จากการศึกษาและปฏิบัติจริง ๕ ขั้น เริ่มตั้งแต่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกอยากรู้หรืออยากเรียน ให้รับผิดชอบการวางแผนการเรียนรู้ ควบคุมกำกับการเรียนรู้ตามแผนของตนเอง นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบได้จากการเรียนรู้วิเคราะห์อภิปรายสรุปความรู้และจัดทำชิ้นงานเพื่อรายงานผลการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆตามความสนใจ

๓. กำหนดแนวทางการทำแผนการจัดการเรียนรู้ และจัดสภาพบรรยากาศที่เอื้อ ให้การเรียนรู้ ประสบความสำเร็จ ๗ ประการ คือ

๓.๑. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละแผนที่ยึดพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งด้านความรู้ความคิดเจตคติและทักษะกระบวนการ รายการ

๓.๒. กำหนดเนื้อหาการสอนในหัวเรื่องใหญ่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นผู้กำหนดรายการเนื้อหาย่อยตามความถนัดความสนใจของ ตนเอง

^{๓๐} อีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย, **พื้นฐานการจัดการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๘๒.

๓.๓. กำหนดเวลาสอนให้เพียงพอที่ผู้เรียนจะมีกระบวนการคิดกระบวนการปฏิบัติตลอดแนวเพื่อแสวงหาและบนพบความรู้ด้วยตนเอง

๓.๔. ให้โอกาสผู้เรียนเลือกนำกระบวนการเรียนรู้ และวิธีเรียนรู้ที่หลากหลายมาใช้ตามความเหมาะสม

๓.๕. ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความสามารถหลายด้านตามทฤษฎีหุปัญญาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และนำเสนอผลการเรียนรู้นั้น

๓.๖. กำหนดบทบาทของผู้สอนจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน

๓.๗. กำหนดวิธีการประเมินผลตามสภาพจริง^{๓๑}

๒.๓.๘ หลักการของแหล่งเรียนรู้

นิตยสารเลขาธิการสภาการศึกษา กล่าวว่า หลักการของแหล่งเรียนรู้มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. สนองกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัยขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจของผู้เรียน
๒. สอดคล้องกับวิถีชีวิต และเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม
๓. บรรยากาสื่ออำนวยความสะดวกให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการของตนเอง
- ๔) ส่งเสริมด้านการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง การคิดวิเคราะห์ และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์
- ๕) ไม่ยึดติดรูปแบบใด ๆ

๒.๔ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

นิคม ผัดแสน ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ให้ประชาชนได้คิดค้นแนวทางขึ้นเอง เป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหา และการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ^{๓๒}

^{๓๑} พจนา ทรัพย์สมาน, การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ.

^{๓๒} นิคม ผัดแสน, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนาการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอัครศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

สถาบันพระปกเกล้า ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์จากการกระทำและร่วมรับผิดชอบ^{๓๓}

อนุรักษ์ นิยมเวช ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน^{๓๔}

จิราภรณ์ ศรีคำ ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลที่มีความสนใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเดียวกันเข้ามาร่วมกัน เพื่อปฏิบัติการกิจ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงาน การรับทราบผลการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงกันไว้^{๓๕}

๔.๑.๒ แนวคิดการมีส่วนร่วม

สมาน รังสิโยภุชฎ์ ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะ เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ๔ ขั้นตอนคือ^{๓๖}

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการวางแผนประกอบไปด้วย การรับรู้เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนโครงการ

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ ร่วมกันเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์หรือผลขององค์กร หรือผลของการตัดสินใจ ที่จะเกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ ในการประเมินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งส่งผลของการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นตอนการวางแผนต่อไป

^{๓๓} สถาบันพระปกเกล้า, บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า '๕๒ ด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๓๔} อนุรักษ์ นิยมเวช, บทความเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^{๓๕} จิราภรณ์ ศรีคำ, การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวิชาชีพ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๖๒.

^{๓๖} สมาน รังสิโยภุชฎ์, การบริหารราชการไทยในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๓.

Cohen, J and N.T. Uphoff กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็น ๔ แบบ
ดังนี้^{๓๓๗}

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมหรือการตัดสินใจในช่วงการดำเนินกิจกรรม

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุก ๆ ด้าน

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

จินตวีร์ เกษมสุข ได้กล่าวถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น ๔ รูปแบบ คือ^{๓๓๘}

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่

๓.๑. การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

^{๓๓๗} Cohen, J and N.T. Uphoff, Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarify Through Specificity, (world Development 8,1980), pp.213 – 218.

^{๓๓๘} จินตวีร์ เกษมสุข, “การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม”, เอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หมวดวิชาการชุมชนและมวลชนสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๔.

๓.๒. การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓. การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

๔.๑.๓ ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้^{๓๙}

๑. เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น
๒. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ
๓. การสร้างฉันทามติลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรม
๔. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
๕. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้
๖. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
๗. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชนถือว่าการให้การศึกษาชุมชนเพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
๘. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้นเป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

^{๓๙} สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, คู่มือการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

กล่าวโดยสรุปคือ การมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือการปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมกับประโยชน์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นการให้ประชาชนกลุ่ม ชุมชน ร่วมกันคิดและตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาการดำรงชีวิต ร่วมปฏิบัติตามแผนของกลุ่มหรือของชุมชนและรับประโยชน์ร่วมกันโดยรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน

๒.๕ แนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดสำคัญที่ได้จากการทบทวนทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอจะสรุปได้ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการหรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมเชิงรูปและทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงนาม ประเภทภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม โดยมีความมุ่งหมายของวัฒนธรรมคือ การสร้างประโยชน์สุขซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อนว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีที่ประเภท และมีคุณค่าอย่างไร และเราจะจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่ออะไร^{๕๐}

๒.๕.๒ ประเภทของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

๑. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หมายถึง ซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะต่างๆ เช่นเป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อตั้งชุมชน

๒. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก การนำเสนอความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชนกลุ่มชน และปัจเจกบุคคลส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง รวมทั้งยังมีการผลิตซ้ำและสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ยั่งยืน^{๕๑}

^{๕๐} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

^{๕๑} ธนิช เลิศชาญฤทธ์, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕.

๒.๕.๓ การประเมินคุณค่าการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่ต้องการจะจัดการนั้นมีความสำคัญ เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็น เพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่างๆ อาจมีคุณค่าแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจของแต่ละสังคม เกณฑ์การประเมินจึงต่างกันไปตามเป้าหมายในการประเมินและความสนใจของผู้ประเมิน ดังนั้น ผู้ประเมินจึงต้องอ้างอิงจากเกณฑ์การประเมินต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ โดยยูเนสโก เกณฑ์การประเมิน คุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม^{๕๒} และ เกณฑ์การประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในนี้มุ่งเน้นการประเมินคุณค่า ทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งเป็น ๒ กลุ่มดังนี้

๑) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติ ความงดงาม รูปแบบ ลักษณะของศิลปะ ความหายาก ความเป็นของแท้ ความเป็นสัญลักษณ์ ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม เป็นต้น

๒) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติ รูปแบบ อาคาร การก่อสร้าง เทคนิคการสร้าง การประดับตกแต่ง ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความสวยงาม ประโยชน์ใช้สอย ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม เป็นตัวอย่างลักษณะทั่วไปของสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนการพัฒนาด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม เป็นต้น^{๕๓}

๒.๕.๔ เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มีดังนี้

๑) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม สำหรับการวางแผนและการป้องกันเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินการอย่างอื่น

๒) เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรมและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมแต่การอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเป้าหมายสำคัญรองลงมา เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพ หรือสูญหายก่อนเวลาอันควร

๓) เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชนนักวิจัย นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม

^{๕๒} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐.

^{๕๓} สายนต์ ไพเราะญัตติ, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕-๒๗.

๔. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแหล่งให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย^{๔๔}

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มี ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) การประเมินความสำคัญ คือ การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยการลงพื้นที่สำรวจและทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรมและด้านสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรม และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒) การวางแผนการจัดการ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงานหรือ แผนการจัดการที่เหมาะสมในแผนการปฏิบัติงานควรมียุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรที่กำหนด เป็นระยะยาว และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับการจัดการ

๓) การกำหนดรายการการจัดการ คือ การจัดการตามข้อเสนอแนะ และลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม ที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ^{๔๕}

๒.๕.๕ กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี หมายถึง กระบวนการหรือชุดการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมในอดีตของชุมชนซึ่งรวมเรียกว่า มรดก หรือ Heritages ที่เป็นแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุอาราม ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรโบราณคดีต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน^{๔๖} ซึ่งชุดของการกระทำใดๆ ที่เรียกว่าการจัดการนั้น ประกอบด้วยกิจกรรม ๗ เรื่อง ด้วยกัน คือ

๑. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (resource research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดี ทั้งในเชิงกายภาพ และคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพ คุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดีนี้ๆ ต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่างๆ

^{๔๔} ธนิช เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔.

^{๔๕} ธนิช เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๔๖} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓.

๒. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (resource assessment and evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบว่าทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดต่างๆ ที่มีอยู่นั้นมีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงในการดำเนินการใดๆ ต่อไปหรือไม่ เพราะถ้าหากพิจารณาแล้วพบว่ามียุคค่าน้อยมาก หรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆ ต่อไปก็ได้หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไป จึงจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งยืนต่อชุมชนและส่วนรวม

๓. การสงวนและการอนุรักษ์ (preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษาหรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อม ของทรัพยากรวัฒนธรรม แต่ละประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะการจำลอง การทำเทียม การถอดพิมพ์ การสร้างขึ้นใหม่ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการสร้างและการบังคับใช้กฎหมายข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ เพื่อสนองความประสงค์ที่จะทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๔. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็น ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสพัฒนาแบบทุนนิยมเสรีที่มีการคิดเรื่องลงทุน-ขาดทุน-กำไร อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้คิดเรื่องกำไร-ขาดทุน มากนักแต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเวลาเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงิน หรือวัตถุสิ่งของที่ได้เป็นเวลานานๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ หรือเอกสาร ภาพโปสเตอร์ ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชนออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม การให้บริการการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เก็บค่าธรรมเนียมจากผู้เข้าร่วมและการขอรับการสนับสนุน จากองค์กรการกุศล ภาคธุรกิจ และองค์กรระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม ฯลฯ.

๕. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ในชุมชน นอกชุมชน และสาธารณชนทั่วไป ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะทำให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ ออกเผยแพร่โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการ ในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆ จะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

๖. การบังคับใช้กฎหมาย ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ ซึ่งอาจจะเป็นข้อตกลงของชุมชน กลุ่มชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชนหรือข้อกำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวย ต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและต่อตัวทรัพยากรวัฒนธรรมเอง

๗. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (resource rehabilitation/revitalization)

เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (out-of-functioned-resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-functioning) เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมอย่างที่เคยปฏิบัติในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการฟื้นฟูพลังและศรัทธาของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อันเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์ หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบในการศึกษา เช่น พระธาตุนาคูน จังหวัดมหาสารคาม พระเจดีย์พิพิธภัณฑวัตถุวัดจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ หรือในกรณีพระธาตุนวม องค์เดิมพังทลายลงทั้งหมด มีการก่อสร้างขึ้นใหม่ตามแบบแผนตามสถาปัตยกรรมและรูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆ ไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ สถานที่ กิจกรรม เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้าและตราประจำองค์กรต่างๆ เป็นต้น ในการจัดการทรัพยากรโบราณคดี มีวิธีที่สำคัญที่ผู้เขียนได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เรียกว่า 3E-Model ซึ่งประกอบด้วยแนวปฏิบัติการ (Actions) ที่สำคัญ ๓ ลักษณะ ด้วยกันคือ^{๔๗}

๑. กระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Learning by doing) การจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทางแบบไม่เป็นทางการ (Informal two-way communication) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจร่วมกันในเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการวิชาการ เป็นการสร้างจิตสำนึกในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่างๆ รวมทั้งการเล็งเห็นประโยชน์ของทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (Methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique/technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และแบบแผนการพัฒนา (development pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (condition) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (regulations) และกฎหมาย (acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

^{๔๗} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๖๓-๖๗.

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) หมายถึง การนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมตราขึ้นร่วมกันมา บังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกันและเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุด หยุดลงกลางครั้น หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร^{๔๘}

กล่าวโดยสรุปคือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ 3E-model ดังกล่าวข้างต้น อาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชน ที่เน้นเป้าหมายของการจัดการ เพื่อให้คนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแส หรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน และการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการในการปฏิบัติที่ดำเนินการเกี่ยวกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมเชิงรูปและทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงนาม ประเภทภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมมีการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ เพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่างๆ

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพบว่า มีนักวิชาการได้ศึกษาไว้ดังนี้

ทิพย์วดี โพธิ์สิทธิพรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ตำนานโบราณสถานวัดเวียงเศรษฐี (ร้าง) ตำบลหนองแฝก อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ด้านพื้นที่และฐานทรัพยากรของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติยังไม่โดดเด่น ไม่มีความแตกต่างจากที่อื่นที่จะสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และทรัพยากรทางประวัติศาสตร์โบราณวัตถุโบราณสถานมีความโดดเด่นน้อย ส่วนทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวของชุมชนในท้องถิ่นและเพื่อให้นักท่องเที่ยวจากภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมได้ แต่ในชุมชนยังขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนได้รับการเรียนรู้ใหม่จากตำนานโบราณสถานวัดเวียงเศรษฐี (ร้าง) ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมา ตำนานเมืองโบราณสถานวัดเวียงเศรษฐี (ร้าง) ต่อไป และทำให้กลุ่มเยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจในโบราณสถาน และมีแนวคิดในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีชื่อเสียง ต่อไปในอนาคต ๓. ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะเป็นการรวบรวมจากปราชญ์ผู้รู้ของชุมชน และประเด็นของการวางแผนกิจกรรม

^{๔๘} สายันต์ ไพเราะญิตร์, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗-๖๘.

ทางการท่องเที่ยวได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนในการระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพของชุมชนในปัจจุบันและความเป็นไปได้ในอนาคตที่จะจัดให้มีกิจกรรมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มเยาวชนเป็นแกนนำในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน^{๔๙}

สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า คณะหนังตะลุงมีความต้องการจำเป็นในด้านการแสวงหาความรู้และด้านการจัดเก็บความรู้เป็นขั้นตอนที่มีปัญหามากที่สุดและยังเป็นลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นสูงสุด ส่วนคุณค่าของหนังตะลุงจำแนกออกเป็น ๒ ด้านหลักคือด้านการพัฒนาบุคคล และด้านการพัฒนาสังคม และแนวทางในการอนุรักษ์หนังตะลุงจำเป็นต้องเสริมสร้างและพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เป็นนาย หนังตะลุง ลูกคู่หรือนักดนตรี ผู้รับหนังตะลุง ผู้ดูหรือผู้ชม และผู้ส่งเสริมหนังตะลุง การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ องค์กรประกอบของการจัดการความรู้และองค์ประกอบร่วม โดยองค์ประกอบของการจัดการความรู้ มีองค์ประกอบย่อย ๘ ประการคือ ๑) ภาวะผู้นำ ๒) โอกาสของ การเรียนรู้ ๓) สร้างเครือข่ายในการทำงาน ๔) กิจกรรมต่อเนื่อง ๕) การจัดการ ๖) ค่านิยมร่วมกัน ๗) การใช้ เทคโนโลยี และ ๘) อยู่ในความดูแลของภาครัฐ ส่วนผลการประเมินรูปแบบการจัดการความรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด^{๕๐}

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสภภัยพิบัติสึนามิ: กรณีศึกษา ชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา” พบว่า การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ทุนชุมชนเป็นฐานในชุมชนที่ได้รับผลจากการประสภภัยพิบัติสึนามิอย่างเฉียบพลันนั้น ชาวบ้านต้องการต่อสู้กับวิกฤติผ่านกระบวนการเรียนรู้จนสามารถพลิกวิกฤติเป็นโอกาสได้ เกิดการรวมตัวของชาวบ้านทั้งที่บ้านน้ำเค็มและบ้านในไร่ซึ่งส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน มีผู้นำที่เอาจริงเอาจัง อันส่งผลให้เกิดกลุ่มคนทำงานที่เข้มแข็งเพื่อชุมชน มีการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างเป็นระบบ มีแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนโดยใช้วิธีการให้ชุมชนมีส่วนร่วม มีการจัดตั้งธนาคารชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชนตั้งแต่เกิดจนตายโดยชุมชนเอง การจัดตั้งสหกรณ์เพื่อที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านน้ำเค็มรวมถึงการเกิดกลุ่มออมทรัพย์ของบ้านในไร่เพื่อการออมและให้สินเชื่อเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาเพื่อเพิ่มอาชีพรายได้ของชุมชน^{๕๑}

^{๔๙} ทิพย์วดี โพธิ์สีทิพรณ, “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตำนานโบราณสถานวัดเวียงเศรฐ์ (ร้าง) ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์อีสเทิร์น, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๕๖ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๗๒.

^{๕๐} สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น”, วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕): ๒๔๒.

^{๕๑} เพ็ญประภา ภัทรานุกรม, “การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสภภัยพิบัติสึนามิ: กรณีศึกษา ชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา”, วารสารร่มพฤษ, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๕๓): ๒.

สิทธิโชค วิบูลย์ สุเทพ บุญซ้อน และและปิยะวรรณ เลิศพานิช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี” พบว่า การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุวิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ยังถือได้ว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีเปิงสงกรานต์ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน คติความเชื่อทางศาสนา ส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา การแต่งกาย การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลง เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป หรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญ ในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตามชาวมอญชุมชนศาลาแดงเหนือ ยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป และการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือโดยการใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชน มาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เส้นทางการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๕๒}

ประยงค์ จุฬรัตน์, กานต์บุญศิริ และอรสา จรุงธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนในมุมมองผู้นำท้องถิ่น ตำบลกาโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ๑. กระบวนการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนในมุมมองของผู้นำท้องถิ่น ตำบลกาโลน คือ การพัฒนาที่สามารถทำให้สังคมชนบทมีความเจริญก้าวหน้าที่สุด คนในชนบทมีความรู้มีคุณธรรม ประชาชนรู้จักใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้เกิดความคุ้มค่า และประหยัด สร้างชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเอง โดยใช้หลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนในมุมมองของผู้นำท้องถิ่น คือ ปัญหาเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอ ปัญหาเอกสารที่ดินทำกินซึ่งส่วนใหญ่อยู่บนภูเขา การประกอบ อาชีพที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลต่อปริมาณและราคาผลผลิต มีหนี้สินมาก ปัญหาสังคมค่านิยมและทัศนคติ ปัญหาพื้นฐานของการศึกษานั้นคือ เด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ไม่ได้ได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐานสากล ปัญหาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมีปัญหา การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำสวน การทิ้งขยะมูลฝอยลงแหล่งน้ำลำห้วย ๓. แนวทางในการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนในมุมมองของผู้นำท้องถิ่น ประเด็นหลัก ๑) การพัฒนาให้เกิดการรวมกลุ่มและเกิดพลังความร่วมมือของประชาชน ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ๒) การพัฒนาแบบองค์รวม ให้เกิดความสมดุล สามารถสร้างเครือข่าย ภาครัฐ

^{๕๒} สิทธิโชค วิบูลย์ สุเทพ บุญซ้อน และปิยะวรรณ เลิศพานิช “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๕๔).

และภาคส่วนอื่นๆ ๓) สนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อย่างยั่งยืนได้ ๔) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงในการ พัฒนาค้นคว้าคู่ไปกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ๕) ยึดหลักทางสายกลางตามคำสอนของ พระพุทธเจ้า ในการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม ๖) หน่วยงานของรัฐและประชาชนร่วมกันพัฒนาให้เกิดความ ยั่งยืนในทุกๆ ด้านด้วยการสร้าง จิตสำนึกให้เกิดกับชุมชนก่อน โดยสร้างการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น กับพัฒนาคนเป็นลำดับแรก ให้มี ศักยภาพทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณที่เข้มแข็งจนสามารถ พร้อมพาชุมชนของตนเองได้อย่าง ยั่งยืนตลอดไป^{๕๓}

รัชณี รูปหล่อ, ดุษฎี พรหมทัต และวัลภา ว่องวิวิธกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการ พัฒนาสู่ความยั่งยืนและเจริญเติบโตของวิสาหกิจชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนเกิดจาก หน่วยงานภาครัฐเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุนปัจจัยการ ผลิตและเงินทุน แต่การดำเนินงานเป็นลักษณะกิจการส่วนตัว ปัญหาที่พบคือไม่สามารถขยายตลาดได้ ไม่สามารถดำเนินงานในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจได้ ทำให้วิสาหกิจชุมชนอ่อนแอและมีแนวโน้มการ ยกเลิกกลุ่ม แต่ยังคงดำเนินการผลิตในลักษณะของผลิตภัณฑ์ชุมชน แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ ความยั่งยืน มีโอกาสขยายตัวเชิงธุรกิจได้จึงต้องเริ่มจากผู้นำที่มีความสามารถ มีธรรมาภิบาลเป็นที่ ยอมรับของสมาชิกและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐใน การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และสร้างตลาดภายในท้องถิ่น^{๕๔}

ธีราพร ทองปัญญา และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของ เยาวชน: กรณีศึกษา กลุ่มเยาวชนอาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง” พบว่า เยาวชนมี จิตสำนึก ต่อการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าด้านอื่นๆ ในขณะที่เยาวชนมีการแสดงบทบาทในการ พัฒนาชุมชนด้านวัฒนธรรมมากที่สุด และการแสดงบทบาทต่างๆ ของเยาวชนมีลักษณะเป็นเพียงผู้ เข้า ร่วมทำเท่านั้น เนื่องจากผู้นำและคนในชุมชนมองว่า เยาวชนยังมีวุฒิภาวะต่ำ ไม่สามารถเป็นผู้ทำ การพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง และยังคงอยู่ในวัยที่ควร เรียนหนังสือ ดังนั้นผู้นำและคนในชุมชนจะต้อง เปลี่ยนมุมมองที่มีต่อเยาวชนใหม่ พร้อมกับการเปิด โอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและทำ กิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน^{๕๕}

ผศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของ วิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ จังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนา ประสิทธิภาพ ของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามประกอบด้วย (๑) แนวทาง กลยุทธ์เชิงรุก โดยการ

^{๕๓} ประยงค์ จุฬรัตน์ กานต์ บุญศิริ และอรสา จรุงธรรม, “กระบวนการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนใน มุมมองผู้นำท้องถิ่น ตำบลกาโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๐๕-๑๐๖.

^{๕๔} รัชณี รูปหล่อ ดุษฎี พรหมทัต และวัลภา ว่องวิวิธกุล, “แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนและ เจริญเติบโตของวิสาหกิจชุมชน, **วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕: ๑๕๘.**

^{๕๕} ธีราพร ทองปัญญา และคณะ, “จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษา กลุ่มเยาวชน อาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง”, **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)**, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๓: ๔๘๔.

พัฒนาศักยภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ สู่ระดับประเทศและระดับสากล ขยายช่องทางการจัดจำหน่าย ขยายพัฒนาเครือข่าย ทางธุรกิจเพื่อส่งเสริมการกระจายสินค้า (๒) แนวทางกลยุทธ์เชิงพัฒนา โดยการเสริมสร้างขีดความสามารถการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนงบประมาณและบุคลากร ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สร้างความร่วมมือเชิงบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ (๓) แนวทางกลยุทธ์เชิงตั้งรับ โดยการพัฒนาศักยภาพแรงงานวิสาหกิจชุมชน พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน ยกระดับมาตรฐานการผลิตให้สูงขึ้นและ (๔) แนวทางกลยุทธ์เชิงพลิกแพลง โดย การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง วิจัยนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมวิสาหกิจ ชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเอง^{๕๖}

รศ.ดร. ขวัญกมล ดอนขวา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาพบว่า การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้าน การตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน ส่วนความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและความมีเหตุผล มีผลกระทบ ทางตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิตมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๔๙๐ และ ๐.๓๑๕ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพใช้เงื่อนไขความรู้มาเป็นหลักในการพิจารณาการ จัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิต มากกว่าเงื่อนไขคุณธรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๕๑๘ และ ๐.๒๘๙ ตามลำดับ กลุ่มอาชีพมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในระดับสูงมากเพียงใด มีระยะเวลาดำเนินการ มา ยาวนาน และการได้รับการอบรมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจชุมชน จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจของกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น^{๕๗}

ภัสรา โกมณเทียร สังคม ภูมิพันธุ์ และชยาگانต์ เรืองสุวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการแนะแนวการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดมหาสารคาม ที่ร่วมเป็นโรงเรียนเครือข่ายกับทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม” ผลการศึกษาพบว่า ๑) นักเรียนและครูแนะแนวมีความต้องการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการแนะแนวการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (X = ๔.๕) ๒) ระบบสารสนเทศเพื่อการแนะแนวการศึกษาที่พัฒนา ตามวงจรการพัฒนาระบบ (System Development Life Cycle : SDLC) ๕ ขั้นตอน มีระดับสิทธิ์อยู่ ๓ สิทธิ์คือ สิทธิ์ของนักเรียน, สิทธิ์ของครูแนะแนว, สิทธิ์ของผู้ดูแลระบบ เพื่อใช้ในการอำนวยความสะดวกแก่นักเรียน ครูแนะแนว ในการติดตามการบริหารจัดการงานแนะแนว พร้อมทั้งชี้แนะทางการเรียนการสอนและการสมัครเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และ ๓) ผลการศึกษาความพึงพอใจผู้ใช้ระบบสารสนเทศ

^{๕๖} ผศ.ดร.สัจญา เคนาภูมิ, “แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารวิชาการแพรววาทสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๖๘-๖๙.

^{๕๗} รศ.ดร. ขวัญกมล ดอนขวา, “การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”, (สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖).

เพื่อการแนะแนวการศึกษาของครูแนะแนวและนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($X = ๔.๐๐$)^{๕๘}

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณสถาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณสถาน จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีพบว่า มีนักวิชาการได้ศึกษาไว้ดังนี้

ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชาญคณิต อวารณ์และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการโบราณสถาน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายโอนภารกิจจากกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม” ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑) กรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรในพื้นที่ได้ถ่ายโอนภารกิจการดูแลโบราณสถานให้กับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีโบราณสถาน ๓ ประเภทที่ถ่ายโอนเสร็จสิ้นแล้วคือ อาคารสาธารณะ, ซากโบราณสถานประเภทวัดร้าง และคูเมือง-กำแพงเมือง แต่นโยบายกรมศิลปากรยังไม่ชัดเจน ในด้านชนิดประเภทของโบราณสถานที่จะถ่ายโอน และยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนจึงทำให้เกิด การทบทวนการถ่ายโอนโบราณสถานประเภทคูเมือง-กำแพงเมือง ซึ่งทับซ้อนเรื่องผู้ถือกรรมสิทธิ์ และผู้ใช้ประโยชน์ เช่นเดียวกับข้อถกเถียงในเรื่องการถ่ายโอนโบราณสถานที่ยังใช้งานอยู่ในวัด ๒) รูปแบบการดำเนินการดูแลโบราณสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าเป็นการ ริเริ่มโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นน้อยมาก ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสนใจของฝ่ายบริหาร โดยดำเนินการร่วมกับสำนักศิลปากรในพื้นที่ รูปแบบการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่พบว่าเป็นการดำเนินงานในระดับการบำรุงรักษาขั้นพื้นฐานหากเป็นการดูแลรักษา คือ การใช้ความเชี่ยวชาญ เฉพาะทางด้านการอนุรักษ์ การบูรณปฏิสังขรณ์ หรือการซ่อมแซมอื่นๆ นั้น ยังไม่พบความพร้อมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะดำเนินการได้ด้วยตนเอง ๓) การจัดโครงสร้างองค์กรภายในหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีหน่วยงานเฉพาะด้าน ดังนั้น การจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ และพัฒนาโบราณสถาน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ก่อนดำเนินการถ่ายโอนภารกิจ จะส่งผลต่อการดำเนินงานการสำรวจ การขุดค้น ขุดแต่ง หรือการอนุรักษ์ การบูรณปฏิสังขรณ์ หรือการปรับภูมิทัศน์ รวมทั้งแผนปฏิบัติการและ แผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไป ๔) กรมศิลปากรจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายหลักที่เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุให้ สอดคล้องกับการกระจายอำนาจ โดยเฉพาะการถอนคืนภารกิจ หรือกรอบกฎหมายที่เป็นมาตรการเกี่ยวกับการละเลยการดูแลโบราณสถาน เช่นเดียวกับกฎหมายท้องถิ่น ยังไม่มีการออก ข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับการดูแลโบราณสถาน ๕) อุดมการณ์ความเป็นชาติทำให้โบราณสถานที่อยู่ชุมชนท้องถิ่นผูกเงื่อนไว้กับอำนาจ หน้าที่ตามกรอบกฎหมาย รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนก็ยังขาดอำนาจในการ นิยามโบราณสถานในฐานะสมบัติของท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนทัศนคติของส่วนราชการและการ สร้างสิทธิขั้นพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม จะทำให้มีทัศนคติในการดำเนินงาน โน้มนำไปสู่การ

^{๕๘} ภัสรา โกมลเตียร สังคม ภูมิพันธุ์ และชยาภานต์ เรื่องสุวรรณ, การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการแนะแนวการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดมหาสารคาม ที่ร่วมเป็นโรงเรียนเครือข่ายกับทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙): ๔๑-๔๒.

ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานมากขึ้น

๖) แนวทางสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานตามกิจการดูแลโบราณสถาน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องบูรณาการทรัพยากรร่วมกัน ตัวอย่างการบูรณา การงบประมาณที่เป็นรูปธรรมคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนกับองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านเรือน กรณีโบราณสถานวัดเกาะกลาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกรมศิลปากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และ ตัวแทนประชาชนในเขตรอบโบราณสถาน ตัวอย่างที่ดีคือ โครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง รวมทั้งการแสวงหารูปแบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โบราณสถานผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนให้กลุ่มประชาชนขับเคลื่อน ดังกรณีถนนสายวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง ใช้โบราณสถานกุ๋ยสุตาเป็นพื้นที่กิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างบรรยากาศทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการท่องเที่ยว สามารถทำให้โบราณสถานมีความหมายและมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์^{๕๙}

เทพประวิณ จันท์แรง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์” ผลของการศึกษาพบว่า ประวัติและความเป็นมาเกี่ยวกับคัมภีร์จามเทวีวงศ์นั้น มีจุดเริ่มจากการที่ฤๅษีสฤงษณ์ได้สร้างเมืองขึ้น และได้ส่งทูตนำราชสารไปอัญเชิญเชื้อพระวงศ์จากเมืองละโว้เพื่อมาปกครองเมืองแห่งนี้ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระเจ้ากรุงละโว้ได้พระราชทานพระนางจามเทวีมาเป็นกษัตริย์ครองเมืองหรือญไชยเส้นทางโบราณสถานปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ มีปรากฏชัดเจนว่า เมื่อครั้งที่พระนางจามเทวีเสด็จขึ้นมาเมืองหรือญไชยในครั้งนั้น พระองค์ทรงนำพระไตรปิฎกพร้อมนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูปมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในระหว่างเส้นทางที่พระนางได้เดินทางมาทรงมีดำริให้สร้างพระพุทธรูปและสร้างวัดเป็นจำนวนมาก และเมื่อเสด็จมาถึงเมืองหรือญไชยแล้วได้สร้างวัดไว้ประจำ ๔ ทิศ จำนวน ๗ วัด ปรากฏตามหลักฐานประกอบด้วย วัดกู่ละมั่ง วัดพระคง วัดประตูลี้ วัดดอนแก้ว วัดมหาวัน วัดสันป่ายางหลวง และวัดจามเทวีสำหรับแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ คือ การดูแลรักษาโครงสร้างของโบราณสถานให้คงไว้ตามสภาพเดิม การชะลอความเสียหายที่จะเกิดขึ้น การบูรณะการซ่อมแซมให้เหมือนเดิม และการทำให้โครงสร้างของโบราณกลับคืนสู่สภาพเดิม สิ่งสำคัญในการอนุรักษ์บำรุงรักษาโบราณนั้นก็คือสร้างจิตสำนึก ความรัก ความหวงแหนของคนในพื้นที่และรู้จักคุณค่าความเป็นมาของโบราณตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพัฒนาเพื่อนำไปสู่การนำทุนทางวัฒนธรรม ภายใต้วัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาให้คงความงดงามอย่างถาวรสืบต่อไป^{๖๐}

นาถธิดา จันท์คำ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน (โป่งแดง) อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

^{๕๙} ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชาญคณิต อวารณ์ และคณะ, แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการโบราณสถานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายโอนภารกิจจาก กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘), หน้า ๖-๗.

^{๖๐} เทพประวิณ จันท์แรง, สภาพและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์, วารสารบัณฑิตวิจัย, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๓๗-๑๓๘.

อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน” ผลการวิจัยพบว่า แหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน อยู่บริเวณสันธาตุ เนินดินขนาดย่อมกลางนาใน หมู่ที่ ๑๖ บ้านโป่งทิว ตำบลทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลจากการค้นหาในภาคเอกสารยืนยันว่ามีมาตั้งแต่เมื่อ พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ และขาดหายไปช่วงหนึ่งเนื่องจากภาวะสงครามกับพม่า ส่วนกลุ่มชนชาติที่เป็นผู้ตั้งแหล่งเตานั้นยังไม่ มีหลักฐานแน่ชัด ผลผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องเคลือบตระกูลเซลาดอน ได้แก่ ภาชนะประเภท จาม ชาม กระปุกขนาดเล็ก ขวด หรือแจกัน ตะเกียง ตึกตารูปสัตว์ ผอบมีฝา สากดินเผา และ กระเบื้องหลังคาเคลือบ คุณค่าและความสำคัญประกอบด้วย ด้านเอกลักษณ์ ด้านวิชาการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการใช้สอย ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านสุนทรียภาพ ชุมชนหมู่บ้านโป่ง แดง เป็นชุมชนไทลื้อขนาดกลางที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ประชากรเป็นพุทธศาสนิกชน ประกอบอาชีพเกษตรกร ค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ ชาวชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ สมาชิกของหมู่บ้านต่างรู้จักกันดี พึ่งพา อาศัยกัน รักสงบ ชยันต์ขันแข็ง และมีวัฒนธรรมที่ดีงาม ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีโดย การเฝ้าระวังการลักลอบขโมยโบราณวัตถุโดยชุมชน มีแผนเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่โบราณสถานโดยใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก ทำการเกษตรและเชื่อว่า บริเวณแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีทั้งภูตผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ จึงไม่กล้าที่จะรื้อถอน หรือกระทำการที่ไม่ดี รูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบ ดินเผาพานอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน คือ การสร้างองค์ความรู้ด้านคุณค่าและความสำคัญ และการพิทักษ์รักษา (Preservation) โดยใช้แผนงานยุทธศาสตร์ที่ ๑ การคงไว้ให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อปกป้องพื้นที่มิให้ถูกทำลาย และ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้าร่วมวางแผน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของท้องถิ่น^{๖๑}

อัจฉิมา หนูคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย และมัณฑนา นวลเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑสถานอย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการพิพิธภัณฑสถานก่อให้เกิดกระบวนการคิดใหม่ๆ ในการส่งเสริมพิพิธภัณฑสถานเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต โดยการประชุมกลุ่มร่วมกันได้กำหนดนโยบายแผนงานระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน ชุมชน ทั้งมีการวางแผนงานในการประชาสัมพันธ์ และการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้พิจารณาร่วมกันประเด็นให้ความสำคัญแก่นักท่องเที่ยวด้าน สถานที่พัก ความสะอาด ความสะอาด โดยเฉพาะความปลอดภัยจากเหตุการณ์ภัยคุกคามโจรกรรมจากมนุษย์ ภัยทางธรรมชาติ รวมทั้งการเดินทางสะดวกสบาย โดย จัดบริการรถรับส่งจากที่พัก สนามบิน สถานีขนส่งและแหล่งท่องเที่ยว โดยร่วมมือ กับภาคีเครือข่ายระหว่างรัฐบาลกลาง ภูมิภาค เอกชน ประชาชน ชุมชน และใน ต่างประเทศ การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา สร้างสรรค์ และ ส่งเสริมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏ จากหลักฐานแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน ภูมิปัญญา จิตรกรรม ประเพณีวัฒนธรรม และอื่นๆ

^{๖๑} นาถิตา จันทร์คำ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, การอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน (โป่งแดง) อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, การประชุมมหาดไทยวิชาการ ครั้งที่ ๔, เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”, หน้า ๖๕.

ที่ทรงคุณค่า ความมุ่งมั่น มั่นคง และยั่งยืน เป็นอัตลักษณ์ของชาติ นอกจากนี้การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้สมสมัย บุคลากรจะต้องมีความพร้อมทั้งสุขภาพกายและใจ อยู่ดี กินดี มีความสุข สามารถ รังสรรค์กิจกรรมดีๆ แก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจกลับมาเที่ยวซ้ำ อีก อย่างไร ก็ตามยุคทองแห่งการท่องเที่ยวในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยพัฒนาเศรษฐกิจ ให้มีความแข็งแกร่งจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นเศรษฐกิจหลัก ซึ่งสร้างรายได้สูงสุดในสังคมโลกปัจจุบัน ทั้งนี้แนวทางการส่งเสริมพหุวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต มีแนวทางในการบริหารจัดการพหุวัฒนธรรมให้มีความ สมสมัยเหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบัน การสร้างสิ่งกระตุ้นในด้านการจัดแสดง พหุวัฒนธรรม การจัดบริการในช่วงเทศกาลต่าง ๆ การสร้างอัตลักษณ์ของพหุวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกตามลักษณะเด่นของพหุวัฒนธรรม และกำหนดแนวทางของ พหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมโดยร่วมมือในระหว่างประเทศ เพื่อยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เกิดความมุ่งมั่น มั่นคง และยั่งยืนต่อไป^{๖๒}

วันเพชร จันทรักษา และวาริษฐ์ มัยยมบุรุษ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเขตรัฐมณฑล เมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร” ผลที่ได้คือระดับความสำคัญของปัจจัยด้านสภาพ ของโบราณสถานมีผลรวมอยู่ในเกณฑ์มาก ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ๙ ข้อ โดยมีระดับความสำคัญมากที่สุด ๑ ข้อ มาก ๕ ข้อ ปานกลาง ๒ ข้อ และน้อย ๑ ข้อ ในส่วนระดับความสำคัญของปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีผลรวมอยู่ในเกณฑ์มาก ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ๑๑ ข้อ โดยมีระดับความสำคัญมากที่สุด ๔ ข้อ มาก ๓ ข้อ ปานกลาง ๒ ข้อ น้อย ๒ ข้อ และสุดท้ายเป็นระดับความสำคัญด้านการคมนาคม มีผล รวมอยู่ในเกณฑ์มาก ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ๗ ข้อ โดยมีระดับความสำคัญมากที่สุด ๒ ข้อ มาก ๔ ข้อ ปานกลาง ๑ ข้อ ทั้งนี้ข้อย่อยที่เหมาะสมต่อการนำไปกำหนดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวคือ ข้อย่อยที่มีความสำคัญระดับมากที่สุด มาก และปานกลาง ตามลำดับ^{๖๓}

ทิพย์วดี โพธิ์สีทิพรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ตำนานโบราณสถานวัดเวียงเศรษฐี (ร้าง) ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัย ๑. ด้านพื้นที่และฐานทรัพยากรของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติยังไม่โดดเด่น ไม่มีความแตกต่างจากที่อื่นที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุโบราณสถานมีความโดดเด่นน้อย ส่วนทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นกิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวของชุมชนในท้องถิ่นและเพื่อให้นักท่องเที่ยวจากภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมได้ อีกทั้งในชุมชนยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีทางการท่องเที่ยวและขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ๒. ด้านกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มเยาวชนได้รับการ

^{๖๒} อัจฉิมา หนูคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย และมณฑนา นวลเจริญ, การจัดการพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘-มีนาคม ๒๕๕๙): ๑๗๙.

^{๖๓} วันเพชร จันทรักษา และวาริษฐ์ มัยยมบุรุษ, ปัจจัยที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเขตรัฐมณฑล เมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร, วารสารกระแสวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓๐ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๔๑.

เรียนรู้ใหม่จากตำนานโบราณสถานวัดเวียงศรีเชษฐ (ร้าง) ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาทำให้กลุ่มเยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจในโบราณสถาน และมีแนวคิดในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีชื่อเสียง ๓. ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม การรวบรวมตำนานโบราณสถานวัดเวียงศรีเชษฐ (ร้าง) ส่วนใหญ่ จะเป็นการรวบรวมจากปราชญ์ผู้รู้ของชุมชน และประเด็นของการวางแผนกิจกรรมทางการท่องเที่ยวได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนในการระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานพัฒนาศักยภาพของชุมชนในปัจจุบันและความเป็นไปได้ในอนาคตที่จะจัดให้มีกิจกรรมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มเยาวชนเป็นแกนนำในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ในปัจจุบันยังไม่มียุทธศาสตร์และยังไม่ได้เข้ามาดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการ และเทศบาลตำบลหนองแฝกเองก็ไม่มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่จะส่งผลต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีชื่อเสียงต่อไปในอนาคตได้^{๖๔}

พระมหาสมพาน ชาโคร, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทข่าปี อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานโบราณคดีจากเดิมที่กระทำโดยนักโบราณคดีสังกัดกรมศิลปากร หรือนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือนักโบราณคดีที่รับจ้างกรมศิลปากรฝ่ายเดียว มาเป็นการทำงานโดยมีชาวบ้าน ประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ในท้องถิ่นร่วมด้วยนั้นอาจจะไม่ใช่เรื่องง่ายกล่าวคือ เจ้าหน้าที่จะต้องยอมรับศักยภาพและศักดิ์ศรีของชาวบ้านจะต้องปรับบทบาทของตนจากที่เคยคิดเอง กำหนดนโยบายเอง ตัดสินใจเอง บริหารจัดการเอง มาเป็นการที่ต้องให้ชาวบ้านเข้ามาช่วยคิด ต้องฟังชาวบ้านพูด ต้องทำงานด้วยความโปร่งใสเพราะมีชาวบ้านคอย ในการปฏิบัติงานทางโบราณคดีให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถทำงานได้เองในระดับหนึ่ง

แหล่งโบราณคดีปราสาทข่าปี ตั้งอยู่ ณ ที่หมู่ ๑ ตำบลข่าปี อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์ องค์ปราสาทประกอบด้วยองค์ประธานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีมุขด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาคารขนาดเล็ก เรียกว่า “บรรณาลัย” หมายถึง สถานที่รักษาพยาบาล และพิธีกรรมทางศาสนา เป็นปราสาทแบบเขมรที่ยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ เพราะนอกจากไม่พบประติมากรรมภายใน ปราสาทประธานแล้ว หน้าบันและทับหลังที่มีอยู่ก็ยังไม่เสร็จ อาจกล่าวได้ว่า ปราสาทแห่งนี้เป็นอโรคยาศาลที่สร้างสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

วิธีการจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทข่าปี อย่างมี ส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชน จำเป็นที่จะต้องจำแนกสภาพปัญหาของแหล่งโบราณคดี ปราสาทข่าปี ส่วนไหนที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมดำเนินได้ในขอบข่ายที่ทำได้ตามกฎหมาย และกิจกรรมส่วนไหนที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการ เพราะอาจผิดกฎหมาย เนื่องจากแหล่งโบราณคดีปราสาทข่าปี แห่งนี้ ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน และกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานรับผิดชอบตามกฎหมาย

การเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทข่าปีแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่สามารถบ่งบอกถึงตัวตนอย่างแท้จริง

^{๖๔} ทิพย์วดี โพธิ์สิทธิพรหม, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตำนานโบราณสถานวัดเวียงศรีเชษฐ (ร้าง) ตำบลหนองแฝก อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๕๖-พฤศจิกายน ๒๕๕๖) : ๗๒.

ของวัฒนธรรม เช่น อัตลักษณ์ด้านปราสาทหินหรือปราสาทขอมสุรินทร์มีปราสาทขอมมากมาย กระจายทั่วเกือบทุกอำเภอ มีประมาณ ๒๗ แห่ง อัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตชุมชน ที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย และร่วมกันกับกลุ่มคนอื่นด้วยความสมัครสมานสามัคคี มีวัฒนธรรมและภาษาเป็นของตนเอง เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและโดดเด่น อัตลักษณ์ ด้านศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ ศิลปินพื้นบ้าน เช่น เจริญเบริน เรืองอันเร เป็นต้น อัตลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว สุรินทร์ สถานที่ที่มีภูมิศาสตร์ที่น่าชมน่าไปสัมผัส อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ เช่น งานแสดงช้างแสนโดนตา อัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม ด้านทอผ้าไหม เครื่องเงิน ประคำ(ประเทียม) โดดเด่นมากกว่า ผ้าไหมและเครื่องเงิน อัตลักษณ์ด้าน ความเชื่อและพิธีกรรม เช่น ความเชื่อผีประจำ สิ่งลึกลับ ได้แก่ การละมด การแต่งงานบนหลังช้าง อัตลักษณ์ด้านภาษาของชาติพันธุ์ สุรินทร์ กลุ่มชุมชนที่ใช้ภาษาสื่อสารกันหลายภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาไทยเขมร ภาษาไทยลาว ภาษาไทยจีน ภาษาไทยญวน ที่เป็นภาษาหลัก ๆ ของชุมชนตำบลข้าง ปี่ มี ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มภาษากูย (ส่วย) กลุ่มภาษาเขมรและกลุ่มภาษาลาว เป็นต้น^{๖๕}

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ พบว่ามีนักวิชาการได้ศึกษาไว้ดังนี้

สโรชา เมฆอรุณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์ในสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ : กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์” ผลการสำรวจ พบว่า พิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒ แห่ง มีการจัดการที่คล้ายคลึงกัน คือ สถานที่ตั้ง ที่อยู่ในอาคารประวัติศาสตร์เช่นกัน วัตถุประสงค์การก่อตั้ง เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์โรงเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียน โดยการจัดตั้งชุมชนพิพิธภัณฑ์ งบประมาณที่มาจากสมาคมเป็นหลัก และการบูรณาการกับการเรียนในกลุ่มสาระต่างๆ^{๖๖}

พระราชวชิรเมธี, ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร” จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ตำบลนครชุมเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณนครชุมซึ่งมีความรุ่งเรืองประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๑ เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย จากการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญและความเกี่ยวข้องทั้งสิ้น ๑๐ คือ วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง, วัดสว่างอารมณ์, วัดพระเจดีย์ทอง, ป้อมทุ่งเศรษฐี, วัดหนองลิงกา, วัดหนองพิกุล, วัดเจดีย์กลางวัดทุ่ง, วัดซุ่มกอ, วัดหนองยายช่วย และวัดหม่องกาเล

^{๖๕} พระมหาสมปาน ชาคโร,ดร., การจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทข้างปี่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยเขตสุรินทร์, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๖} สโรชา เมฆอรุณ, การจัดการพิพิธภัณฑ์ในสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ : กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์, รายงานการวิจัย, (สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนของสถานศึกษาในเขตตำบลนครชุม ได้แก่ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีและการอนุรักษ์แหล่งคดีให้กับนักเรียน การอบรมยุวมัคคุเทศก์ประจำแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของสถานศึกษา

ผลการวิเคราะห์จิตสำนึกและผลการเรียนรู้ของเยาวชนตามองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม พบว่าเยาวชน ๒๐๐ คนที่เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองนครชุมเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๑ และแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุมเพิ่มขึ้น ๒๗ และตระหนักถึงปัญหาที่เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม หลังการอบรมและปฏิบัติหน้าที่ยุวมัคคุเทศก์ เยาวชนกลุ่มตัวอย่าง ๒๐ คนได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีมากขึ้น สามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุมอย่างเห็นได้ชัด ที่สำคัญคือ เกิดการรวมกลุ่มกันมาทำหน้าที่ยุวมัคคุเทศก์อาสา โดยไม่มีค่าตอบแทนในช่วงวันหยุดราชการอีกด้วย^{๖๗}

พระราชเขมากร, ผศ., ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัด และการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสำรวจ คัมภีร์โบราณล้านนาในจังหวัดแพร่ แต่ละพื้นที่มีข้อจำกัดในด้านกายภาพและบริบทของท้องถิ่นด้านเอกสาร บุคลากร งบประมาณและองค์ความรู้ในวิธีการสำรวจและจัดเก็บรวบรวมข้อมูลใน ๕ อำเภอ จำนวน ๕ วัด ส่วนการรวบรวมและการจัดเก็บคัมภีร์ธัมม์ ของวัดสูงเม่น วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดบางสนุก วัดกลางและวัดบ้านอ้อยมีวิธีการรวบรวมและการจัดเก็บคัมภีร์ธัมม์คล้ายคลึงกันมากเนื่องจากเป็นโซนล้านนาเดียวกันโดยมีผ้าห่มคัมภีร์ มีไม้ป็นจ๊ก (ภาษาล้านนา) หรือไม้ฉลากในภาษาไทยกลางเป็นไม้สลักชื่อ ผู้สร้างธัมม์ วันเดือนปีที่สร้าง มีใบลาน จะถูกบันทึกอักษรธัมม์ล้านนาหรือตัวเมืองด้วยเหล็กจาร และจะถูกมัดรวบรวมโดยเป็นผูก ๆ ละ ๒๔ ลาน ส่วนกลวิธีการอนุรักษ์และทำการห่อด้วยผ้าเมือง เพื่อรักษารัศมีคัมภีร์เอาไว้

๒. วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร อำเภอเมืองแพร่ วัดกลาง อำเภอสิ่ง ได้ทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณที่มีชำรุดกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว ส่วนวัดบ้านอ้อย อำเภอร้องกวาง และวัดบางสนุก อำเภอวังชิ้น ได้ทำทะเบียนรายการ ทำดัชนีสืบค้นอย่างเป็นระบบ แต่ยังไม่ได้ถ่ายสำเนาคัมภีร์โบราณเอาไว้

๓. ผลวิเคราะห์ถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ภูมิปัญญาในจังหวัดแพร่คัมภีร์บุญกิริยา เป็นคัมภีร์ธัมม์ที่ทำมาจากใบลาน เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการที่พระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนให้มนุษย์หมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเพื่อความสุขในชีวิต ส่วนธัมม์คัมภีร์มหาวรรคเป็นคัมภีร์ธัมม์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า เสด็จออกบวรพชา และโปรดปัญจวัคคีย์ ยะสะ และชฎิลสามพี่น้อง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๖๗} พระราชวชิรเมธี, ดร. และคณะ, การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้านถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนา มีการจัดสัมมนาเครือข่ายการอนุรักษ์คัมภีร์ล้านนา มีการสอนและสอบภาษาล้านนา ส่งเสริมประเพณีตากธรรมและรักษาธรรม มีการอบรมการเขียนคัมภีร์ธัมม์ใบลาน ด้านการสร้างแหล่งเรียนรู้ นั้น มีการส่งเสริมความร่วมมือให้ชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่สร้างหอไตร และบูรณปฏิสังขรณ์หอไตร ส่งเสริมให้บุคลากรท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์คัมภีร์ล้านนาของวัด และการจัดนิทรรศการอนุรักษ์คัมภีร์ในวัด ^{๖๘}

พจน์ การเกษ และจิรวัดน์ กิติพิเชษฐสรรค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒ โดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ด้านการดำเนินงานพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ ด้านเตรียมการ ด้านการนิเทศ กำกับติดตาม และประเมินผล และด้านการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ตามลำดับ ๒) เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ตามขนาดของโรงเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า โรงเรียนขนาดกลาง กับโรงเรียนขนาดใหญ่ ไม่แตกต่างกัน ส่วนโรงเรียนขนาดเล็กกับโรงเรียนขนาดใหญ่ และโรงเรียนขนาดเล็กกับขนาดกลาง โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้จำแนกตามตำแหน่งโดยภาพรวม และรายด้านทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ^{๖๙}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ด้านกระบวนการการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานในจังหวัดขอนแก่นนั้นมีการกำหนดขั้นตอนไว้อย่างชัดเจนเช่นขั้นตอนเพื่อการสำรวจคัมภีร์ใบลานที่กระจัดกระจายอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ แล้วนำคัมภีร์ใบลานมาจัดเป็นหมวดหมู่ เช่น หมวดศาสนาและปรัชญาหมวดวรรณกรรมพื้นบ้านและหมวดประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารต่าง ๆ เพื่อจ่ายต่อสืบค้น ส่วนรูปแบบการจัดเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานนั้นไม่มีรูปแบบในการจัดเก็บที่ชัดเจนในยุคต้น ส่วนวิธีการเก็บรักษาในปัจจุบันหลังจากมีการสำรวจและจัดเป็นหมวดหมู่แล้วมีวิธีการจัดเก็บคัมภีร์ใบลานด้วยอุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น การถ่ายต้นฉบับด้วยไมโครฟิล์ม เก็บไว้ในเว็บไซต์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ส่วนการเผยแพร่คัมภีร์ใบลานในปัจจุบันการเผยแพร่คัมภีร์ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเทศน์ของพระสงฆ์ตามบุญประเพณี การจัดนิทรรศการเชิงวิชาการ การศึกษาวิจัย การบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน และยังมีการ

^{๖๘} พระราชเชมากร,ศศ.,ดร. และคณะ, การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตแพร่, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๙} พจน์ การเกษ และจิรวัดน์ กิติพิเชษฐสรรค์, การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒, JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE Vol.11 No.1 (January–April , 2017): 155.

เผยแพร่องค์ความรู้ในคัมภีร์ไบเบิลในรูปแบบของมัลติมีเดีย สื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และเว็บไซต์ เป็นต้น

๒. ด้านรูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล ในจังหวัดขอนแก่นด้วยการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลนั้นควรสร้างจิตสำนึกโดยวิธีการให้ความรู้ที่ถูกต้องและให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของคัมภีร์ไบเบิลว่าเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและสรรพวิทยาต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลส่วนการส่งเสริมในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลนั้นควรได้รับความร่วมมือของเสาหลักได้แก่ วัด บ้าน และหน่วยงานราชการ (โรงเรียน) ควรส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบโดยจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นเน้นเรื่องการเขียนและการอ่านอักษรธรรมในคัมภีร์ไบเบิล ส่งเสริมการจัดนิทรรศการตามแหล่งเรียนรู้ มีการจัดเสวนาเชิงวิชาการโดยมีพระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และนักวิชาการ ร่วมวงเสวนาเป็นชุดความรู้ใหม่เพื่อเผยแพร่คัมภีร์ไบเบิลในสื่อออนไลน์ต่าง ๆ และควรมีการจัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติแก่บุคคลและชมรมต่าง ๆ ที่มีความสามารถในการอ่านเขียน และจารอักษรธรรมในคัมภีร์ไบเบิลได้อย่างถูกต้องตามอักขระวิธี

๓. ด้านการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดขอนแก่นนั้นต้องได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจัดตั้งกองทุน เพื่อจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลโดยให้ทุกภาคส่วนร่วมในการหาแหล่งทุนและมีแผนงานของส่วนงานทุกภาคส่วนไว้รับรองและการจัดสรรบุคลากรในการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลในการกำกับดูแลแผนงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผล ในการติดตามแผนงานควรมีประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อการพัฒนาหรือนำไปปรับใช้ในการดำเนินโครงการและกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลครั้งต่อไป^{๗๐}

รัฐพล แจ่มจันทร์ และคิวนิต อรรถวุฒิกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชารัชดาวิทยา ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการประเมินรับรองแนวทางการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนว การศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชารัชดาวิทยาในเขตกรุงเทพมหานครพบว่าสามารถนำไปใช้ งานได้จริงอยู่ในระดับมากซึ่งจำแนกเป็นรายประเด็นได้ดังนี้ ๑) ลักษณะที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนวการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในโรงเรียน กวดวิชารัชดาวิทยาในเขตกรุงเทพมหานครฯ สามารถนำไปใช้งานได้จริงได้ ในระดับดี ๒) ประเด็นด้านเนื้อหาและความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนว การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชารัชดาวิทยาในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถนำไปใช้งานได้จริง ในระดับดีมาก ๓) ประเด็นด้านสื่อการเรียนการสอนต่างๆที่จำเป็นสำหรับแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนวการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชารัชดาวิทยาในเขตกรุงเทพมหานครฯสามารถนำไปใช้งานได้จริง ในระดับดีมาก ๔) ประเด็นบุคลากรที่จำเป็นสำหรับแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการแนะแนว

^{๗๐} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส สีกา, กระบวนการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

การศึกษาต่อ ระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชาวิชาชีพ ในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถนำไปใช้งานได้จริงในระดับดี มาก ๕) ประเด็นด้านการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เอื้อต่อการเรียนรู้ สำหรับแหล่งเรียนรู้เพื่อ ส่งเสริมการแนะแนวการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในโรงเรียนกวดวิชาวิชาชีพในเขตกรุงเทพมหานครฯ สามารถนำไปใช้งานได้จริงในระดับดีมาก ^{๗๑}

อนูรัตน์ สงขลา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอใน จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ประกอบด้วย ด้านการวางแผน คือ สร้างความเข้าใจร่วมกับ ผู้นำชุมชนและแต่งตั้ง คณะกรรมการแหล่งเรียนรู้ให้ชัดเจน ด้านการจัดการองค์กร คือ กำหนดให้ แหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งดำเนินการจัดทำ ข้อมูลสารสนเทศ การจัดทำงบประมาณที่สอดคล้องกับ ความต้องการ ด้านการอำนวยความสะดวก คือ สร้างความเข้าใจร่วมกับ ชุมชน องค์กรท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ด้านการควบคุม คือ แต่งตั้งคณะกรรมการแหล่ง เรียนรู้โดยให้ชุมชน และกำหนดให้นำผลการประเมินมาเป็นข้อมูลในการจัดสรรงบประมาณ ^{๗๒}

สาคร มหาหิงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๔” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ภาพรวม มีการดำเนินงานในระดับปานกลาง และแนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ได้แก่ ๑) ต้องจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ให้เป็นระบบ ๒) ต้องบูรณาการการใช้แหล่ง เรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ๓) ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศ ติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ และ ๔) ต้องนำผลการประเมินการใช้ แหล่งเรียนรู้ไปปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ^{๗๓}

ยุพา กลีรักษ์ เก็จกนกเอื้อวงศ์ และ นางเยาว์ อู่มพร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาเขต ๑๐ ผลการวิจัยพบว่า (๑) บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของ

^{๗๑} รัฐพล แจ่มจันทร์ และศิวินิต อรรถวุฒิกุล, Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๒๗๑๓ – ๒๗๑๔

^{๗๒} อนูรัตน์ สงขลา แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในจังหวัดนครสวรรค์, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ประจำปี ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๓๔๙.

^{๗๓} สาคร มหาหิงค์ การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๔, วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐) :๕๗๔.

ผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับ มาก (๒) ผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกันมีบทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยผู้บริหารในสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษและขนาดใหญ่มีบทบาทมากกว่าผู้บริหารใน สถานศึกษา ขนาดกลางและขนาดเล็ก และ (๓) ปัญหาที่พบ ได้แก่ ผู้บริหารไม่ได้การกำหนดตารางเรียนสำหรับการเรียนรู้จาก แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและไม่เปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม ข้อเสนอแนะ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ควรให้บุคลากรและคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนทางการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน^{๗๔}

พยุง ใบแย้ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบของความเป็นแหล่งเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องประสานสัมพันธ์กัน จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลภาคสนาม พบว่ามี ๖ องค์ประกอบ คือ AISPSS การบริหารจัดการศึกษาโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (A=administrator) การ จัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ (I=instructional) คุณภาพผู้เรียนจากการใช้แหล่งเรียนรู้ (S=student) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง (P=parental) การนิเทศการศึกษาจากการใช้แหล่งเรียนรู้ (S=supervisors) และการให้บริการแหล่งเรียนรู้ (S=service) ๒. รูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ศึกษาจากการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ และการ วิพากษ์สนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน PAISLDA ดังนี้ ขั้นที่ ๑ การวางแผน (P=planning) ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์ (A=analysis) ขั้นที่ ๓ การจัดการเรียนรู้ (I=instructional) ขั้นที่ ๔ การ ให้บริการ (S=service) ขั้นที่ ๕ การเชื่อมโยงความรู้สู่สากล (L=linked to global) ขั้นที่ ๖ พัฒนา แหล่งเรียนรู้(D=development) ขั้นที่ ๗ ประเมินผลและเผยแพร่ (A=asses and spreads) และ เงื่อนไขสำคัญ (C=conditions) ในการใช้รูปแบบ ประกอบด้วย บุคคล หน่วยงาน องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ส านักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๓. ประสิทธิภาพของการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาทำการ ประเมิน ๓ ขั้นตอน ขั้นตอนที่ ๑ การออกแบบและพัฒนา ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีประสิทธิภาพที่ ระดับมากที่สุด ($X = ๔.๗๕$, $S.D. = ๓.๖๕$) ขั้นตอนที่ ๒ โดยการสนทนากลุ่ม ประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิมี ประสิทธิภาพที่ระดับมากที่สุด (ร้อยละ ๑๐๐) ขั้นตอนที่ ๓ การทดลอง (try out) ประเมินโดยบุคลากร ในสถานศึกษาระดับ ประถมศึกษา มีประสิทธิภาพที่ระดับมากที่สุด ($X = ๔.๗๙$, $S.D. = ๒.๙๔$)^{๗๕}

พรรณี เสียงบุญ ธีระวัฒน์ เขียมแสง และศักดิ์พงศ์หอมทวล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนบ้านหนองบัวคูอำเภอนาดูน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า การ

^{๗๔} ยูพา กลีรักษ์ เก็จกนกเอื้อวงศ์ และ นางเยาว์ อุทุมพร, บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๐, วารสารศึกษาศาสตร์มสธ., ปี ที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๑๕.

^{๗๕} พยุง ใบแย้ม, การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา, (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารเพื่อการพัฒนาการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๘), หน้า (๓)-(๔).

พัฒนาการดำเนินงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียน บ้านหนองบัวคู อำเภอนาดูน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความสามารถดำเนิน การตามแผนดำเนินการพัฒนา เกิดแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ๔ ฐาน คือ ฐานห้องสมุด ฐานห้องปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ ฐานสวนป่านานาพันธุ์ และฐานสวนเกษตรพอเพียง และมีบรรยากาศการเรียนรู้ดีขึ้นเป็นที่ชื่นชมของผู้มาเยี่ยมชม ครู นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างคุ้มค่า รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อสภาพและการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๖ ระดับความพึงพอใจต่อการพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๖^{๗๖}

ดร.เชมณัฏฐ์ มิ่งศิริธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการศึกษาพบว่า ๑.ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดสมุทรสงคราม แบ่ง ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) ด้านฐานข้อมูล ประกอบด้วย เนื้อหา ภาพประกอบ การสืบค้นข้อมูล การเพิ่ม/การ ลบ/แก้ไข ข้อมูล คู่มือการใช้งานข้อมูล การเชื่อมโยงไปยังส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และการพิมพ์รายงาน ๒) ด้านแหล่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย ข้อมูลจังหวัด สถานที่ บุคคล ประเพณีและวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ ๒. ผลการประเมินความเหมาะสมของฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม พบว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นว่าฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงครามมี ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ๓. ผลการตรวจสอบคุณภาพของฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความเห็นว่ามี ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการประเมินความพึงพอใจ ของนักเรียนผู้ใช้บริการฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก^{๗๗}

สายชล วัฒนเกษภรณ์ สุพัฒนา หอมบุปผา และสาธิต ทรัพย์รวงทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีอันดับสูงสุด คือ ด้านทรัพยากร อยู่ในระดับมาก และด้านที่มีอันดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ อยู่ในระดับปานกลาง ๒. แนวทางสภาพการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุทัยธานี เขต ๒ แนวทางคือ ๑) ด้านบุคลากร สถานศึกษาควรจัดประชุมเพื่อวางแผนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ๒) ด้าน

^{๗๖} พรรณี เสียงบุญ , วีระวัฒน์ เยี่ยมแสง และศักดิ์พงศ์ หอมหวาน, การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนบ้านหนองบัวคูอำเภอนาดูน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; ว.ม.ร.ม., ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑: (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๔): ๑๐๙-๑๑๐.

^{๗๗} ดร.เชมณัฏฐ์ มิ่งศิริธรรม, การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

งบประมาณสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูใช้พัสดุและสินทรัพย์ ๓) ด้านทรัพยากร สถานศึกษาควรส่งเสริมให้จัดกิจกรรมบูรณา การศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายในท้องถิ่น ๔) ด้านการบริหารจัดการ สถานศึกษาควรจัดทำข้อมูลสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ให้เป็น ปัจจุบัน คำสำคัญ^{๗๘}

เพลินพิศ สมสกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภท พิพิธภัณฑสถานและวัด : กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. พิพิธภัณฑสถานเรือนปั้นหยา วัดยาง ณ รังสี บริหารจัดการโดยคณะกรรมการชมรม มีกำนันตำบลตะลุง เป็นประธาน มีการจัดทำข้อบังคับการบริหาร มีชาวบ้านดูแลพิพิธภัณฑสถาน ไม่เก็บค่าเข้าชม มีมีคฤหาสน์น้อย มีสมุดเยี่ยมชม งบประมาณสนับสนุน มาจากเงินบริจาคคนท้องถิ่น เงินอุดหนุนจากหน่วยงานต่างๆ ไม่มี เว็บไซต์ มีป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่อง และ งบประมาณไม่เพียงพอ ๒. พิพิธภัณฑสถานวัดโคกหม้อ บริหารจัดการโดยพระครูศีลสังวรวิสุทธิ ซึ่งอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ ในการ บริหาร ไม่มีบุคลากรช่วยดูแล ซึ่งดูแลโดยพระภิกษุ ไม่เก็บค่าเข้าชม งบประมาณสนับสนุนมาจากท่าน พระครูศีลสังวรวิสุทธิ และเงินทำบุญ มีเว็บไซต์ มีเอกสารแจก ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดบุคลากรในการ ช่วยดูแล และระยะยาว ขาดผู้ที่รับช่วงดูแลพิพิธภัณฑสถาน ต่อจากท่านพระครูศีลสังวรวิสุทธิ ๓. พิพิธภัณฑสถานหอโสมกมลศิลป์ การบริหารจัดการในรูปแบบของ คณะกรรมการ โดยคณะสงฆ์วัดเชิงท่า และวัดกวีศรารามราชวรวิหาร มีศิษยานุศิษย์ช่วยดูแล ไม่เก็บค่าเข้าชม งบประมาณสนับสนุนมาจากเงิน บริจาค การประชาสัมพันธ์ อาศัยหน่วยงานประจำจังหวัด ปัญหาและอุปสรรค คือ งบประมาณไม่เพียงพอ^{๗๙}

พิมลมาศ ยะอนันต์ ยูพิน อินทะยะ และณัฐธิดา ตันตรานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏ วิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า ๑. คู่มือการบริหารจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏวิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัด เชียงรายในภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒ ๒. หลังจากใช้คู่มือการบริหารจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏวิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ร้อยละ ๘๔.๒๖ ๓. ครูผู้สอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ มีความพึงพอใจต่อคู่มือการบริหารจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนโรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏวิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัด

^{๗๘} สายชล วัฒนเกษกรณ์ สุปัทมา หอมบุปผา และสาธิต ทรัพย์รวงทอง, แนวทางการบริหารแหล่ง เรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒, รายงานสืบเนื่องการ ประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๗, หน้า ๔๖๙.

^{๗๙} เพลินพิศ สมสกุล, การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑสถานและวัด : กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, รายงานการวิจัย, (ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓๒ ๒๕๕๙): ๓๑.

เขียนรายในภาพรวมมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๖๖^{๘๐}

ปรีชต์ สาทิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑวัดบ้านโนนตำบลขามป้อม” อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผลการดำเนินงานพบว่า ๑) สามารถฟื้นฟูและพัฒนาการดำเนินงานของ พิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ ให้กลับมามีชีวิตชีวาได้อีกครั้ง ๒) เครือข่ายพิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดบ้านโนนฯ เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานเป็นกลุ่มเข้าใจวิถีการศึกษา และเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การจัดทำทะเบียนวัตถุ การจัดทำนิทรรศการ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓) ส่งผลให้เครือข่ายและผู้เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งต่อยอดไปสู่การพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อ สร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย^{๘๑}

นภาพร ผุสดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ด้านการวางแผนโรงเรียนได้มีการกำหนดมาตรฐานการใช้แหล่งเรียน ในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มสาระ มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และเปิดโอกาสให้ผู้ใช่แหล่งเรียนรู้แสดงความคิดเห็น ส่วนที่โรงเรียนไม่ได้ปฏิบัติ คือ การสำรวจความต้องการของชุมชนในการใช้แหล่งเรียนรู้ และการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจัดการแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการโรงเรียนได้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา ควรทำแผนการจัดการเรียนรู้และโรงเรียนสนับสนุนให้ค่าไปทัศนศึกษานอกสถานที่เพื่อพัฒนาตนเอง ส่วนที่โรงเรียนไม่ได้ปฏิบัติ คือ การส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอุดหนุนด้านงบประมาณ และด้านการนิเทศติดตามผลได้มีการปฏิบัติในประเด็นดังนี้ มีการรับฟังข้อคิดเห็นของผู้ใช้แหล่งเรียน ๑ ส่วนที่โรงเรียนไม่ได้ปฏิบัติ คือ การนิเทศการใช้แหล่งเรียนรู้และจัดทำปฏิทินกำหนดการนิเทศ^{๘๒}

ศิริวรรณ ฉัตรมณีรุ่งเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยีของครุวิทยาการศึกษารจัดการเรียนรู้บูรณาการบริบทชุมชนท้องถิ่นและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาพบว่าในช่วงเริ่มต้นครุวิทยาการศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความหมาย ที่มา และองค์ประกอบ แต่ไม่สามารถอธิบาย หรือสะท้อนต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ของตนเองได้ รูปแบบการสอนของครูส่วนใหญ่ เน้นการบรรยายและการทดลองทางวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อครุวิทยาการศึกษาร่วม ในโครงการพัฒนาวิชาชีพ (Co-TPACK) นี้

^{๘๐} พิมลมาศ ยะอนันต์ ยุพิน อินทะยะ และณัฐยา ตันตรานนท์, การบริหารจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏวิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๙๒๗.

^{๘๑} ปรีชต์ สาทิ, การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑวัดบ้านโนนตำบลขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม, วารสารวิชาการแพรวกาพหุสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๘) ๖๑-๖๒.

^{๘๒} นภาพร ผุสดี, การจัดการแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนจักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน, วารสารมหาวิทยาลัยพาร์อิสเทอร์น, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๕๔ - พฤษภาคม ๒๕๕๕): ๑๑๖.

พบว่า ครูวิทยาศาสตร์สามารถเลือกใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อเนื้อหาวิทยาศาสตร์และวิธีการสอน โดยครูวิทยาศาสตร์มีการวางแผน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างชัดเจน รูปแบบ การพัฒนาวิชาชีพครู (Co-TPACK) ซึ่งจะเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ ระหว่างครู นักศึกษาและอาจารย์นิเทศที่มีบทบาทเป็นนักวิจัยและครูต่างโรงเรียนผ่านช่องทาง ที่หลากหลาย รวมถึงการใช้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ผ่านออนไลน์สามารถ ส่งเสริมให้ครู วิทยาศาสตร์ออกแบบการจัดการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ที่เน้นการจัดการ เรียนรู้ ปัญหาเป็นรากฐานมี การใช้ เหตุการณ์ สถานการณ์ สถานที่ในจังหวัดภูเก็ต เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน วิทยาศาสตร์ ผลการพัฒนาของครูวิทยาศาสตร์ ด้าน TPACK นั้นส่งผลให้ครูวิทยาศาสตร์สามารถสอน วิทยาศาสตร์แบบบ่งชี้ถึงปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงได้ (Explicit Teaching) และการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับครู วิทยาศาสตร์ กลุ่มนี้มีความยั่งยืนโดยเห็นได้ จากแผนการจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติการ สอนของครูวิทยาศาสตร์ ^{๕๓}

๒.๖.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมพบว่ามี นักวิชาการได้ศึกษาไว้ดังนี้

ประจวบ หนูเลี้ยง เด่น ชะเนติยง และนวลพรรณ วรณสุธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดพัทลุง” ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญ มีความเห็นตรงกันว่าการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมควรมีองค์ประกอบ ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) การร่วมคิด ๒) การร่วมวางแผน ๓) การร่วมดำเนินงาน ๔) การร่วม ติดตาม ๕) การร่วมประเมินผล และ ๖) การร่วมในผลประโยชน์ ผลของการพัฒนารูปแบบเป็น รูปแบบที่ต้องดำเนินการเป็นกระบวนการขั้นตอนตาม องค์ประกอบ ๖ ด้าน แต่ละด้านมี ขั้นตอนกระบวนการ ด้านละ ๖ ขั้นตอนย่อย การประเมินรูปแบบ ที่พัฒนาขึ้นจากผลการ สอนทบทวนกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับองค์ประกอบของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ทุกองค์ประกอบ และจากผลการประเมินความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยแบบสอบถาม พบว่า มีระดับความคิดเห็นด้วยกับองค์ประกอบในรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด คำสำคัญ : องค์ประกอบ รูปแบบการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ^{๕๔}

ปรียวาท น้อยคล้าย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร พระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๕ ด้าน พบว่า โดยรวมอยู่

^{๕๓} ศิริวรรณ ฉัตรมณีรุ่งเจริญ, ความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยีของครูวิทยาศาสตร์การ จัดการเรียนรู้บูรณาการบริบทชุมชนท้องถิ่นและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราช ภัฏภูเก็ต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๑๐๗-๑๐๘.

^{๕๔} ประจวบ หนูเลี้ยง เด่น ชะเนติยง และนวลพรรณ วรณสุธี, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดพัทลุง, วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘- มีนาคม ๒๕๕๙): ๒๓๓.

ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับ ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร และเทคโนโลยี และด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตามลำดับ^{๕๕}

รุ่งวิทย์ ตรีกุล กมล เสวตสมบุรณ์ และธนชาติ เราประเสริฐ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนบึงพลายชัยในการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนบึงพลายชัย มีส่วนร่วมในการ จัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตาม ตรวจสอบ มีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้านการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีความสมดุล โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกด้าน และมีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในด้านการมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติการ ด้านการร่วมรับผลประโยชน์และ ด้านการติดตามตรวจสอบ^{๕๖}

สุกัญญา ดวงอุปมา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัด กาฬสินธุ์ : กรณีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโพธิ์ อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์” ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านโพธิ์ อำเภอก้ามวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ ๒๕-๓๔ ปี สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาประถมศึกษา อาชีพเกษตรกร และระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ๒๐ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติในการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม และเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม และรายด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการหาสาเหตุของปัญหา ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงาน และปฏิบัติงาน ด้านการติดตามและประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไข ชาวบ้านโพธิ์ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีทัศนคติ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ชาวบ้านโพธิ์ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ด้านการหาสาเหตุของปัญหา ด้านการติดตาม และประเมินผล ด้านการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไขแตกต่างกันอย่างมี

^{๕๕} ปรียวาท น้อยคล้าย, การศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียนสังกัด เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา, วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กร ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๓๕.

^{๕๖} รุ่งวิทย์ ตรีกุล กมล เสวตสมบุรณ์ และธนชาติ เราประเสริฐ, การมีส่วนร่วมของชุมชนบึงพลายชัย ในการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มข. ๘ (๑) (๒) (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘): ๑๓๔.

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโนน ทุ่มเน้นและให้ความสำคัญในการสร้างทัศนคติและการมีส่วนร่วม ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่อไป^{๘๗}

ผศ.ดร.อาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการความรู้ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็น กระบวนการนำสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยตรง อันจะนำสู่การพัฒนาเมืองได้ และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ ด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ภายใต้การสนับสนุนควบคุมกำกับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพและความครอบคลุมในการจัดบริการเป็นสำคัญ ตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี^{๘๘}

มาลี แวเว่เพชร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตร สถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทองในภาพรวมสภาพการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายชั้น พบว่าชั้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ชั้นการจัดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา รองลงมา ได้แก่ ชั้นการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและต่ำที่สุด ได้แก่ ชั้นการเรียบเรียงเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ๒) ปัญหาการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอ่างทองในภาพรวมปัญหาการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย และชั้นที่อยู่ในระดับปานกลาง ๓ ชั้น เมื่อพิจารณาแต่ละชั้นพบว่า ชั้นที่มีปัญหาสูงสุด ได้แก่ ชั้นการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รองลงมาชั้นการออกแบบ การเรียนรู้ และชั้นการจัดทำคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรสถานศึกษา ๓) แนวทางการแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อ่างทอง สรุป คือ ชั้นการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ควรมีการแต่งตั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น คณะกรรมการ ร่วมประชุมวางแผน ในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษากำหนด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ให้ผู้เรียนเลือกเรียน ตามความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ชั้นการ ออกแบบการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษา เชิญภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกำหนดและออกแบบการ เรียนรู้ ร่วมจัดหาสื่อ จัดทำสื่อ และการใช้แหล่งเรียนรู้ ทั้งในและนอกสถานศึกษา และชั้น การจัดทำ

^{๘๗} สุกัญญา ดวงอุปมา, การศึกษาทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัด กาฬสินธุ์ : กรณีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโนน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์, วารสารศรีนครินทร์ วิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑๕ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙: ๑๔๕.

^{๘๘} ผศ.ดร.อาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์, การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น, วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย, ปีที่ ๗ ฉบับพิเศษ (ตุลาคม ๒๕๖๐): ๒๑๒.

คำอธิบายรายวิชา เชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อวางแผนในการจัดทำคำอธิบาย รายวิชาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้^{๘๙}

นางเยาว์ อุทุมพร จีรภัทร อาคนารี และปรีชา ธนะวิบูลย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพระสมุทรเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ ๔๐-๖๐ ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด ผลงานส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดมารุ่นต่อรุ่น กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากครู อาจารย์ และการรับการฝึกอบรม สำหรับกรรมวิธีในการผลิตก็ไม่ซับซ้อนเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่ายและใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ๒) ศักยภาพของชุมชน ในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับ ปานกลาง และ ๓) แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาคือจัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์และการจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจัดให้ มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับควรมีนโยบายส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นใน สถานศึกษาอย่างจริงจัง^{๙๐}

ธนภัทร สีสดใส เสรี วงษ์มณฑา ชุษณะ เตชคณา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณด้านสิงขรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการทดสอบ พบว่า ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน รองลงมาคือ ด้านอาชีพ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ทั้ง ๒ ปัจจัยมีส่วน อย่างมากในการเข้าร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างไรก็ดีผลการศึกษายังพบว่าชุมชนต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับมากแสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาเมื่อนำ

^{๘๙} มาลี แววเพ็ชร, การศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตร สถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง, วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๕๘): ๓๙.

^{๙๐} นางเยาว์ อุทุมพร, จีรภัทร อาคนารี, และปรีชา ธนะวิบูลย์, ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อ ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ, วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ., ปี ที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๙) ๖๒-๖๓.

หลักการบริหารอย่างเป็นระบบ (POST CoRB) เข้ามาบูรณาการจึงทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณด้านสิงขร ประจวบคีรีขันธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๙๑}

จิรพงษ์ บัวพันธ์ และนันทิยา น้อยจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอลาดยาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมพบว่ายู่ในอันดับปานกลาง อันดับสูงสุด ได้แก่ ด้านงานบริหารทั่วไป และอันดับต่ำสุดได้แก่ ด้านงานวิชาการ แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มี ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านวิชาการ สถานศึกษาควรให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในกำหนดจุดประสงค์ปลายทางในการเรียนและออกแบบเครื่องมือ ๒) ด้านงานบุคคล สถานศึกษาควรส่งเสริมให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีส่วนร่วมในการป้องกัน สอดส่อง เสริมสร้างทางด้านวินัยของบุคลากร ๓) ด้านงานงบประมาณ สถานศึกษาควรสนับสนุนให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณอย่างพอเหมาะและต่อเนื่องตามแนวทางที่สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดและเหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษา ๔) ด้านงานบริหารทั่วไป สถานศึกษาควรส่งเสริมให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในสถานศึกษา ดำเนินการจัดกิจกรรมของสถานศึกษาร่วมกับองค์กรเครือข่ายในชุมชน^{๙๒}

พุ่มรินทร์ ไผชู ดร.นพรัตน์ ชัยเรือง ดร.สำเร็จ จันทุม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การมีส่วนร่วมของกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า สรุปลงโดยภาพรวมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับมาก ๒. การมีส่วนร่วมของกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ที่มีอายุและประกอบอาชีพต่างกัน พบว่า การมีส่วนร่วมต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันและมีระดับการศึกษาต่างกัน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓. แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของ

^{๙๑} ธนภัทร สีสดใส เสรี วงษ์มณฑา ชุณหะ เทชคณา, การจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณด้านสิงขรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, **เศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจปริทัศน์**, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๑.

^{๙๒} จิรพงษ์ บัวพันธ์ และนันทิยา น้อยจันทร์, แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอลาดยาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒, รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๖ และการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๓, “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” (๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙): ๑๘๓๑.

คณะกรรมการสถานศึกษาที่สำคัญยิ่ง ได้แก่ ควรมีการสำรวจความต้องการของผู้เรียนและผู้ปกครอง ว่าต้องการให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนในเรื่องใด นำมาทำหลักสูตรร่วมกัน ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับนักเรียนและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้ชัดเจน^{๙๓}

๒.๖.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

สโรชา เมฆอรุณธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑ์ในสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ : กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์ ผลการสำรวจ” พบว่า พิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒ แห่ง มีการจัดการที่คล้ายคลึงกัน คือ สถานที่ตั้ง ที่อยู่ในอาคารประวัติศาสตร์เช่นกัน วัตถุประสงค์การก่อตั้ง เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์โรงเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียน โดยการจัดตั้งชุมชนพิพิธภัณฑ์ งบประมาณที่มาจากสมาคมเป็นหลัก และการบูรณาการกับการเรียนในกลุ่มสาระต่างๆ^{๙๔}

สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์: ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อกรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในเกาะเมืองจังหวัด พระนครศรีอยุธยา และต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจของตนเอง จึงเกิดปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่ทับ ซ้อนกัน จึงทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสียหาย ถูกทำลาย สูญหาย และ ภูมิทัศน์โดยรอบเกิดทัศนอุจาด "นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร" ที่ได้จด ทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือยูเนสโก: UNESCO) อาจจะถูก ถอดออกจากการเป็นมรดกโลกได้ในอนาคตเพราะการบริหารจัดการพื้นที่ในเขต โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาการคุ้มครองมรดก โลก (The World Heritage Convention) กำหนดไว้^{๙๕}

^{๙๓} พุ่มรินทร์ ไผชู, ดร.นพรัตน์ ชัยเรือง, ดร.สำเร็จ จันทุม, การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช, วารสารบัณฑิตศึกษา, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๕๓ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๗): ๙๗.

^{๙๔} สโรชา เมฆอรุณธรรม, การจัดการพิพิธภัณฑ์ในสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ : กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์ แผนงานอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ผลผลิต: ผลงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม, รายงานวิจัย, (สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

^{๙๕} สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์: ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, รายงานวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖), หน้า (๑).

วินัย หมั่นคดิธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการออกแบบและการบูรณะโบราณสถานเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ กรณีศึกษา : อาคารศตึงค์ประไพ อาคารจุฑารัตนาภรณ์ อาคารอาหารทิพย์นิवासและอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์” ผลของการวิจัยพบว่า ลักษณะของสถาปัตยกรรม ที่สร้างขึ้นในสวนสุนันทาทันทีหมดจากการที่สำรวจโบราณสถานตําหนักทั้ง ๔ หลัง มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ เป็นตําหนักที่มีเจ้านายที่มีพระอิสริยยศสูง ประทับอยู่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตัวอาคารก่อสร้างเป็นโครงก่ออิฐฉาบปูน ส่วนใหญ่จะเป็นตําหนักหลังเดี่ยว ไม่มีลักษณะเป็นเรือนหมู่แบบไทย ความสูงมีตั้งแต่ ๒ ชั้นขึ้นไปจนถึง ๔ ชั้น มีรูปแบบ การตกแต่งของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาติ ตะวันตก ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสถาปัตยกรรมในยุคนี้ ดังนั้น แนวทางในการออกแบบและการบูรณะโบราณสถานเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จึงคํานึงควบคู่ไปกับการอนุรักษ์โบราณสถาน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีความงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวอาคาร แต่เสริมสร้างความเป็นสมัยใหม่เข้าไปในการตกแต่งออกแบบภายในและการใช้สอยอาคารเพื่อดําเนินตามแผนนโยบายของมหาวิทยาลัยฯ ที่ต้องการให้พื้นที่ เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์โดยทำการจำลองภาพต้นแบบอาคารที่แสดงรายละเอียดตัวอาคาร โครงสร้างและพื้นที่ใช้สอย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป^{๙๖}

นาถธิดา จันทร์คำ และวรลัญจก์ บุญสุรัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน (โป่งแดง) อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน” ผลการวิจัยพบว่า แหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน อยู่บริเวณสันธาตุ เนินดินขนาดย่อมกลางนาใน หมู่ที่ ๑๖ บ้านโป่งทิว ตำบลทรายขาว อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย ผลจากการค้นหาในภาคเอกสารยืนยันว่ามีมาตั้งแต่เมื่อ พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ และขาดหายไปช่วงหนึ่งเนื่องจากภาวะสงครามกับพม่า ส่วนกลุ่มชนชาติที่เป็นผู้ตั้งแหล่งเตานั้นยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด ผลิตรภัณฑ์เป็นเครื่องเคลือบตระกูลเซลาดอน ได้แก่ ภาชนะประเภท จาม ชาม กระปุกขนาดเล็ก ขวด หรือแจกัน ตะเกียง ตุ๊กตารูปสัตว์ ผอบมีฝา สากดินเผา และ กระเบื้องหลังคาเคลือบ คุณค่าและความสำคัญประกอบด้วย ด้านเอกลักษณ์ ด้านวิชาการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการใช้สอย ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านสุนทรียภาพ ชุมชนหมู่บ้านโป่งแดง เป็นชุมชนไทลื้อขนาดกลางที่อพยพมาจากสิบสองปันนา ประชากรเป็นพุทธศาสนิกชน ประกอบอาชีพเกษตรกร ค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ ชาวชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ สมาชิกของหมู่บ้านต่างรู้จักกันดี ฟังพา อาศัยกัน รักสงบ ชยันต์ขันแข็ง และมีวัฒนธรรมที่งดงาม ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีโดย การเฝ้าระวังการลักลอบขโมยโบราณวัตถุโดยชุมชน มีแผนเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่โบราณสถานโดยใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก ทำการเกษตรและเชื่อว่า บริเวณแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีทั้งภูตผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ จึงไม่กล้าที่จะรุกกล้า หรือกระทำการที่ไม่ดี รูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบ ดินเผาพาน

^{๙๖} วินัย หมั่นคดิธรรม, การศึกษาแนวทางการออกแบบและการบูรณะโบราณสถาน เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ กรณีศึกษา : อาคารศตึงค์ประไพ อาคารจุฑารัตนาภรณ์ อาคารอาหารทิพย์นิवासและอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์, **รายงานวิจัย**, (คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน คือ การสร้างองค์ความรู้ด้านคุณค่าและความสำคัญ และการพิทักษ์รักษา (Preservation) โดยใช้แผนงานยุทธศาสตร์ที่ ๑ การคงไว้ให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อปกป้องพื้นที่มิให้ถูกทำลาย และ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้าร่วมวางแผน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของท้องถิ่น^{๙๗}

อัจฉิมา หนูคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย และมณฑนา นวลเจริญ

ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการพิพิธภัณฑสถานอย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการพิพิธภัณฑสถานก่อให้เกิดกระบวนการคิดใหม่ๆ ในการส่งเสริมพิพิธภัณฑสถานเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต โดยการประชุมกลุ่มร่วมกันได้กำหนดนโยบายแผนงานระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน ชุมชน ทั้งมีการวางแผนงานในการประชาสัมพันธ์ และการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้พิจารณาร่วมกันประเด็นให้ความสำคัญแก่นักท่องเที่ยวด้าน สถานที่พัก ความสะอาด ความสะอาด โดยเฉพาะความปลอดภัยจากเหตุการณ์ภัยคุกคามโจรกรรมจากมนุษย์ ภัยทางธรรมชาติ รวมทั้งการเดินทางสะดวกสบาย โดยจัดบริการรถรับส่งจากที่พัก สนามบิน สถานีขนส่งและแหล่งท่องเที่ยว โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่ายระหว่างรัฐบาลกลาง ภูมิภาค เอกชน ประชาชน ชุมชน และใน ต่างประเทศ การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา สร้างสรรค์ และ ส่งเสริมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏ จากหลักฐานแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน ภูมิปัญญา จิตรกรรม ประเพณีวัฒนธรรม และอื่น ๆ ที่ทรงคุณค่าคงความงดงามให้มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน เป็นอัตลักษณ์ของชาติ นอกจากนี้การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้สมสมัย บุคลากรจะต้องมีความพร้อมทั้งสุขภาพกายและใจ อยู่ดี กินดี มีความสุข สามารถ รับผิดชอบกิจกรรมดี ๆ แก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจกลับมาเที่ยวซ้ำ อีก อย่างไร ก็ตามยุคทองแห่งการท่องเที่ยวในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยพัฒนาเศรษฐกิจ ให้มีความแข็งแกร่งจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นเศรษฐกิจหลัก ซึ่งสร้างรายได้สูงสุดในสังคมโลกปัจจุบัน ทั้งนี้แนวทางการส่งเสริมพิพิธภัณฑสถานเพื่อการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต มีแนวทางในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานให้มีความ สมสมัยเหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบัน การสร้างสิ่งกระตุ้นในด้านการจัดแสดง พิพิธภัณฑสถาน การจัดการในช่วงเทศกาลต่าง ๆ การสร้างอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑสถานให้ นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกตามลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑสถาน และกำหนดแนวทางของ พิพิธภัณฑสถานให้เหมาะสมโดยร่วมมือในระหว่างประเทศ เพื่อยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เกิดความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป^{๙๘}

^{๙๗} นางธิดา จันทร์คำ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, การอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผาเครื่องเคลือบดินเผาพาน (โป่งแดง) อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน, การประชุมหามติใหญ่วิชาการ ครั้งที่ ๔ เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”, (๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๙๘} อัจฉิมา หนูคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย และมณฑนา นวลเจริญ, การจัดการพิพิธภัณฑสถานอย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต, วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๕-มีนาคม ๒๕๕๙): ๑๗๙-๑๘๐.

นิลบล สุดตา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรเรื่อง โบราณสถานเมืองลพบุรี วิชา ประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ในการพัฒนาหลักสูตรโบราณสถานเมืองลพบุรี วิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระ การเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ผลจากการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานพบว่า นักเรียนและผู้เกี่ยวข้องต้องการให้พัฒนาหลักสูตรเรื่องโบราณสถาน เมือง ลพบุรี มีความคาดหวังให้ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม เกณฑ์ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยนำเรื่องราวที่เกี่ยวกับโบราณสถานเมืองลพบุรี มาจัดการ เรียนรู้ ให้เหมาะกับวัยผู้เรียนและเวลาที่เหมาะสมในวิชาประวัติศาสตร์ หลักสูตร เรื่องโบราณสถาน เมืองลพบุรี มีส่วนประกอบดังต่อไปนี้ ๑) แนวคิด ๒) หลักการ ๓) ความมุ่งหมาย ๔) โครงสร้าง ๕) การจัดเวลาเรียน ๖) สาระการเรียนรู้ ๗) จุดประสงค์การเรียนรู้ ๘) แนวทาง จัดการเรียนรู้ ๙) สื่อการเรียนรู้ ๑๐) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ๑๑) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๙ แผน พบว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องเหมาะสม ๒. ประเมินผลการใช้หลักสูตรเรื่องโบราณสถานเมือง ลพบุรีวิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๑ พบว่า ๑) ความรู้ตามหลักสูตร เรื่อง โบราณสถานเมืองลพบุรี วิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการ เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ หลัง การใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๒) นักเรียนมี ทักษะ ปฏิบัติ เกี่ยวกับเรื่องโบราณสถานเมืองลพบุรีในระดับมาก ๓) นักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนด้วย หลักสูตรเรื่องโบราณสถานเมืองลพบุรีอยู่ในระดับมากที่สุด ^{๙๙}

กล่าวโดยสรุปคือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่ง โบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณคดี โบราณวัตถุซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน แต่ยังไม่พบว่ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการจัด ข้อมูลแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีรากฐานมาจากการ สร้างแหล่งโบราณสถาน โบราณคดี และโบราณวัตถุที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษา เพื่อให้เกิดการศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ การจัดการ แหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูเขย และวิเคราะห์หาแนวทางจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน ให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง

^{๙๙} นิลบล สุดตา, การพัฒนาหลักสูตรเรื่อง โบราณสถานเมืองลพบุรี วิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑-๒.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจในด้านการศึกษา การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดี หริภุญชัย จังหวัดลำพูน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาเรียบเรียงและพรรณนาวิเคราะห์โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดี หริภุญชัย จังหวัดลำพูน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของสัมภาษณ์ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๑๓ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนา จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล ดังนี้

๑. ติดต่อวัด เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ในพื้นที่เพื่อชี้แจงแนวทาง แผนงาน และขั้นตอนการวิจัย
๒. ผู้วิจัยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันถึงกระบวนการดำเนินการวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๓. ปฏิบัติการลงพื้นที่ภาคสนามในพื้นที่แหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน โดยทำการสำรวจแหล่งกลุ่มเป้าหมาย สถานที่มีแหล่งเรียนรู้ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
๔. คั้นข้อมูลสู่แหล่งโบราณคดีหริภุญชัย โดยเผยแพร่ผลการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาวิจัยเป็นแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานจังหวัดลำพูน จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่ ๑) วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ๒) วัดจามเทวี ๓) กู่ระมัด ๔) กู่ช้างกู่ม้า เป็นพื้นที่วิจัยด้วยเหตุผลจากการศึกษาบริบทจากข้อมูลเบื้องต้นคือ

๑) เป็นพื้นที่แหล่งโบราณคดีหรืออุทยานที่มีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยว และผู้สนใจในประวัติศาสตร์ของแหล่งโบราณสถานเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมาก

๒) เป็นพื้นที่ที่ผู้ให้ความสนใจในการดูแลรักษาโบราณคดีเป็นอย่างดี

๓) พื้นที่มีความต้องการสร้างเครือข่าย เป็นแหล่งเรียนรู้และเกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในและภายนอกชุมชน

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๑๓ คน ซึ่งประกอบด้วย

๑. พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย
๒. อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง, มัคทายกวัดพระธาตุหริภุญชัย
๓. นายบารเมศ วรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย
๔. พระตระการ ธีรสิ่วโร, รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี
๕. นายชุมพร ปัญญาจิตร, ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี
๖. นายทองดี ปัญญาวงศ์, มัคทายกวัดจามเทวี
๗. พระปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมัด
๘. นายอาคม ณ ลำพูน, ผู้ใหญ่บ้านศรีชัย วัดกู่ระมัด
๙. สท.อนันต์ วุฒิโรธง, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกู่ระมัด
๑๐. นางนงลักษณ์ วิไลรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านศรีชัย วัดกู่ระมัด
๑๑. นางวลัยลักษณ์ ผลงาม, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู่ช้าง กู่ม้า
๑๒. นางกิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู่ช้าง กู่ม้า
๑๓. นางสาวปิยมณฑล ธิวันนา, เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กู่ช้าง กู่ม้า

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้

๓.๒.๑ การวิเคราะห์เอกสาร โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content Analysis) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้าน “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน”

๓.๒.๒ การสร้างแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษานโยบาย “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน” ในแต่ละประเด็นเปิดกว้างให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายที่จะนำมาสรุปประมวลผลได้นำไปสู่การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ผู้วิจัยนัดหมายวันเวลาในการสังเกตและสัมภาษณ์ “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน”

๒. ผู้วิจัยเดินทางเข้าสู่พื้นที่ตามวัน เวลา และสถานที่ที่นัดหมายไว้ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

๓. เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก(In-dept Interview) แบบมีแนวคำถาม (Guideline) จากเจ้าอาวาส ผู้นำองค์กร บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน” นั้นเป็นอย่างไร ซึ่งก็จะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลและใช้วิธีการจดบันทึก

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจดบันทึกภาคสนาม มาวิเคราะห์เพื่อหาข้อมูล โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษา หลังจากที่ได้ข้อมูลครบถ้วนเพียงพอแล้ว นำมาแยกเป็นประเด็น ลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนา

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

สรุปกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review related literature) กับ การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เพื่อนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

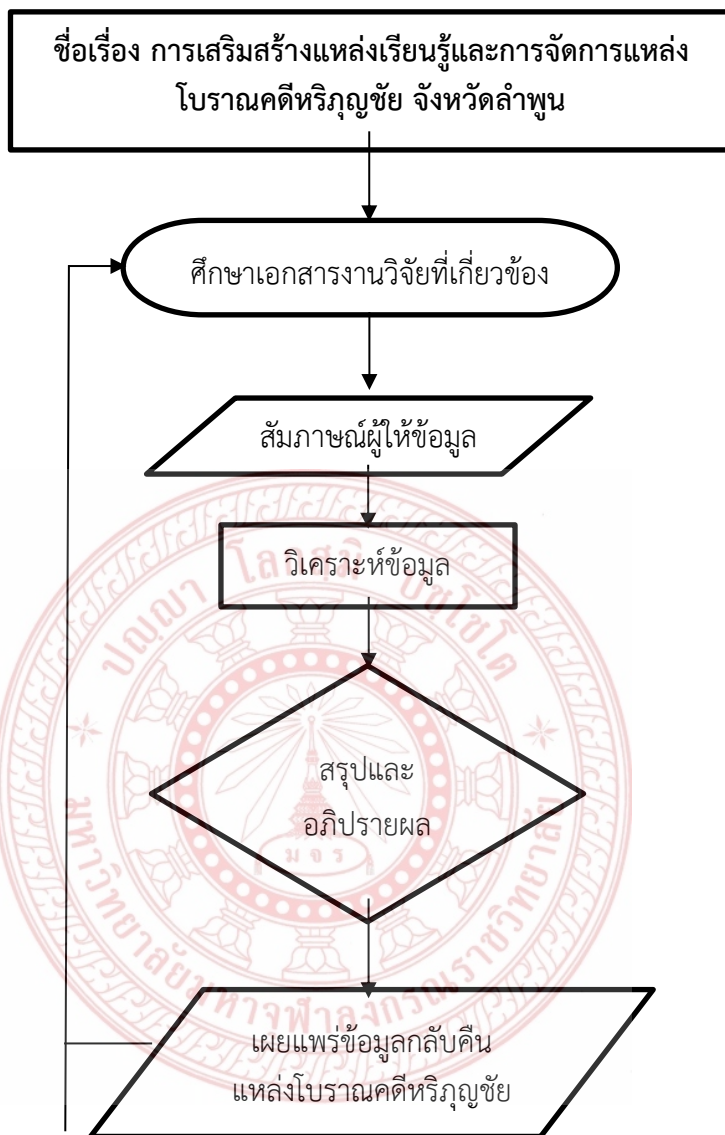
- ๑.๑) เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๒) เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๑.๓) เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูนกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

๒) วิธีดำเนินการวิจัย (Method) กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework) โดยการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ เครื่องมือใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำข้อมูลมาแยกประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

๓) การรายงานผลการวิจัย (Result) รวบรวมผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วตีพิมพ์เผยแพร่

๔) การสรุปและอภิปรายผล (Conclusion and Discussion) สรุปผลการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย เพื่อเผยแพร่ข้อมูลต่อไป

แผนภาพที่ ๓.๑ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอเป็นประเด็นผลการวิจัยดังนี้

๔.๑ ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

๔.๒ เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

๔.๓ วิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมเอกสาร สื่่ออิเล็กทรอนิกส์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน มีประวัติและรายละเอียด ดังนี้

๑. การสร้างองค์ความรู้แหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน

๑.๑ วัดพระธาตุศรีบุญชัยวรมหาวิหาร

วัดพระธาตุศรีบุญชัยวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่เมืองลำพูน จังหวัดลำพูน มีฐานะเป็นพระอารามหลวง ชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร^๑ พระบรมธาตุศรีบุญชัย เป็นโบราณสถานอันสำคัญของนครศรีบุญชัยที่ พระเจ้าอาทิตย์ราช เป็นผู้สถาปนาขึ้นในราว พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ อันมี ธาตุกระหม่อม ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วมือ และธาตุย่อยอีกเต็มบาตรหนึ่ง ตามพุทธทำนายลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุศรีบุญชัย ตามที่ปรากฏในหนังสือตำนานพระธาตุศรีบุญชัย กล่าวว่า มีลักษณะ เป็นสลุปลี่เหลี่ยมทรงปราสาท ที่มีซุ้มทวาร เข้า-ออกทะลุกันได้

^๑ ราชกิจจานุเบกษา, แจ้งความกระทรวงธรรมการ แผนกกรมธรรมการ เรื่อง ยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง, เล่ม ๕๕, ตอน ๐ ง, ๘ สิงหาคม ๒๔๘๑, หน้า ๑๔๗๖.

ทั้งสี่ด้าน มีปราสาทสี่เหลี่ยมอยู่ตรงมุมละองค์ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งเป็นวัตถุศิลปะที่มีมากอยู่ในเมืองนี้ ภายในเป็นแท่น สำหรับประดิษฐาน พระโกศที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในสมัยของพญาสุรพสิทธิ กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ โปรดให้ปฏิสังขรณ์เจดีย์เดิมที่พญาอาทิตย์ราชทรงสร้างไว้และได้ขุด ร่องทวารประตูเข้า-ออก ทั้งสี่เพื่อความปลอดภัย รูปทรงสี่เหลี่ยมขององค์พระบรมธาตุยังคงเป็น ลักษณะเดิม คือ เป็นทรงปราสาทสี่เหลี่ยมที่กว้างใหญ่และสูง เมื่อ พญามังราย ตีเมืองหริภุญชัยได้ โปรดให้ซ่อมแซมตัดแปลงองค์พระธาตุขึ้นใหม่ การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทรวดทรง ขององค์พระธาตุฯ จากทรงปราสาทกลายเป็นทรงเจดีย์ฐานกลมแบบทรงลังกา ในสมัยของพระเจ้า แสนเมืองมาประมาณปี พ.ศ. ๑๙๕๑ โปรดให้มีการปิดทององค์พระธาตุ พ.ศ. ๑๙๙๐ พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์องค์สำคัญแห่งเมืองเชียงใหม่ ทรงร่วมกับพระมหาเมธีกรเถระ ก่อพระมหาเจดีย์ให้สูงขึ้น เป็น ๙๒ ศอก กว้างยาวขึ้น ๕๒ ศอก เป็นรูปร่างที่เห็นเป็นอยู่ในปัจจุบัน^๒

๑.๒ วัดกู่ระม็ก

วัดรมณียาราม ชื่อเดิมว่า วัดกู่ระม็ก ซึ่งตั้งอยู่บนถนนสายลำพูน-ป่าซาง ห่างจากตัว เมืองลำพูนไปทางทิศใต้ประมาณ ๔ กิโลเมตร ในเขตพื้นที่หมู่ ๔ บ้านศรี้อย ตำบลต้นธง อำเภอลำ พูน จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ทั้งหมด ๑๐ ไร่ ๒ งาน ๓๗ ตารางวา^๓ ประวัติวัด รมณียาราม (กู่ระม็ก) ตามตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวว่า...ในปี พ.ศ. ๑๒๐๖ พระนางจามเทวีได้เสด็จ ขึ้นเรือมาจากเมืองละโว้มาตามแม่น้ำปิงตามคำเชิญของสุเทวฤๅษีและสุกกทันตฤๅษี เพื่อขึ้นครองเมือง หริภุญชัย ระหว่างที่พระนางเสด็จขึ้นมาตามแม่น้ำปิงได้ผ่านสถานที่ต่างๆ พอมาถึงท่าน้ำชื่อว่า เจียง ตอง (ปัจจุบันอาจเป็นอำเภोजอมทอง) พระนางจึงหยุดพักที่พล ณ ที่นั่น และได้ตรัสกับนายธนูผู้ขมัง เวทย์เป็นผู้จัดการคาคคะเน ยิงธนูหาภูมิประเทศที่วิเศษที่จะสร้างวัด โดยที่พระนางได้ตั้งจิตอธิษฐาน ว่าหากลูกธนูไปตก ณ ที่แห่งใด จะให้สร้างองค์มหาเจดีย์ และวัด ณ ที่แห่งนั้น

นายธนูผู้มีพระเวทย์ก็ยิงลูกธนูหันหัวศรมุ่งตรงมาทางทิศเหนือ ๓ ครั้ง เป็นที่ ประหลาดอัศจรรย์ในเมื่อลูกธนูได้พุ่งขึ้นไปบนฟ้าทั้ง ๓ ดอกจากจุดที่ยิงจากเจียงตอง ลูกธนูพุ่งมาตาม แรงแอธิษฐานของพระนางเจ้า แล้วตกลงมาทั้งสามครั้ง ซึ่งนายธนูได้ติดตามค้นหาลูกธนูที่ยิงมานั้นก็ได้ พบว่าตกมายัง ณ จุดที่สร้างองค์เจดีย์กู่ระม็ก พระนางจึงโปรดฯให้มีการสร้างมหาเจดีย์ขึ้นบริเวณ ดังกล่าวพร้อมกับรับสั่งให้ช่างเอาธนูทั้ง๓ ดอกนั้นบรรจุลงไปบนองค์พระเจดีย์นั้นด้วย^๔

^๒ เรื่องน่ารู้ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่อำเภอเมืองลำพูน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://travel.kapook.com/view๑๖๓๕๔๗.html>, [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^๓ แตนนิพพาน โมทนาทุกดวงจิตซึ่งแดนนิพพาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.danniparn.com/thread-๑๐๕-๑-๑.html>, [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

^๔ วัด ลำ พูน : อ น า ค ต เ มื อ ง ม ร ต ก โ ล ก , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.baanjompra.com/webboard/thread-๓๑๖๙-๑-๑.html>. [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

๑.๓ วัดจามเทวี

วัดจามเทวีตั้งอยู่บนถนนสายลำพูน-สันป่าตอง (ถนนจามเทวี) ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตก ๑.๕ กิโลเมตร วัดจามเทวี หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดกู่กุด^๕ ตั้งอยู่บนถนนจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญมา ตั้งแต่สมัยล้านนาไทยที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีตามหลักฐานที่ได้พบศิลาจารึกเชื่อว่า พระราชโอรส ของพระนางจามเทวีคือ พระเจดีย์มหันตยศ และพระเจ้าอนันตยศโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นเพื่อถวายพระเพลิง แล้วโปรดให้สร้าง เจดีย์เหลี่ยมมียอดหุ้มด้วยทองทองเรียกชื่อว่า สุวรรณจังโกฏิ พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏิ หรือพระเจดีย์จามเทวี เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมแบบ พุทธคยาในประเทศอินเดีย แต่ละด้านมีพระพุทธรูปยืนปางประทานพรอยู่เป็นชั้นๆ พรศัลยกรรมของลพบุรีมีพระพุทธรูป ยืนปางประทานพรอยู่ในซุ้มพระทั้งสี่ด้านด้านละ ๑๕ องค์ รวม ๖๐ องค์ ภายในพระเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์ แห่งนครหริภุญชัย ต่อมาจะเป็นสมัยใดไม่ทราบแน่ชัดยอดพระเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้านจึงเรียกว่ากู่กุดพระเจดีย์ องค์นี้มีชื่อเป็นทางการว่า พระเจดีย์สุวรรณจังโกฏิพระเจดีย์องค์นี้ ถือเป็นแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในศิลปกรรมหริภุญชัย^๖

นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์แปดเหลี่ยม ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีแผนผังเป็นรูปแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป สามารถแบ่งได้เป็นสามส่วน คือ ส่วนฐานประกอบด้วยฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกันสองชั้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลารองรับองค์เรือนธาตุ โดยส่วนล่างของเรือนธาตุ ทำเป็นฐานลดทอนไม่ลงเล็กน้อยจากระดับผนังของเรือนธาตุ ส่วนเรือนธาตุมีผังเป็นรูปแปดเหลี่ยมทรงสูง^๗ เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก ด้านทั้งแปดของเรือนธาตุเจดีย์องค์นี้ ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนไว้ในซุ้มจระนำ เหนือเรือนธาตุเป็นหลังคาซ้อนชั้นลดหลั่นขึ้นรับทรงระฆัง เหนือขึ้นไปเป็นยอดซึ่งหักหายไปแล้ว เจดีย์ลักษณะนี้ได้พบแพร่หลายทางภาคกลางด้วย เช่น วัดพระแก้ว จังหวัดชัยนาท วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี และสืบเนื่องมาจนถึงตอนต้นของกรุงศรีอยุธยา^๘

๑.๔ กู่ช้าง กู่ม้า

กู่ช้าง กู่ม้า เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่คู่กัน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองอีกแห่งหนึ่งที่ชาวลำพูนให้ความเคารพนับถือ เมื่อต้องการความสมหวังในสิ่งใด ก็มักจะมาขอพรกันที่นี่เรียกได้ว่าเป็นทั้งโบราณสถานที่มีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ตลอดจนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของคนในชุมชน ด้วยความเชื่อว่าเป็นสุสานช้างศึก - ม้าศึก คู่บารมีของพระนางจามเทวี

^๕ พิริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘, หน้า ๑๒๕.

^๖ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๖, หน้า ๑๖.

^๗ เสนอ นิลเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๖,) หน้า ๑๙.

^๘ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕-๒๖.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า กุ๋ซ่าง ตามตำนานเล่าว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุซากพระยาซ่าง ชื่อ ปู่ก่าเงาเขียว หมายถึงซ่างสี่คิ้ว งาสีเขียว เป็นซ่างคู่บารมีของ พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งนครทริภุญไชย ปู่ก่าเงาเขียวเป็นซ่างที่มีฤทธิ์มาก ดังคำกล่าวที่ว่า

“เมื่อออกศึกสงคราม เพียงแค่ซ่างหันหน้าไปทาง ศัตรู ก็ทำให้ศัตรูอ่อนแรงลงได้ หลังจากซ่างปู่ก่าเงาเขียวล้มเมื่อวันที่ ๙ ค่ำ เดือน ๙ พระนางจามเทวีโปรดให้นำซากซ่างมาฝังไว้ที่นี้ และเนื่องจากเมื่อยังมีชีวิตอยู่เป็นซ่างที่มีอิทธิฤทธิ์พิเศษ หากงาซ่างชี้ไปทางใด ก็จะทำให้เกิดภัยพิบัติและผู้คนล้มตาย”^๙

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระนางจามเทวีโปรดให้สร้างเจดีย์ทรงสูงครอบไว้โดยให้ปลายงาชี้ขึ้นฟ้า กุ๋ซ่าง เป็นเจดีย์ลักษณะพิเศษ ไม่ใช่เจดีย์ที่พบได้ทั่วไป เป็นเจดีย์ฐานเขียงกลมซ้อนเหลื่อมกันขึ้นไปห้าชั้น รองรับฐานบัวคว่ำ องค์ระฆังเป็นทรงกลม แต่จะยึดสูงขึ้นไปกว่าปกติ ลักษณะคล้ายทรงกรวยก่อด้วยอิฐสูง ประมาณ ๓๐ เมตร ยอดเจดีย์ไม่แหลมอย่างเจดีย์ทั่วไป แต่เป็นยอดตัดมีปล้องคล้ายบ่อน้ำด้านบน ลักษณะคล้าย เจดีย์บอบออคยใน อาณาจักรพยู ทางตะวันตกเฉียงใต้ของพม่า และ เจดีย์ระฆังดาว ในเมืองพุกาม และเจดีย์บริวารรอบๆ เจดีย์มหาโพธิ์ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย สันนิษฐานได้ว่ากุ๋ซ่างได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์แบบพม่า

กุม้า ตั้งอยู่ด้านหลังกุ๋ซ่าง เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุซากม้าทรงของพระเจ้ามหันตยศ พระราชโอรสของพระนางจามเทวี ฐานสี่เหลี่ยม องค์เจดีย์ทรงระฆังคว่ำ ส่วนยอดหักพังทลายลงไปแล้ว ด้านหน้าโบราณสถานกุ๋ซ่างกุม้านี้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“เทศบาลเมืองลำพูนได้ปรับปรุงให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนชาวลำพูนให้ความเคารพนับถือกุ๋ซ่างมาก”^{๑๐}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า มีการสร้างศาลเจ้าพ่อกุ๋ซ่างไว้ในทางทิศตะวันออก ใกล้กับองค์เจดีย์ด้านหน้า ศาลเจ้าพ่อกุ๋ซ่าง มีรูปปั้นจำลองของปู่ก่าเงาเขียว เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้มาสักการะ เชื่อกันว่าหากได้ลอดท้องพระยาซ่างเชือกนี้ จะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ปรารถนา ในวันที่ ๙ ค่ำ เดือน ๙ ของทุกปี จะมีงานรดน้ำดำหัว และบวงสรวงเจ้าพ่อ เพื่อขอขมาลาโทษ และขอพรให้ปกปักรักษาประชาชนจากความทุกข์ทั้งปวง

กล่าวโดยสรุปคือ การให้ความรู้แหล่งโบราณคดีมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ เป็นแหล่งให้ความรู้ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่ใช้บอกประวัติความเป็นมาของชาติ แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกลมเกลียวในชาติ สร้างความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของชาติร่วมกัน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำให้เกิดการฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการสืบสานงานฝีมือต่างๆ ให้คงอยู่ต่อไป เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้นนำความเจริญและการพัฒนาหลายๆ ด้านมาสู่ท้องถิ่นและชุมชน สิ่งที่ได้รับจาก

^๙ สัมภาษณ์ นางวลัยลักษณ์ ผลงาม, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุ๋ซ่าง กุม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางกิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุ๋ซ่าง กุม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

โบราณวัตถุสถานล้วนแต่มีคุณค่าและไม่สามารถหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้ เพราะฉะนั้นพวกเราควรจะหันมาสนใจเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งช่วยกันดูแลรักษาโบราณวัตถุโบราณสถาน ที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้ดี เพื่อความภาคภูมิใจแหล่งโบราณคดีในท้องถิ่นของตน

๒. การวิเคราะห์และการวางแผนแหล่งโบราณหรือภูมูชัยจังหวัดลำพูน

๒.๑ โบราณคดีชุมชนมุ่งเน้นให้มีความเปลี่ยนแปลง การจัดการทรัพยากรจากเดิมที่มีภาครัฐเป็นศูนย์กลางที่เป็นการดำเนินการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือนิติบุคคลที่รับจ้างหน่วยงานรัฐฝ่ายเดียว มาเป็นการจัดการโดยให้ความสำคัญกับการจัดการโดยชาวบ้าน โดยมีภาคประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชนและองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นร่วมการจัดการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ผู้บริหาร นักวิชาการ และนักจัดการในภาครัฐ จะต้องยอมรับในศักยภาพและศักดิ์ศรีของชาวบ้าน ต้องปรับบทบาทการบริหารจัดการเชิงอำนาจสั่งการจากบนลงล่าง ดังคำกล่าวที่ว่า

“เป็นการจัดการในแนวระนาบที่เน้นการประสานความร่วมมือร่วมใจมากกว่าการสั่งการ ที่ต้องให้ชาวบ้านเข้ามาช่วยคิดและฟังชาวบ้านพูดต้องให้ความสำคัญต่อความเห็นและความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน จะต้องทำงานด้วยความโปร่งใส”^{๑๑}

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า นักโบราณคดีในภาครัฐ นักวิชาการในสถาบันการศึกษา และนักจัดการมีอาชีพจะต้องปรับบทบาทไปเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและเทคนิคมากขึ้น ทั้งยังต้องถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และทักษะต่างๆ ในการปฏิบัติงานการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถทำงานได้เองในระดับหนึ่ง หรือไม่ต้องพยายามเรียนรู้สิ่งทีชาวบ้าน และผู้ที่อยู่นอกวงการทำได้ดีกว่าผู้เชี่ยวชาญในภาครัฐและนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ยังต้องปรับทัศนคติและสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในเรื่องความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มที่จะรับหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป กล่าวคือ จะต้องพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กัน

๒.๒ หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การศึกษาแบบปฏิบัติการจริง และกระบวนการสร้างความพึงพอใจ ความภูมิใจในภูมิหลังของท้องถิ่น ให้กับชาวบ้านและประชาชนภายใต้กรอบการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตและเป็นปรัชญาในการพัฒนาประเทศไทยไปสู่สังคมที่เข้มแข็งให้กับชุมชนในท้องถิ่นโดยการสร้างความรู้และเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคน และสังคม มากกว่าการพัฒนาภาคส่วนอื่นๆ จึงน่าจะเป็นแนวคิดทางเลือกเพื่อการทำงานจัดการทรัพยากรในปัจจุบันและอนาคต โดยกำหนดหลักการและแนวปฏิบัติที่สำคัญของโบราณคดี ไว้ดังนี้

(๑) การดำเนินการยึดหลักองค์รวม (holistic approach) การศึกษาและการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนท้องถิ่นในลักษณะเป็นองค์รวม โดยใช้ชุมชนเป็นหน่วย

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายอาคม ณ ลำพูน, ผู้ใหญ่บ้านศรีชัยย วัดกุระม้ง, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ และมุ่งทำการศึกษาเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันทุกมิติของชุมชนนั้นๆ ทั้งเรื่อง ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคม การทำมาหากิน วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง การปกครอง ศาสนาความเชื่อ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยว ตลอดจนผลกระทบของแต่ละส่วนที่มีต่อกันและกัน บนหลักการพื้นฐานที่ว่าทุกภาคส่วนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้

(๒) การยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม (multicultural approach) ต้องยอมรับว่าชุมชนแหล่งที่ตั้งทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทใดๆ ก็ตามมีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นักจัดการที่เป็นคนนอกต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องให้ความสำคัญโดยเฉพาะระบบความเชื่อของชุมชนเรื่องผี สิ่งศักดิ์ และกฎเกณฑ์ทางสังคมต่างๆ ของชุมชนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและจริงจัง

(๓) การไม่ยึดติดตายตัว (dynamic approach) ต้องให้ความสำคัญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ นักจัดการภายนอกชุมชนต้องยอมรับหลักการที่ว่าสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนสรรพสิ่ง มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ต้องไม่ใช่การดำเนินงานแบบตายตัว เพราะแม้ว่าหลักการและระเบียบวิธีการปฏิบัติงานทางที่ปฏิบัติงานในภาครัฐและสถานบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง จะเป็นระบบสากลที่มีมาตรฐานการทำงาน มีขั้นตอนชัดเจน แต่การทำงานในทรัพยากรวัฒนธรรมใหม่ๆ ชุมชนใหม่ๆ และหลักฐานที่พบใหม่ๆ ก็เป็นที่ยืนยันว่าไม่เหมือนและไม่ใช่ว่าที่เคยรู้เดิมมีอะไรที่แปลกจะแตกต่างจากเดิมไปไม่มากนัก

(๔) ไม่เป็นทางการแต่สร้างสารประโยชน์ด้านความรู้ (informal & informative approach) แบบแผนและเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานที่นั้นๆ การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น ต้องไม่เป็นทางการหรือเป็นพิธีการจนเกินไป และกระบวนการทำงานแบบไม่เป็นทางการ จะต้องสร้างสารความรู้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มากที่สุด

(๕) การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด (participative openness-inquiry) ผู้ดำเนินงานจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในขั้นตอนการศึกษาวิจัยได้แก่ นักโบราณคดีอาชีพ นักอนุรักษ์ นักจัดการ นักศึกษาโบราณคดี นักวิชาการนักศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้อง นักพัฒนา และคนในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้นำปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เยาวชน พระสงฆ์ ครู นักเรียน นักศึกษา ในชุมชนท้องถิ่น เกษตรกร ช่างฝีมือ ฯลฯ ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันสร้างความรู้ทุกที่คนมีส่วนได้ส่วนเสียเสมอหน้ากัน

(๖) การศึกษาและเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง (learning through practicum) เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน

(๗) การสร้างความสุขและความประทับใจของชุมชน (common appreciative building) กระบวนการจัดการแนวโบราณคดีชุมชนต้องมุ่งสร้างความประทับใจในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม เรื่องราวภูมิหลังของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นๆ ทั้งใน

ระดับมหภาคของชุมชนและสังคม นักโบราณคดี นักจัดการเห็นคุณค่าและความสำคัญอย่างไรใน ทรัพยากรวัฒนธรรม ก็จะต้องจัดการเรียนรู้ที่เป็นโอกาสให้ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปเห็นคุณค่า และความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน และสิ่งสำคัญจะต้องสร้างกระบวนการให้ชาวบ้านในชุมชนเกิด ความรู้ความเข้าใจ มีความรักหวงแหนในฐานะที่เป็นทรัพยากรร่วมกันในชุมชน

(๘) การศึกษาวิจัยและการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูพลังของชุมชน (accompanying / co-existing) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางโบราณคดี ทั้งในเรื่องการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ ทางวิชาการและการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากร วัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ดังคำกล่าวที่ว่า

“ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอื่นๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ต้อง เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการให้มากขึ้นทุกชั้นตอน”^{๑๒}

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้ง องค์ประกอบส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในเขตการปกครองจะต้องได้รับการหนุนช่วย และส่งเสริมให้ความรู้ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรดังกล่าว ความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นมรรควิธีหนึ่งที่ใช้ในกระบวนการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน

กล่าวโดยสรุปคือ โบราณคดีชุมชนมุ่งเน้นให้มีความเปลี่ยนแปลง โดยใช้ หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม มีการศึกษาแบบปฏิบัติการจริง และกระบวนการสร้างความพึง พอใจ ความภูมิใจในภูมิหลังของท้องถิ่นให้กับชาวบ้านและประชาชน ภายใต้กรอบการพัฒนาตาม แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินการยึดหลักองค์รวม มีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบ เปิด มีการพัฒนาการศึกษาวิจัยและการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูพลังของชุมชนเพื่อสร้างความสุขและความ ภูมิใจของชุมชน

๓. การอนุรักษ์แหล่งโบราณหรือภูมิจังหวัดลำพูน การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษาหรือการ ท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อม ของทรัพยากรวัฒนธรรม แต่ละประเภทแต่ละแห่ง เช่น การปกป้อง การอนุรักษ์ การคุ้มครอง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การปกป้องเป็นการระวังรักษาไม่ให้ถูก ทำลาย เช่น การขึ้นทะเบียน การกันเขต การผลักดันผู้บุกรุก ที่มีการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกคือ สถานที่ อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเลสาบ ทะเลทราย อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้าง รวมไปถึงเมืองที่มี ความสำคัญและบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มีมนุษยชาติหรือธรรมชาติได้สร้างขึ้นมา ดังคำกล่าวที่ว่า

“ควรปกป้องรักษาสิ่งเหล่านั้นให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต ประเทศที่ต้องการเสนอชื่อ สถานที่ในประเทศให้ได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จะต้องจัดทำบัญชีรายชื่อสถานที่ที่ มีความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งหมดภายในประเทศของตน เรียกว่า บัญชีรายชื่อ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระตระการ ชีร์สำโร, รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

เบื้องต้น และสถานที่ที่มีชื่ออยู่ในบัญชีนี้แล้วเท่านั้น จึงจะมีสิทธิได้รับการเสนอชื่อ ประเทศที่ต้องการขอขึ้นทะเบียนมรดกโลก”^{๑๓}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การคัดเลือกสถานที่มาจากบัญชีรายชื่อเบื้องต้น และจัดทำเป็นแฟ้มข้อมูล เพื่อยื่นต่อองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและพิจารณา ได้แก่ สภานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี และสหภาพสากลเพื่อการอนุรักษ์ ทั้งสององค์กรจะเป็นผู้ยื่นข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการมรดกโลก คณะกรรมการมรดกโลกจะมีการประชุมร่วมกันปีละหนึ่งครั้ง เพื่อตัดสินว่าสถานที่ที่มีการเสนอชื่อแห่งใดบ้างที่ควรได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกหรือทางคณะกรรมการอาจร้องขอให้ประเทศที่เสนอชื่อได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่เพิ่มเติม โดยการพิจารณาว่าสถานที่ที่ขอขึ้นทะเบียนนั้น มีลักษณะตามเกณฑ์มาตรฐานข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อซึ่งมีความสอดคล้องดังกล่าวที่ว่า

“การอนุรักษ์ เป็นการสงวนรักษา เช่น การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะที่มีการซ่อมแซมโดยสถาปัตยกรรมที่เชี่ยวชาญในการอนุรักษ์โบราณคดีและโบราณวัตถุ”^{๑๔}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การอนุรักษ์ เป็นการดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไปการปฏิสังขรณ์ เป็นการทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา การบูรณะเป็นการซ่อมแซมและปรับปรุง ให้รูปทรงมีลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ ยังมีความสอดคล้องดังกล่าวที่ว่า

“การคุ้มครอง เป็นการป้องกันและรักษาภูมิทัศน์, สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการ ในการอนุรักษ์โบราณสถาน กำหนดให้คำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมด้วย กำหนดให้พิจารณาแบบที่เหมาะสมที่สุดในการอนุรักษ์”^{๑๕}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การคุ้มครองและรักษาภูมิทัศน์ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบหนึ่งแบบใดเสมอไป และให้พิจารณาว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ให้แสดงหลักฐานการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบ ฟุ่่นจำลอง หรือวิธีอื่นใด ให้เลือกใช้การสงวนรักษาสำหรับโบราณสถานที่มีความสำคัญเยี่ยมยอด รวมทั้งขึ้นส่วนทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดด้วย ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชามาโดยตลอดและคณะกรรมการเห็นชอบแล้วให้ใช้เทคนิคการอนุรักษ์ที่ผ่านการศึกษาและทดลองจนเป็นที่พอใจให้การเสริมความมั่นคงแข็งแรงเท่าที่จำเป็น เรียบง่ายและกลมกลืนกับของเดิม

กล่าวโดยสรุปคือ การปกป้อง การอนุรักษ์ การคุ้มครอง เป็นการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี การรักษาคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี ตามความ

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายบารเมศ วรรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ อาจารย์พงษ์เทพ มั่นสดร, มัคณายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระปลัดชาติชาย ญาณโสภณ, เจ้าอาวาสวัดกุระมัท, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

เหมาะสมในสภาพแวดล้อม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ การทัศนศึกษาหรือการท่องเที่ยว

๔. การฟื้นฟูและสร้างคุณค่าแหล่งโบราณหรือภูเขายักษ์จังหวัดลำพูน

เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (out-of-functioned-resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-functioning) เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน^{๑๖} เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมอย่างที่เคยปฏิบัติในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการฟื้นฟูพลังและศรัทธาของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อันเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์ หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบในการศึกษา

๕. การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งโบราณหรือภูเขายักษ์จังหวัดลำพูน

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดีแบบชุมชนมีส่วนร่วม สามารถดำเนินการได้ในแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวทางวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม โดยในแหล่งท่องเที่ยวโบราณคดีหรือภูเขายักษ์จังหวัดลำพูน เช่น การท่องเที่ยวที่นำเสนอเอกลักษณ์ของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม นั้น สิ่งหนึ่งชุมชนต้องจัดบริการด้านการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท เป็นจุดขายที่สำคัญ การจัดกิจกรรมที่สัมผัสวัฒนธรรมในชนบท จึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในแหล่งชุมชน แต่ต้องอยู่ภายใต้ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนเป็นหลักการบริการที่เสนอให้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“วิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีวัฒนธรรม จารีตประเพณีและความเชื่อของแต่ละชุมชนอาจแตกต่างกัน”^{๑๗}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดระเบียบและข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น การแต่งกายด้วยความเหมาะสมเพื่อแสดงออกถึงการแสดงความเคารพในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การบูชา อาจจะแตกต่างกันในแต่ละชุมชน ในการต้อนรับคนไทยเป็นผู้มีใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การต้อนรับนักท่องเที่ยวดุจดั่งญาติมิตรจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความอบอุ่น ควรมีการจัดพื้นที่ต้อนรับในลักษณะจุดศูนย์กลางของชุมชน เพื่อการดำเนินการต้อนรับด้วยวัฒนธรรมประจำถิ่น เช่น ภาคเหนือ ต้อนรับด้วยการบายศรีสู่ขวัญ

^{๑๖} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓-๖๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายทองดี ปัญญาวงศ์, มัคทายกวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

กล่าวโดยสรุปคือ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุศรีบุญชัย วัดจามเทวี วัดกู่ระมั่ง กู่ช้าง กู่ม้า เพื่อสื่อถึงประวัติความเป็นมาเป็นแหล่งรู้ทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา วัฒนธรรมที่ดั่งงาม อันมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ซึ่งคนรุ่นหลังได้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณะ ที่เราคนไทยต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ทุกหน่วยงานและทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง

๖. การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งโบราณหรือบุญชัยจังหวัดลำพูน

การสร้างเครือข่าย (Networking) เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพ สิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน ในยุคปัจจุบันสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ถือเป็นสื่อที่มีการใช้อย่างกว้างขวาง และเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และเป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว และเป็นสื่อที่ให้ความรู้และข่าวสารได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีภาพแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจริง คมชัดสวยงาม ตัวอักษรอ่านง่าย และมีเสียงประกอบคำบรรยาย นอกจากนี้สื่อดังกล่าวยังให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และระบุแหล่งที่ติดต่อขอข้อมูลเพิ่มเติม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า สื่อหนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งพิมพ์ที่เสนอข่าว การเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีกำหนดการออกที่แน่นอนตายตัว โดยส่วนใหญ่จะออกเป็นรายวัน นอกจากนี้แล้วยังมีหนังสือพิมพ์รายสามวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ และรายเดือน หนังสือพิมพ์มักจะพิมพ์ลงในกระดาษสำหรับพิมพ์หนังสือพิมพ์โดยเฉพาะ เนื้อหาหลักของหนังสือพิมพ์คือข่าวสารบ้านเมืองและเหตุการณ์ปัจจุบันในด้านต่างๆ ดังคำกล่าวที่ว่า

“การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงหรือการประชาสัมพันธ์ลงสื่อหนังสือพิมพ์ โปสเตอร์ แผ่นพับ นิตยสาร คู่มือการท่องเที่ยว สื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อวิทยุ มีจุดประสงค์เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น”

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า โปสเตอร์ ภาพขนาดใหญ่พิมพ์บนกระดาษ ออกแบบเพื่อใช้ติดหรือแขวนบนผนังหรือกำแพง แผ่นพับ หรือแผ่นปลิวที่ให้ข้อมูลเฉพาะเรื่องในการประชาสัมพันธ์ นิตยสาร เป็นสิ่งพิมพ์สำหรับผู้อ่านทั่วไปมุ่งทั้งให้ความรู้และความบันเทิง คู่มือการท่องเที่ยว เป็นคู่มือสำคัญระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว สื่อโทรทัศน์ ระบบการส่งภาพและเสียงไปพร้อมกัน สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายสื่อสารทั่วโลก สื่อวิทยุหรือเป็นการแพร่สัญญาณเสียงออกอากาศโดยใช้คลื่นวิทยุ สำหรับการโฆษณาคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า เพื่อส่งสารกระจายออกอากาศไปถึงมวลชนที่อยู่ในถิ่นต่างๆ ได้รับโดยตรง

กล่าวโดยสรุปคือ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งโบราณคดี เป็นการสร้างเครือข่ายเชิงพัฒนา มีแนวโน้มที่จะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรที่ทำงานพึ่งพิงซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขันกัน มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ดังนั้นเหตุผลหลักที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นได้โดยสมัครใจก็คือ แต่ละฝ่ายมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการเข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

๗. องค์ความรู้ที่ได้รับการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน

แผนภาพที่ ๔.๑ ศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

๔.๒ เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า

๑. การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย ส่วนใหญ่มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์การท่องเที่ยวจังหวัด การจัดงานประจำปี เช่น การสร้างน้ำพระธาตุ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ป้ายประชาสัมพันธ์ ประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานราชการ ปฏิทินประจำปีของวัด รายการทีวี สารคดี โบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีการถ่ายทำ เพื่อประชาสัมพันธ์

ลำดับที่	โบราณคดี	การประชาสัมพันธ์
๑	วัดพระธาตุศรีบุญชัย วรมหาวิหาร	มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ท่องเที่ยวจังหวัด การจัดงานประจำปี เช่น การสร้างน้ำพระธาตุ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ป้ายประชาสัมพันธ์ หน่วยงานราชการปฏิทินประจำปี รายการทีวี สารคดี โบราณสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
๒	วัดกู่ระม็ก	มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ท่องเที่ยว การจัดงานประจำปี เช่น การสร้างน้ำกู่ระม็ก ประเพณีลอยขโมด ปฏิทินประจำปี รายการทีวี สารคดี โบราณสถาน
๓	วัดจามเทวี	มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ท่องเที่ยว การจัดงานประจำปี ปฏิทินประจำปี รายการทีวี สารคดี โบราณสถาน
๔	กู่ช้าง กู่ม้า	มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ท่องเที่ยว การจัดงานประจำปี แผ่นพับ รายการทีวี สารคดี โบราณสถาน

ตารางที่ ๔.๑ การประชาสัมพันธ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา เป็นการประชาสัมพันธ์ของแหล่งโบราณสถานทั้ง ๔ แห่ง คือ การส่งข่าวกันด้วยวาจา เนื่องจากแหล่งโบราณสถานทั้ง ๔ แห่ง อยู่ในบริเวณอำเภอเมือง ประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเดินทางเข้า-ออก ระหว่างตัวเมือง หรือผ่านเข้า-ออก เนื่องจากเดินทางไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน สมาชิกบริษัทก็จะแจ้งข่าวว่ามีกิจกรรม เชิญชวนกันไปทำบุญร่วมกัน ซึ่งทราบข้อมูลข่าวสารได้ง่าย และกิจกรรมของแหล่งโบราณสถานส่วนใหญ่ก็กำหนดเป็นกิจกรรมตรงกันทุกปี ดังคำกล่าวที่ว่า

“นอกจากการประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา ยังมีการจัดทำเอกสารเผยแพร่ เช่น แผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม ตามประเพณีของแต่ละชุมชน”^{๑๘}

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายอาคม ณ ลำพูน, ผู้ใหญ่บ้านศรีชัย วัดกู่ระม็ก, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การจัดทำเอกสารเผยแพร่ เมื่อมีกิจกรรมภายในโบราณสถานก็จะมีการทำแผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว เช่น กู่ช้าง กู่ม้า มีจะมีการทำแผ่นพับออกมาเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมว่าจะมีการทำเหรียญพอกู่ช้าง การทำปฏิทินวัดกุระมั่ง ซึ่งจะมีการแจ้งกิจกรรมสำคัญของวัด และภาพถ่ายกิจกรรมของวัดที่เคยทำผ่านมาในรอบ ๑ ปี เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนภายนอกชุมชน การพิมพ์เป็นหนังสือเมื่อมีงานกฐินของวัดพระธาตุหริภุญชัย วัดจามเทวี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกฐินพระราชทาน ก็จะมีการเผยแพร่ประวัติของวัดอีกช่องทางหนึ่ง ยังมีความสอดคล้อง ดังคำกล่าวที่ว่า

“การสร้างสื่อออนไลน์ เช่น สื่อโทรทัศน์, สื่อวิทยุ, สื่ออินเทอร์เน็ต, เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก, โดยทั่วไปแล้วแหล่งโบราณสถานทั้ง ๔ แห่ง จะมีเว็บไซต์ท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าไปค้นหาว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญภายในจังหวัดลำพูนอะไรบ้างที่น่าสนใจ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นวัด เนื่องจากลำพูนเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เจ้าแม่จามเทวี และเป็นแหล่งประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ”^{๑๙}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ลำพูนเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เช่น ครูบาเจ้าศรีวิชัย เจ้าแม่จามเทวี วัดกุระมั่ง กู่ช้าง กู่ม้า มีผู้ที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดี ต้องไม่พลาดที่จะเข้ามาศึกษาโบราณสถานทั้ง ๔ แห่งนี้ เป็นการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณหริภุญชัยนี้ที่เผยแพร่ได้เร็วคือเว็บไซต์ เฟสบุ๊ก ซึ่งปัจจุบันนี้มีการสืบค้นได้อย่างรวดเร็ว เมื่อมีผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวก็จะถ่ายภาพเก็บไว้เป็นที่ระลึก และแชร์ลงเฟสบุ๊กซึ่งทำให้ผู้พบเห็นสถานที่สำคัญภายในโบราณสถานแล้วสนใจเกิดการเชิญชวนให้เข้ามาท่องเที่ยวหรือเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปคือ การประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา, โปสเตอร์, แผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว, สื่อออนไลน์, สื่อโทรทัศน์, สื่อวิทยุ, ล้วนเป็นช่องทางสื่อสารและประชาสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรม งบประมาณ ความเหมาะสม ทั้งนี้ยังได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ อีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารคือ การประชาสัมพันธ์ผ่านเทศบาล ผู้ใหญ่บ้านนอกจากนี้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนดูแลเช่น การท่องเที่ยวและกีฬา ททท. เทศบาล อบจ. ร่วมมือกัน ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของแหล่งโบราณสถาน

๒. การสร้างฐานข้อมูล

ฐานข้อมูล คือ กลุ่มของข้อมูลที่ถูกเก็บรวบรวมไว้ โดยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยไม่ได้บังคับว่าข้อมูลทั้งหมดนี้จะต้องเก็บไว้ในแฟ้มข้อมูลเดียวกันหรือแยกเก็บหลายๆ แฟ้มข้อมูล

ระบบฐานข้อมูล (Database System) คือ ระบบที่รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เข้าไว้ด้วยกันอย่างมีระบบมีความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลต่างๆ ที่ชัดเจน ในระบบฐานข้อมูลจะประกอบด้วยแฟ้มข้อมูลหลายแฟ้มที่มีข้อมูล เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบและเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานและดูแลรักษาป้องกันข้อมูลเหล่านี้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี

^{๑๙} สัมภาษณ์ สท.อนันต์ วุฒิโรจน์, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกุระมั่ง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ซอฟต์แวร์ที่เปรียบเสมือนสื่อกลางระหว่าง ผู้ใช้และโปรแกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ฐานข้อมูล เรียกว่า ระบบจัดการฐานข้อมูล หรือ DBMS (data base management system) มีหน้าที่ช่วยให้ ผู้ใช้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายสะดวกและมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงข้อมูลของผู้ใช้อาจเป็นการสร้าง ฐานข้อมูล การแก้ไขฐานข้อมูล หรือการตั้งคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลมา โดยผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องรับรู้ เกี่ยวกับรายละเอียดภายในโครงสร้างของฐานข้อมูล

การจัดทำฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีหรือภูษัย ทั้ง ๔ แห่ง คือ วัดพระธาตุหรือภูษัย วรมหาวิหาร วัดกุระมัท วัดจามเทวี และกุซังกูมัว มีรายละเอียดดังนี้

ลำดับที่	โบราณคดี	การจัดทำฐานข้อมูล
๑	วัดพระธาตุหรือภูษัยวรมหาวิหาร	๑. การจัดทำระบบฐานข้อมูลวัดในระบบเว็บไซต์ - ระบบเสียงตามสายแบบไร้สายทางไกลอัตโนมัติ - จัดทำ website เมืองเก่าลำพูน - จัดทำ APPLICATION เพื่อการท่องเที่ยวเมืองเก่าลำพูนโดยใช้จักรยาน
๒	วัดกุระมัท	๑. การจัดทำระบบฐานข้อมูลวัดในระบบเว็บไซต์ - ระบบเสียงตามสายแบบไร้สายทางไกลอัตโนมัติ - จัดทำ website เมืองเก่าลำพูน - จัดทำ APPLICATION เพื่อการท่องเที่ยวเมืองเก่าลำพูนโดยใช้จักรยาน
๓	วัดจามเทวี	๑. การจัดทำระบบฐานข้อมูลวัดในระบบเว็บไซต์ - ระบบเสียงตามสายแบบไร้สายทางไกลอัตโนมัติ - จัดทำ website เมืองเก่าลำพูน - จัดทำ APPLICATION เพื่อการท่องเที่ยวเมืองเก่าลำพูนโดยใช้จักรยาน
๔	กุซัง กูมัว	๑. การจัดทำระบบฐานข้อมูลวัดในระบบเว็บไซต์ - ระบบเสียงตามสายแบบไร้สายทางไกลอัตโนมัติ - จัดทำ website เมืองเก่าลำพูน - จัดทำ APPLICATION เพื่อการท่องเที่ยวเมืองเก่าลำพูนโดยใช้จักรยาน

ตารางที่ ๔.๒ การจัดทำฐานข้อมูล

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อเป็นการเปิดช่องทางการรับรู้เกี่ยวกับเมืองเก่าลำพูนแก่ผู้ที่มาเยือน ทางเทศบาลจึงได้จัดทำ

๑. ระบบเสียงตามสายแบบไร้สายทางไกลอัตโนมัติ ซึ่งสามารถควบคุมโดยใช้ระบบ WIFI และ APPLICATION บนมือถือ ทำให้สามารถเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเก่าลำพูนให้ประชาชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ

๒. จัดทำ website เมืองเก่าลำพูน เพื่อเปิดช่องทางการรับรู้เกี่ยวกับข่าวสาร การพัฒนาเมืองเก่าในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นการต่อยอดข้อมูลแก่ผู้มาเที่ยวชมเมือง และสามารถส่งต่อข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่ายิ่งแก่คนรุ่นต่อไปในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนในพื้นที่องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีความตระหนักในการอนุรักษ์พัฒนาเมืองเก่าลำพูนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

๓. จัดทำ APPLICATION เพื่อการท่องเที่ยวเมืองเก่าลำพูนโดยใช้จักรยาน โดยมีภาระจุดที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวแนะนำเส้นทางจักรยานในเขตเมืองเก่า จุดอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว การวัดค่าด้านสุขภาพจากการปั่นจักรยานเที่ยวชมเมือง เป็นต้น เป็นการบูรณาการการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน อีกทั้งเพื่อเพิ่มศักยภาพเมืองลำพูนให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และส่งเสริมการใช้จักรยานเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยว โดยมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวที่ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม และช่วยอำนวยความสะดวกด้านข้อมูลต่างๆ^{๒๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การจัดทำฐานข้อมูลวัด เพื่อสร้างระบบฐานข้อมูล และการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับวัด ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล และให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับวัด ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบเว็บไซต์ ให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของบุคคลทั่วไป เพื่อส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำนุบำรุงประเพณีและศิลปวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิถีชีวิตด้วยระบบคุณธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า

“ทั้งนี้เนื้อหาทั้งหมดที่เผยแพร่ อยู่ในฐานข้อมูลนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ มิได้เพื่อหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยมีระบบสืบค้นข้อมูล ค้นหาจากชื่อวัด, ชื่อเจ้าอาวาส, ปุชนิยัตถุ, เสนาสนะ”^{๒๑}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ส่วนใหญ่เป็นเว็บไซต์ระบบฐานข้อมูล และการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูล และให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับวัด ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบเว็บไซต์ ให้สืบค้นเพื่อศึกษาเรียนรู้และการท่องเที่ยว ส่วนเอกสารที่เป็นหนังสือจะมีเฉพาะวัดพระธาตุหริภุญชัย และวัดจามเทวี ส่วนวัดกุระมิก และกุช้างกุ่ม่ายังไม่มีข้อมูลอย่างเป็นระบบ การมีข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ เทียบตรงตามความเป็นจริง เพื่อให้บุคคล หรือนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาศึกษาผ่านเว็บไซต์

กล่าวโดยสรุปคือ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีหริภุญชัยทั้ง ๔ แห่ง วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดจามเทวี วัดกุระมิกและกุช้างกุ่ม่า ยังคงต้องพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษา

^{๒๐} กองวิชาการและแผน เทศบาลเมืองลำพูน, เอกสารสรุปการพัฒนาเมืองเก่าลำพูน, ๒๕๖๐. หน้า ๓๑-๓๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์ กิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุช้าง กุ่ม่า , ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันดีงามของชาวล้านนาสืบไป

๓. การอนุรักษ์วัฒนธรรม

อนุรักษ์ หมายถึง รักษาและใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดและนานที่สุด

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่คนไทยกำหนดสร้างขึ้น มีการเรียนรู้สืบทอดกันมามีลักษณะที่แสดงออกถึงความมั่งคั่ง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ตลอดจนการมีศีลธรรมอันดีของสมาชิกไทย เช่น การใช้ภาษาไทย การรู้จักเคารพผู้อาวุโส การไหว้ ศิลปกรรม แบบไทย อาหารไทย รวมทั้งการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย ถูกต้องตามกาลเทศะเหมาะสมตามฐานะและวัย

๓.๑ การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

ภาคเหนือ เป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งในอดีต เป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ ที่มีศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการที่คนเหนือมีเชื้อสายไทยใหญ่ หน้าตา ผิวพรรณ จึงต่างไปจากคนภาคอื่น ประกอบกับความอ่อนหวาน ชื่อ บริสุทธิ ทำให้คนเหนือมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของตนเองนอก จากนี้การมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้เกิดธรรมชาติที่สวยงาม มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และยังเป็นที่อยู่ของคนไทยภูเขาหลายเผ่าพันธุ์ ภาคเหนือจึงยังเป็นที่ยอมรับของวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การแต่งกายพื้นเมืองของชาวล้านนา เป็นการแต่งกายของชนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในล้านนาในอดีตอาณาจักรล้านนาในบางยุคสมัยอาจครอบคลุมไปถึงรัฐต่างๆ เช่น ลิบสองปุ่นนา รัฐฉาน เชียงตุง เป็นต้น ซึ่งต่างก็เคยมีความสัมพันธ์กันมาช้านาน ชนกลุ่มใหญ่ที่สร้างสมอารยธรรมในล้านนาก็คือ “ชาวไทยวน” ซึ่ง ปัจจุบันเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” นอกจากนี้มีวัฒนธรรมกลุ่มชนต่างๆ ผสมผสานกันได้แก่ ชาวไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่(ไต) ชาวไทยวนในล้านนามีวัฒนธรรมในการทอผ้าเพื่อใช้สอยและแต่งกายเป็นเอกลักษณ์มาแต่โบราณ ดังคำกล่าวที่ว่า

“การแต่งกายของชาวล้านนา แม้จะเป็นชนกลุ่มใดจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ โดยเฉพาะ การประกอบด้วยเครื่องนุ่งและเครื่องห่ม ซึ่งแม้ว่าเวลาจะผ่านไป ในแง่ของผ้าที่ทอขึ้นในท้องถิ่นและการใช้งานที่ไม่ต่างกัน จึงมีความคล้ายคลึงกันอยู่ในแง่ของรูปแบบและประเพณีนิยม”^{๒๒}

จากคำกล่าวนี้นี้สะท้อนให้เห็นว่า การแต่งกายยุคพื้นฟูวัฒนธรรมปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นเมืองขึ้น ซึ่งมีหลายรูปแบบตามเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านนาในอดีต เป็นการประยุกต์รูปแบบของเสื้อผ้าในยุคดั้งเดิมมาแต่งโดยพยายามรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาวพื้นเมือง การแต่งกายของคนภาคเหนือที่เป็นชาวบ้านทั่วไป ชายจะนุ่งกางเกงขายาวลักษณะแบบกางเกงขายาวแบบ ๓ ส่วน เรียกติดปากว่า “เตี๋ยว” หรือ เตี๋ยวสะตอ ทำจากผ้าฝ้าย ย้อมสีน้ำเงินหรือสีดำ ส่วนเสื้อก็นิยมสวมเสื้อผ้าฝ้ายคอกลม แขนสั้น แบบผ่าอก กระดุม ๕ เม็ด สีน้ำเงินหรือสีดำ เช่นเดียวกัน เรียกว่า เสื้อม่อฮ่อม ชุดนี้ใส่เวลาทำงาน สำหรับหญิงชาวเหนือ

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวปิยมณฑิ ธีวันนา, เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กู้ช้าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

จะนุ่งผ้าซิ่น(ผ้าถุง)ยาวเกือบถึงตาตุ่ม นิยมนุ่งทั้งสาวและคนแก่ ผ้าถุงจะมีความประณีต งดงาม ตีนซิ่นจะมีลวดลายงดงาม ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อคอกลม มีสีสัน ลวดลายสวยงามเช่นเดียวกัน เรื่องการแต่งกายนี้ หญิงชาวเหนือจะแต่งตัวให้สวยงามอยู่เสมอ ชาวเหนือถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ จนถึงกับมีคำสุภาษิตของชาวเหนือสั่งสอนสืบต่อกันมา ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ดังคำกล่าวไว้ว่า

“การแต่งกายพื้นเมืองของภาคเหนือมีลักษณะแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติของกลุ่มชน คนเมือง เนื่องจากผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งบ่งบอกเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่”^{๒๓}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า สำหรับหญิงชาวเหนือจะนุ่งผ้าซิ่น หรือผ้าถุง มีความยาวเกือบถึงตาตุ่ม ซึ่งนิยมนุ่งทั้งสาวและคนแก่ ผ้าถุงจะมีความประณีต งดงาม ตีนซิ่นจะมีลวดลายงดงาม ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อคอกลม มีสีสัน ลวดลายสวยงาม อาจหม่สไบทับ และเกล้าผม ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขายาวลักษณะแบบกางเกงขายาว เรียกว่า “เตี่ยวสะตอ” ทำจากผ้าฝ้าย ย้อมสีน้ำเงินหรือสีดำ และสวมเสื้อผ้าฝ้ายคอกลมแขนสั้น แบบผ่าอก สีนํ้าเงินหรือสีดำ ที่เรียกว่า “เสื้อม่อฮ่อม” ชุดนี้ใส่เวลาทำงาน หรือคอกจิ้นแขนยาว อาจมีผ้าคาดเอว ผ้าพาดบ่า และมีผ้าโพกศีรษะ

กล่าวโดยสรุปคือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย เป็นส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแต่งกายของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจตระหนักในความสำคัญ ของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องที่ต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตทั้งนี้สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนงานวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

๓.๒ การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านภาษา

วัฒนธรรมด้านภาษา ด้วยประเทศไทยมีภาษาเป็นของตนเองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากประเทศไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใดในโลก ทำให้เรามีภาษาไทยใช้มาจนถึงปัจจุบัน และในประเทศไทยก็มีภาษาทางการ คือภาษากลาง ซึ่งคนในประเทศไม่ว่าจะอยู่ในภาคไหนก็สามารถสื่อสารกันได้ด้วยภาษากลางนั่นเอง เพราะในประเทศไทยเรามีสี่ภาคหลักและในแต่ละภาคก็ใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้คนไทยสามารถสื่อสารตรงกันได้เราจึงมีภาษากลางเกิดขึ้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ภาษาถิ่นกำลังจะสูญหาย เพราะปัจจุบันวัยรุ่นส่วนใหญ่พูดแต่ภาษากลาง แต่ไม่นิยมพูดภาษาถิ่น เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมปัจจุบัน สังคมในเมืองกรุงต้องพูดแต่ภาษากลาง เพราะกลัวคนอื่นจะคิดว่า ตัวเองแปลกประหลาดบ้านนอก บางคนอาจจะโดนเหยียดด้วยสายตา กริยา ท่าทาง ของคนที่ได้ยินได้ฟัง แต่บางคนอาจไม่คิดแบบนั้นเพราะเมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมเมืองกรุง คนส่วนใหญ่ก็มาจากต่างจังหวัดทั้งนั้น ก็อาจจะคิดว่าคนอื่นอาจจะฟังภาษาบ้านเรา หรือภาษาถิ่นของเราไม่รู้เรื่อง ดังคำกล่าวที่ว่า

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวนงลักษณ์ วิไลรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านศรีชัย วัดกุระม้ง, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

“ไม่ว่าจะความกลัวการพูด เพราะกลัวคนอื่นมองว่าแปลกประหลาด หรือจะคิดว่าคนอื่นจะฟังไม่รู้เรื่อง ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้ภาษาถิ่น สูญหายไป เนื่องจากไม่มีใครพูด และเด็กรุ่นใหม่ไม่มีการปลูกฝังให้พูด จึงไม่ควรละเลยหรือปล่อยให้ภาษาถิ่นสูญหาย”^{๒๔}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การอนุรักษ์ภาษาถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป ถึงแม้โลกจะเปลี่ยนแปลงเป็นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นตัวเร่งให้ภาษาถิ่น สูญหายไป แต่เรายังสามารถที่จะใช้สื่อเทคโนโลยีเหล่านี้ในการส่งเสริม สนับสนุน การใช้ภาษาถิ่นให้คงอยู่ได้ และควรนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่ง วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น ดังคำกล่าวที่ว่า

“การปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน ให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก การส่งเสริมและรณรงค์การใช้ภาษาถิ่นในการพูด”^{๒๕}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้ เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบันเห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้านหรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ๆ ก็จะไม่พูดภาษากลาง จนในที่สุดก็ละเลยภาษาถิ่น จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็กๆ น้อยๆ ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม เราควรยกย่องเพราะ ภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

กล่าวโดยสรุปคือ ประเทศไทยเรานั้นเป็นประเทศที่มี ภาษาพูด สำหรับใช้ในการสื่อสารที่เป็นภาษาของตัวเองมานาน ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาทางด้านภาษามาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ภาษากลางเป็นภาษาที่ใช้พูดและเขียนอย่างเป็นทางการทั่วประเทศ แต่เมื่อแบ่งภูมิภาคออกเป็นภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ทุกภาคจะมีภาษาพูดของตนเอง ที่มีอัตลักษณ์มีความงดงามแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาคและแสดงออกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นได้

๔. การปรับสภาพภูมิทัศน์

การปรับสภาพภูมิทัศน์ หมายถึง การปรับสภาพพื้นที่ภายนอกอาคารที่มีการปรับแต่งพื้นที่ให้มีประโยชน์ใช้สอยที่มีประสิทธิภาพ มีความร่มรื่นสวยงามและมีเอกลักษณ์ รวมทั้งการมีองค์ประกอบพื้นฐาน เช่น ระบบการให้แสงสว่าง ระบบให้น้ำต้นไม้ ระบบระบายน้ำและระบบป้องกันน้ำท่วม ระบบอำนวยความสะดวก เช่น ม้านั่ง ถังขยะ ป้าย ตลอดจนสิ่งประเทืองใจ เช่น น้ำพุ น้ำตก หรือประติมากรรม งานภูมิทัศน์มีทั้งขนาดเล็กที่ไม่ซับซ้อนที่เรียกว่าสวนประดับ หรือ สวนหย่อม ไปจนถึงงานซับซ้อนและมีขนาดใหญ่ เช่น สวนสาธารณะขนาดใหญ่ในเมือง งานภูมิทัศน์โรงแรมพักผ่อน หรูขนาดใหญ่ งานผังบริเวณโครงการขนาดใหญ่ งานลานเมืองและสถานที่สำคัญอื่นๆ

^{๒๔} สัมภาษณ์นายชุมพร ปัญญาจิตร, ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายทองดี ปัญญาวงศ์, มัคทายกวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

ในเชิงการออกแบบและก่อสร้าง “งานภูมิทัศน์” หมายถึง ชุดงานที่แยกออกจากงานอาคารและงานภายในเพื่อความสะดวกในการประมวลและก่อสร้างเนื่องจากผู้รับเหมาก่อสร้างภูมิทัศน์มีความชำนาญและมีลักษณะการทำงานที่แตกต่างจากผู้รับเหมางานอาคารและงานภายใน

การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีหรือภูเขาย้อยในกำกับของกรมศิลปากรต้องได้รับอนุญาตก่อนทำการทำนุบำรุงหรือการพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นการทำความสะอาดโดยทั่วไป เช่นการตัดหญ้า ทำความสะอาดลานวัดมีเพียงกุชชิ่งกุ้ม่าเท่านั้นที่ทำลานลาดเอียง บริการนักท่องเที่ยวสตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ จัดสร้างห้องน้ำ และลานจอดรถ บริการประชาชน ใช้งบประมาณจากการบริจาคปัจจัยของประชาชนที่เคารพศรัทธาในพ่อปู่กุชชิ่ง บริหารจัดการโดยคณะกรรมการมูลนิธิเจ้าพ่อกุชชิ่งลำพูน ภายใต้การดูแลของสำนักงานศิลปากรที่ ๗ เชียงใหม่

ลำดับที่	โบราณคดี	การปรับสภาพภูมิทัศน์
๑	วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร	๑. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ๒. สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ ๓. ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบตัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ ระบบรักษาความปลอดภัย (กล้อง CCTV, ถังดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น) ระบบการสื่อสาร (สัญญาณ wifi, สัญญาณโทรศัพท์, สัญญาณอินเทอร์เน็ต)
๒	วัดกุฎระมັก	๑. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สุขา ๒. ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบตัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้
๓	วัดจามเทวี	๑. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงแรม ร้านอาหาร ป้ายสื่อความหมาย สุขา ๒. ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบตัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ ระบบรักษาความปลอดภัย (กล้อง CCTV, ถังดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น, หน่วยปฐมพยาบาล) ระบบการสื่อสาร(สัญญาณ wifi, สัญญาณโทรศัพท์, สัญญาณอินเทอร์เน็ต)
๔	กุชชิ่ง กุ้ม่า	๑. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงแรม สุขา ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ๒. สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ ได้แก่ ห้องน้ำสำหรับคนพิการ ๓. ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบตัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ ระบบรักษาความปลอดภัย (กล้อง CCTV, ถัง

		ดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น, หน่วยปฐมพยาบาล) ระบบการสื่อสาร(สัญญาณ wifi, สัญญาณโทรศัพท์, สัญญาณ อินเทอร์เน็ต
--	--	--

ตารางที่ ๔.๓ การปรับสภาพภูมิทัศน์

การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ เช่น ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบคัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ ระบบรักษาความปลอดภัย (กล้อง CCTV, ถังดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น) ระบบการสื่อสาร(สัญญาณ wifi, สัญญาณโทรศัพท์, สัญญาณอินเทอร์เน็ต)

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีสุขาที่สะอาดมีจำนวนมากพอเพื่อรองรับและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีร้านอาหารที่สด สะอาด ปลอดภัย มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวคอยให้ข้อมูลข่าวสาร มีร้านขายสินค้าที่ระลึกที่มีความเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ผ้าถุง ผ้าไหมยกดอก เสื้อผ้าพื้นเมือง มีป้ายสื่อความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางเข้าถึงเพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว มีห้องน้ำสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ ที่เป็นทางลาดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้พิการ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ทางวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ได้จัดภูมิทัศน์แบบครบวงจร เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ บุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยว ยังมีระบบสาธารณูปโภคที่ครบวงจร”^{๒๖}

จากคำกล่าวนี้นสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวและมีระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบคัดแยกขยะ ขยะรีไซเคิลหรือขยะที่สามารถนำไปขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ/อลูมิเนียม เพื่อจะนำไปรีไซเคิลและนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ ขยะทั่วไป เป็นขยะที่ย่อยสลายยากและไม่คุ้มค่าในการนำไปรีไซเคิล เช่น ซองบะหมี่สำเร็จรูป เปลือกลูกอม กุ้งขม กุ้งพลาสติก เพื่อจะนำไปฝังกลบรอการย่อยสลาย ในส่วนของระบบไฟฟ้ามีแสงสว่างเพียงพอให้ครบทุกจุด ระบบน้ำใช้มีความสะอาดมีปริมาณต่อความต้องการ มีระบบรักษาความปลอดภัย เช่น กล้อง CCTV , ถังดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า

“ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัย ยังมีระบบมีระบบรักษาความปลอดภัย ด้วยกล้อง CCTV ๙๖ จุด มีถังดับเพลิง และหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น”^{๒๗}

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายบารเมศ วรรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง, มัคคนายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ด้วยความใส่ใจในความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวจึงได้มีการติดตั้งกล้อง CCTV ทั้งหมด ๙๖ จุด มีถึงดับเพลิง ที่เป็นอุปกรณ์ดับเพลิงแบบเคลื่อนที่ประกอบด้วยถังแรงดันซึ่งบรรจุน้ำหรือสารเคมีดับไฟอื่นๆ, พร้อมมือจับ, ไก่เปิด/ปิด, สลักนิรภัย, และสายฉีด ออกแบบไว้สำหรับการดับเพลิงใหม่ที่ยังไม่ลุกกลาม ตัวถังดับเพลิงนั้น มักจะเป็นสีแดงเพื่อให้มองเห็นได้ง่าย และติดตั้งไว้เป็นระยะห่างๆ กันภายในอาคาร, ซึ่งเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้ ผู้ใช้สามารถหิ้วถังจากจุดติดตั้งมาในบริเวณที่เกิดเหตุ ดึงสลักนิรภัยออก จับสายฉีดให้ปลายหันเข้าหาเปลวไฟ, และเมื่อทำการบีบไก่น้ำหรือสารเคมีที่อยู่ภายในถังก็จะพุ่งตรงไปยังบริเวณที่ไฟไหม้ และดับไฟลงในที่สุด ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า

“ในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ยังมีระบบสื่อสาร ทั้งสัญญาณ wifi สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต เพื่อสะดวกต่อการหาข้อมูลสำคัญต่างๆ บริการให้นักท่องเที่ยว”^{๒๘}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่มีศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรม มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีสาธารณูปโภคให้บริการครบวงจร มีระบบการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เปิดบริการทุกวัน เวลา ๐๗.๐๐-๑๘.๐๐ น. ไม่มีค่าใช้จ่ายในการเข้าชม มีสถานที่สำหรับจอดรถยนต์รองรับได้ ๑๐๐ คัน ตั้งอยู่ใจกลางเมืองลำพูนมีถนนล้อมรอบสี่ด้าน มีสิ่งที่น่าสนใจคือ ชุมประตู่ ซึ่งก่อนที่จะเข้าไปในบริเวณวัด ต้องผ่านชุมประตู่ก่ออิฐถือปูนประดับลวดลายวิจิตรพิสดาร เป็นฝีมือโบราณสมัยศรีวิชัย ประกอบด้วยชุมยอดเป็นชั้นๆ เบื้องหน้าชุมประตู่มีสิ่งทึ่ใหญ่คู่หนึ่งยื่นเป็นสง่าบนแท่นสูงประมาณ ๑ เมตร สิ่งคู่นี้ป็นชั้นใน สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราชเมื่อทรงถวายวังให้เป็นสังฆารามวิหารหลวง เมื่อผ่านชุมประตู่เข้าไปแล้วจะเห็นวิหารหลังใหญ่ เรียกว่า “วิหารหลวง” เป็นวิหารหลังใหญ่มีพระระเบียงรอบด้านและมีมุขออกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนวิหารหลังเก่า ซึ่งถูกพายุพัดพังทลายไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ยังมีความคิดเห็นสอดคล้อง ดังคำกล่าวที่ว่า

“การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดจามเทวี และกุ๊ซ่างกู๊ม่า นั้นมีความพร้อมในการเตรียมการสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลต่างๆ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางความเชื่อ ความศรัทธาที่มีมาช้านาน”^{๒๙}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดจามเทวี และกุ๊ซ่างกู๊ม่ามีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ป้ายสื่อความหมาย ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายชี้ทางเข้าถึง ระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบคัดแยกขยะ ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ ระบบรักษาความปลอดภัย กล้อง CCTV, ถังดับเพลิง, หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น, หน่วยปฐมพยาบาล ระบบการสื่อสาร สัญญาณ wifi, สัญญาณโทรศัพท์, สัญญาณอินเทอร์เน็ต สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการ/ผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำสำหรับคนพิการ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชมในทุกๆ ด้าน

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายบารเมศ วรรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ กิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุ๊ซ่าง กู๊ม่า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

กล่าวโดยสรุปคือ การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดจามเทวีและกุ๋ช้าง กุ่ม้า นั้นได้มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำิ่งกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา/เยาวชน/วัยรุ่น กลุ่มสตรี กลุ่มคู่รัก/คู่แต่งงาน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มศิลปินวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ ส่วนวัดกุระมัก ยังไม่มีหน่วยงานหรือโครงการต่างเข้ามาสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง

๕. การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่ง หรือ ที่รวม ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยความรู้ สารความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอกได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนั้นมีบทบาทหน้าที่ในหลายอย่างคือ เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลาย สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้น จัดหาความร่วมมือโดยร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่นเพื่อจัดทำองค์ความรู้ มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลายและ บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นแห่งเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้เรื่องชีวิตวัฒนธรรมเกิดขึ้นมาจากความคิดริเริ่มของบุคคล หรือการรวมกลุ่มของชุมชนที่ต้องการสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของตน และชุมชนท้องถิ่น”^{๓๐}

จากคำกล่าวนี้นี้สะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นว่า ปัจจุบันมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก มีทั้งจัดตั้งโดยบุคคล ชุมชน องค์กร และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแต่ละแห่งมีการบริหารจัดการและดำเนินงานที่เป็นอิสระต่อการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงดำเนินนโยบายส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งเรียนรู้ แต่ละแห่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเครือข่าย ดำเนินการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ และสร้างเว็บไซต์ “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” ลงทางเว็บไซต์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยให้เยาวชนและประชาชนไทย และผู้ดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันนำไปสู่การเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

^{๓๐} สัมภาษณ์ อาจารย์พงษ์เทพ มนัสตรง, มัคทายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย มีเพียง ๒ วัด คือ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีพิพิธภัณฑสถานเกี่ยวกับพระพุทธรูปในวิหาร นอกจากนี้ก็เป็น วัฒนธรรมที่มีชีวิตสอดแทรกอยู่ในประเพณีต่างๆ ที่ทางวัดจัดขึ้น เช่น ประเพณีสลากย้อม ประเพณี ตำนข้าวใหม่ ประเพณีสงกรานต์วันสงกรานต์ และวัดจามเทวี มีพิพิธภัณฑสถานครุบาศรีวิชัย ซึ่งเป็นแหล่ง เรียนรู้วิถีชีวิตประวัติของท่าน ส่วนวัดกุระม๊กมีประเพณีสงกรานต์วันสงกรานต์ กู่ช้าง กู่ม้า มีประเพณีดำ หัวเจ้าพ่อกู่ช้าง ซึ่งประเพณีเหล่านี้ประชาชน หรือผู้สนใจ นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมได้

ลำดับที่	โบราณคดี	การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม
๑	วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร	ศาสนสถาน พิพิธภัณฑสถานวัดพระธาตุหริภุญชัย
๒	วัดกุระม๊ก	ศาสนสถาน
๓	วัดจามเทวี	ศาสนสถาน พิพิธภัณฑสถานครุบาศรีวิชัย
๔	กู่ช้าง กู่ม้า	โบราณสถานและประวัติศาสตร์

ตารางที่ ๔.๔ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

ดังกล่าวที่ว่า

“พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย เป็นสถานที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ได้มาจากวัดสำคัญและแหล่งโบราณคดีในจังหวัดลำพูน จำนวนกว่า ๓,๐๐๐ ชิ้น”^{๓๑}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ พบหม้อลายเชือกทาบขูดขีด เป็นรูปงูไขว้ไปมา กระบอกธนู ขวานหินกะเทาะ ขวานหินขัด ที่มีอายุกว่า ๔,๐๐๐ ปี ในยุคทวารวดี ต่อเชื่อมกับยุคหริภุญชัย หริภุญชัยมีปฐมกษัตริย์พระนามว่า “จามเทวี” ผู้นำเอาอารยธรรมแบบ ทวารวดีจากเมืองละโว้ ขึ้นมาสถาปนาพหุโบราณวัตถุที่ทำด้วยหินทราย ปูนปั้น ดินเผา สำริด ศิลปกรรมสมัยหริภุญชัยที่มีอัตลักษณ์พิเศษ ในยุคล้านนา โบราณวัตถุสมัยล้านนา มีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๕ มีรูปแบบศิลปะที่เริ่มมีความเป็น “ไทย” เช่น ต้นกำเนิดพระพุทธรูปหิมาลัย หรือที่คนทั่วไปนิยมเรียกว่า “พระเชียงแสนสิงห์หนึ่ง” ยุคพื้นฟูล้านนา มีการผสมผสานกันระหว่างศิลปะ ไทยแบบต่างๆ โดยมากเป็นงานหัตถศิลป์ประณีตศิลป์ที่ใช้สำหรับถวายพระ เช่น ดอกไม้เงินดอกไม้ ทอง ช่างม้าจำลอง เครื่องแกะสลักต่างๆ ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้อง ดังคำกล่าวที่ว่า

“วัดจามเทวี ชาวบ้านเรียกว่า วัดกู่กุด สร้างเมื่อประมาณปีพ.ศ. ๑๒๙๘ เป็นฝีมือช่าง ละโว้ ลักษณะพระเจดีย์เป็นสี่เหลี่ยมแบบพุทธคยาในประเทศอินเดีย แต่ละด้านมีพระพุทธรูปยืนปาง ประทานพรอยู่เป็นชั้นๆ ภายในเจดีย์บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งนครหริภุญชัย”^{๓๒}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ภายหลังจากพระราชพิธีราชาภิเษกพระเจ้ามหันตยศและพระเจ้าอานันทยศพระโอรสทั้งสองของพระนางจามเทวี พระนางก็ทรงสละพระราชอำนาจและพระราช ภาระทางบ้านเมืองทุกอย่าง ทรงหันพระพักตร์เข้าสู่ทางธรรม และทรงสร้างวัดวาพระอารามต่างๆไว้

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระตระการ ธีรสำโร, รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

มากมายสำหรับไว้บำเพ็ญศีลภาวนา และวัดที่พระนางทรงเลือกเป็นที่ประทับสุดท้ายนั้น จากตำนานหลายฉบับระบุตรงกันว่าวัดดังกล่าวคือ วัดจามเทวี ในปัจจุบัน และจากตำนานพื้นเมืองยังระบุอีกว่าหลังจากพระนางสวรรคตมีการเก็บพระศพไว้ ๒ ปีจึงถวายพระเพลิง จากนั้นพระโอรสของพระนางจึงนำพระอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัดจามเทวี โดยก่อเจดีย์ประดิษฐานพระอัฐิไว้ เรียกว่า “สุวรรณจังโกฏิเจดีย์” หรือที่นิยมเรียกว่า เจดีย์กู่กุด ภายในเจดีย์นั้นนอกจากเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิแล้ว ยังได้บรรจุเครื่องประดับของพระนางไว้อีกด้วย รวมทั้งบรรจุงาช้างคู่พระบารมีของพระนางไว้ด้วยกัน สุวรรณจังโกฏิเจดีย์จึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของหริภุญไชยต่อมาจนถึงทุกวันนี้

กล่าวโดยสรุปคือ วัดจามเทวี เป็นวัดสำคัญเก่าแก่ของเมืองลำพูน มีอายุและประวัติความเป็นมาที่ยาวนานสามารถสืบค้นถึงการสร้างเมืองหริภุญไชยได้ ด้วยความที่วัดนี้มีโบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์เก่าแก่ทั้งสององค์ ที่ยังหลงเหลือสามารถอยู่รอดพ้นเงื้อมมือข้าศึกมาได้หลายยุคหลายสมัยจนทุกวันนี้และยังมีสภาพที่สมบูรณ์ ทั้งยังมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรหริภุญไชย วัดแห่งนี้จึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของชาวลำพูนอีกแห่งหนึ่ง

๖. การฟื้นฟูประเพณี

เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมอย่างที่เคยปฏิบัติในสถานที่โบราณบางแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการฟื้นฟูพลังและศรัทธาของชุมชนในการพัฒนาชุมชน

(๑) ประเพณีสลากย้อม วัดพระธาตุหริภุญชัย

สลากย้อม เป็นพิธีทานสลากพิเศษของชาวไทยอง สลากย้อมนี้จะประดิษฐ์จากต้นไม้มือหรือ กิ่งไม้สูงประมาณ ๔-๕ วา มีร่มก้างที่ปลายยอด ลำต้นของสลากจะมีฟางมัดเป็นก่าๆ สำหรับปักไม้ไผ่ที่ผูกแขวนเครื่องปัจจัยไทยทาน ซึ่งเครื่องไทยทานนั้นจะเป็นเครื่องประดับ ของมีค่าเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้เห็นความเชื่อที่ว่า ผู้ที่ถวายทานสลากย้อมนี้มีเครื่องใช้ในการครองเรือนและมีคุณสมบัติครบถ้วนแก่การครองเรือนแล้วนั่นเอง ทั้งนี้สลากย้อมดังกล่าว เมื่อทำพิธีถวายแก่พระสงฆ์แล้วเจ้าตัวก็จะรีบบูชากลับคืนไป และจากการสังเกตจากสำนวนคำร่ำสลากย้อมแล้ว พบว่ามีการเรียกสลากชนิดนี้ว่า “กัปปรุกษา” หรือต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งเป็นต้นไม้ในนิยายที่อาจบันดาลสิ่งต่างๆ ตามความประสงค์ของผู้ขอได้

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การทานสลากย้อม เป็นการทานสลากภัตชนิดหนึ่ง ซึ่งต้นสลากมีขนาดใหญ่กว่าสลากชนิดอื่น ซึ่งจัดกันมาตั้งแต่โบราณกาลของวัดในหมู่บ้านชาวยองในจังหวัดลำพูน การทานสลากย้อมมักจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ครอบครัวที่จะทานสลากย้อมได้จึงเป็นครอบครัวที่พอจะมีฐานะและมีลูกสาวอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป มีความพร้อมที่จะแต่งงานมีครอบครัวในอดีตเชื่อกันว่าเป็นหน้าที่ของหญิงสาวที่จะพึงทานโดยเฉพาะ ฉะนั้นเมื่อหญิงสาวคนใดมีความสามารถพอที่จะทำงานได้ พ่อแม่ก็จะแนะนำให้ลูกทราบถึงหน้าที่ที่หญิงสาวพึงปฏิบัติเป็น

เบื้องต้น คือการเก็บหอมรอมริบเงินทองที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง เพื่อจัดทำต้นสลากย้อม ดังคำกล่าวที่ว่า

“หญิงใด ยังไม่ได้ทานสลากย้อมหญิงนั้นไม่สมควรจะแต่งงาน ถ้าหญิงใดทานสลากย้อมแล้วถือว่าพร้อมที่จะแต่งงานเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีได้”^{๓๓}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การทำสลากย้อมเป็นการเรียนรู้ฝึกฝน เช่น การเย็บปักถักร้อยและงานในหน้าที่แม่บ้าน แม่เรือนอย่างสมบูรณ์แบบ ผู้หญิงชาวองในชนบทเรียนจบการศึกษาเพียงภาคบังคับ คือ ไม่นิยมเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นและครอบครัวมีอาชีพหลักในการทำ การเกษตร เช่น การทำนา ทำสวน สาวชาวองเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง จึงทำนาน ทำสวน เก็บหอมรอมริบด้วยน้ำพักน้ำแรงเป็นเวลาหลายปี การทานสลากย้อมจึงมิได้มีทุกครอบครัว ครอบครัวที่ยังไม่พร้อมก็ถวายทานสลากกัณฑ์ชดก้วยสลาก หรือสลากโชคส่วนหญิงสาวที่อายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี ก็จะทำทานสลากต้นที่มีขนาดเล็กกว่าสลากย้อม ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องดังคำกล่าวที่ว่า

“การทำสลากย้อมเป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดของคนอง ที่ใช้ฝึกหัดลูกสาวให้รู้จักเก็บหอมรอมริบ รู้จักมัธยัสถ์ เพื่อจัดทำต้นสลาก เนื่องจากการทำต้นสลากย้อม ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ต้องใช้เงินทองจำนวนมากกว่าจะทำสลากได้อาจต้องใช้เวลาราว ๔-๕ ปี ในการเก็บหอม”^{๓๔}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อหญิงสาวมีเงินพอที่จะทานสลากย้อมแล้ว ก็จะเริ่มเตรียมข้าวของตกแต่งต้นสลากทีละเล็กทีละน้อย ทั้งข้าวของเครื่องใช้ แก้ว จาน ช้อน ชัน ส้ม สุก ลูกไม้ มะพร้าว พักแพง ข้าวเปลือก ขนม เครื่องนุ่งห่ม งานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ไบยาเส้นมวนที่ร้อยกันเป็นแพ ขะจาดข้าว ไชหรือเครื่องจักสานขนาดจิ๋ว และบนยอดต้นสลากที่สูง ๑๐ กว่าเมตร จะปักร่มกางไว้ ตามเชิงชายของร่มจะห้อยด้วยแก้วแหวนเงินทอง สร้อยขอ เข็มขัดเงิน อย่างสวยงาม ถวายเป็นเป็นทานแต่พระสงฆ์ การทำสลากย้อมจึงเป็นการที่หญิงสาวได้เรียนรู้ฝึกฝนความรู้และหน้าที่ต่างๆ ที่แม่บ้านพึงจะมีทั้งการออม งานหัตถกรรม การเย็บปักถักร้อย และงานอื่นๆ

กล่าวโดยสรุปคือ การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมนี้ แสดงสะท้อนให้เห็นกระบวนการคิดและความศรัทธาของคนในยุคนั้นที่มีต่อการทานสลากย้อม ผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ดงามผ่านการเล่าเรื่องตั้งแต่กระบวนการสร้างสลากย้อมและขั้นตอนการเตรียมการ จนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการถวายทานสลากย้อม วัดเป็นกลไกดั้งเดิมที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนช่วยในวัด องค์กรทางวัฒนธรรมเล็กๆ ของชุมชนก็ถูกสร้างขึ้นมาสริมเสริมกัน เป็นการรวมตัวกันของผู้รู้ในท้องถิ่น โดยกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน และมองว่าการรื้อฟื้นประเพณีสลากย้อม จะช่วยส่งเสริมการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม การประดิษฐ์สิ่งของที่ตกแต่งบนต้นสลากย้อม และภูมิปัญญาด้านวรรณศิลป์ในการแต่ง “กะโลง” ที่ใช้บรรยายขั้นตอนการทำต้นสลาก เพื่อให้เด็กเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชุมชน

^{๓๓} สัมภาษณ์ อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง, มัคทายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายบารเมศ วรรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

(๒) ประเพณีลอยขโมด วัดกุฎะมັก

ประเพณีลอยขโมดเป็นประเพณีลอยกระทงแบบล้านนา ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของภาคกลาง (การนับเดือนของล้านนาเร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือน การนับเดือนของชาวล้านนาเป็นการนับทางจันทรคติ) ประเพณีนี้เป็ง จัดทำขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๒^{๓๕}

มีตำนานหลักฐานในพุทธศักราช ๑๔๙๐ จุลศักราช ๓๐๙ เกิดขึ้นที่อาณาจักรศรีสุโขทัย^{๓๖} ตามตำนานเมืองลำพูน ฉบับโบราณผูกของวัดบ้านโง่งหลวง จังหวัดลำพูน มีบันทึกไว้ว่า “เมื่อครั้งลำพูนเกิดอหิวาตกโรค ชาวลำพูนจึงอพยพหนีโรคระบาดไปพำนักที่หงสาวดีซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของคนเชื้อสายมอญด้วยกัน เมืองลำพูนรกร้างกว่า ๖ ปี เมื่อครั้งโรคระบาดหายไป ชาวลำพูนก็นึกคิดถึงบ้านเกิดเมืองนอนจึงได้เดินทางกลับมาตั้งรกรากที่เมืองลำพูนอีกครั้ง ต่อมาชาวลำพูนเกิดความคิดถึงญาติพี่น้องและครอบครัวที่ยังอยู่เมืองหงสาวดี จึงได้นำข้าวของ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเงินทอง ใส่แพไหลไปตามลำน้ำกวง ลำน้ำแม่ทา ลำน้ำปิง เพื่อหวังว่าจะส่งไปถึงญาติพี่น้องที่อยู่หงสาวดีเพื่อแสดงถึงความคิดถึงกันเมื่อแสงไฟกระทบกับน้ำ เกิดเป็นเงาแสงเสมือนแสงพะเนียงไฟเป็นระยะดูเหมือนผีโสมดที่ออกหากินในเวลากลางคืน ชาวล้านนาจึงเรียกว่า “ประเพณีเป็ง” หรือ “ประเพณีลอยขโมด”

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า การส่งข้าวของเครื่องใช้เสื้อผ้า อาหาร ของใช้เงินทอง และประดับตกแต่ง ให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนในชุมชนที่ร่วมมือ ร่วมแรงกันทำเรื่องขนาดใหญ่ (สะเปา) เป็นประจำทุกปี ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นการกระทำเพื่อบูชาและรำลึกถึงบรรพชนที่ล่วงลับไป อันสะท้อนความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวล้านนา ในขณะที่บางท้องถิ่นคือ เป็นการลอยเอาเคราะห์ร้ายให้พ้นไปจากชุมชน เป็นพิธีกรรมที่ทำร่วมกันในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความสุขปราศจากเภทภัย ดังคำกล่าวที่ว่า

“ประเพณีลอยขโมด มีมาแต่โบราณนับตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีสุโขทัย อาณาจักรล้านนาไทย เมื่อถึงวันเดือนเป็ง ก็จะทำพิธีลอยขโมดเพื่อลอยเคราะห์ลอยบาป เป็นการบูชาพระพุทธรูปในหาดทรายแม่น้ำนันทิ และลอยเพื่ออธิฐานจิต”^{๓๗}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีลอยขโมดเป็นประเพณีลอยกระทงแบบล้านนาที่มีความเชื่อทางศาสนามีแบบแผนปฏิบัติสำคัญของชาวล้านนาคือ มีการพึ่งเทศน์มหาชาติ หรือที่ชาวล้านนาเรียกกันว่า การตั้งธัมม์หลวง ชาวล้านนานิยมพึ่งเทศน์มหาชาติในวันเป็ง ชาวล้านนามีความเชื่อว่า หากพึ่งธรรมเทศน์มหาชาติครบ ๑๓ กัณฑ์ ในคืนเป็งภายใน ๑ คืน ก็จะได้มาเกิดใน

^{๓๕} พระครูสุตติธรรมภินันท์ (จันทร์ กลยาณธมโม), “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีเป็งของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

^{๓๖} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕.

^{๓๗} สัมภาษณ์ สท.อนันต์ วุฒิโรธง, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกุฎะมັก, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

แผ่นดินของพระศรีอริยเมตไตรย และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีที่มีต่อบรรพบุรุษ ได้เห็นความสามัคคีของคนในชุมชน ในความเสียสละตนเพื่อการจัดเตรียมสถานที่และพิธีลอยขโมด

กล่าวโดยสรุปคือ การฟื้นฟูประเพณีลอยขโมดของวัดกุฎะมък ทำให้ได้เห็นการแสดงออกของชุมชนในเรื่องความสามัคคี ความกตัญญูตเวทีตา ที่มีคุณค่าและความสำคัญของต่อชุมชน วิถีชีวิต และจิตใจ หลักพุทธธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อความสงบสุขและรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม สนับสนุนให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นสืบไป

(๓) ประเพณีสงฆ์น้ำพิพิธภัณฑศรฐาศรีวิชัย วัดจามเทวี

วัดจามเทวี เป็นวัดเก่าแก่สามารถกำหนดอายุจากหลักฐานศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลาจารึกที่พบภายในวัดว่าคงเป็นวัดที่มีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ สมัยทวารวดี อยู่ในวัดมีสถาปัตยกรรมเก่าที่เป็นที่สนใจ คือ เจดีย์สี่เหลี่ยม “กุฎ” และเจดีย์แปดเหลี่ยม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า พระนางจามเทวี มีพระโอรส ๒ องค์ องค์พี่มีนามว่ามหายศ (มหันตยศ) องค์น้องมีนามว่าอินทวร(อนันตยศ) โดยพระเจ้ามหายศ ได้ขึ้นเสวยครองเมืองทวารวดีนคร แทนพระมารดา ส่วนพระองค์น้องพระเจ้าอินทวรไปครองเมืองเขลางค์นคร ที่มหาพรหมฤๅษี และสุพรหมฤๅษีร่วมกันสร้างขึ้นใหม่ให้พระองค์โดยเฉพาะ ส่วนพระนางจามเทวีมีพระชนม์ได้ ๖๐ พรรษา ได้สละราชสมบัติทุกอย่าง ให้พระโอรสทั้งสองโดยพระนางออกบวชชีบำเพ็ญพรตอยู่ที่วัดจามเทวีแห่งนี้ พระนางจามเทวีได้ปฏิบัติธรรมอยู่ในวัดแห่งนี้ พระชนม์ครบ ๙๒ พรรษา พระนางจึงได้สิ้นพระชนม์ ซึ่งทางพระมหันตยศ และพระอนันตยศ ก็ได้จัดถวายพระเพลิงภายในวัดดังกล่าวอย่างสมพระเกียรติ และได้สร้างเจดีย์สี่เหลี่ยมบรรจุพระอัฐิของพระนางไว้ ณ ที่นี้ โดยให้ชื่อเจดีย์ว่า สุวรรณจิงโกฏเจดีย์ ที่ได้เป็นต้นแบบของเจดีย์ในแถบล้านนา ต่อมาในนบพันปี “สุวรรณจิงโกฏเจดีย์” ชำรุดผุพัง ยอดพระเจดีย์ได้หัก และหายไปกลายเป็นวัดร้าง และชาวบ้านได้เรียกวัดนี้ว่า “วัดกุฎ” สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จเยี่ยมวัดแห่งนี้ จึงได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อจากวัดกุฎ เป็น วัดจามเทวี เช่นเดิม เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองนครลำพูนได้ไปนิมนต์ท่านครูบาศรีวิชัย ช่วยบูรณะวัดจามเทวีอีกครั้งหนึ่ง นับตั้งแต่นั้นมาวัดจามเทวี ก็เจริญรุ่งเรือง ส่วนรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนบนสุวรรณจิงโกฏเจดีย์ ได้กลายเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ประประเมินค่าไม่ได้ พระพุทธรูปปางต่างๆ ในแต่ละชั้นของเจดีย์แสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธา และการเข้าถึงพระพุทธศาสนาของพระนางจามเทวี โดยสุวรรณจิงโกฏเจดีย์เป็นต้นแบบของเจดีย์ทั้งหลาย ซึ่งบางครั้งเรียกเจดีย์ทรงนี้ว่า เจดีย์ทรงขัตติยนาารี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จมาเปิดอนุสาวรีย์พระนางจามเทวี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองดอก ซึ่งอยู่ทางด้านทิศใต้ของตลาดหนองดอก สร้างเป็นอนุสรณ์แก่พระนางจามเทวี เป็นปฐมกษัตริย์แห่งทวารวดี เป็นปราชญ์ที่มีคุณธรรม มีความสามารถ กล่าวหาญ ได้นำพระพุทธศาสนาศิลปวัฒนธรรมมาเผยแพร่จนมีความรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“งานไหว้สาปารมี ๑๓๘ ปี ครูบาศรีวิชัย จะมีกิจกรรมการจัดแสดงนิทรรศการประวัติและผลงานของครูบาศรีวิชัย การจัดแสดงนิทรรศการภูมิปัญญาล้านนาลำพูน การสงฆ์น้ำ

สักการะคู่อูบาเจ้าศรีวิชัย พิธีทำบุญตักบาตร ขบวนแห่เครื่องสักการะคู่อูบาเจ้าศรีวิชัย พิธีทำทักษิณานุประทาน”^{๓๘}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน เวลา ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น.ของทุกปี จะมีการจัดแสดงนิทรรศการ ประวัติและผลงานของคู่อูบาเจ้าศรีวิชัย การจัดแสดงนิทรรศการภูมิปัญญาล้านนาลำพูน ให้นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจเข้าชมและเรียนรู้ การสงฆ์น้ำสักการะคู่อูบาเจ้าศรีวิชัย ตลอดทั้งวัน ในวันที่ ๑๑ มิถุนายน เวลา ๐๗.๐๐ น. จะมีพิธีทำบุญ ตักบาตรเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแด่คู่อูบาเจ้าศรีวิชัย เวลา ๐๙.๐๐ น. สภาวัฒนธรรมตำบล องค์รกรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเครือข่าย ทางวัฒนธรรมในเขตอำเภอเมืองลำพูน ร่วมเดินขบวนแห่เครื่อง สักการะคู่อูบาเจ้าฯ และเครื่องไทยทานเข้าร่วมทำบุญ เวลา ๐๙.๓๐ น. พิธีทำบุญทักษิณานุประทาน พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ พิจารณาผ้าบังสุกุลและถวายไทยทาน เวลา ๑๐.๔๕ น. พิธีสงฆ์น้ำกุบัจจอุคู่อูบาเจ้าศรีวิชัย เวลา ๑๑.๐๐ น. เชิญผู้ร่วมงานรับประทานอาหารกลางวัน (โรงทาน) เป็นเสร็จพิธี

กล่าวโดยสรุปคือ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นวัฒนธรรมที่ชนรุ่นหลังต้องอนุรักษ์และส่งเสริม วัดจามเทวีเป็นวัดสำคัญเก่าแก่ของเมืองลำพูน มีประวัติความเป็นมาที่สามารถสืบค้นถึงการสร้างเมืองหริภุญชัยได้ ด้วยความที่วัดนี้มีโบราณสถานที่สำคัญจึงทำให้มีผู้คนจากที่ต่างๆ เดินทางมาสักการะเจดีย์กู่กุดและรัตนเจดีย์เป็นจำนวนมาก จนทำให้วัดจามเทวีกลายเป็นวัดสำคัญ และมีนักท่องเที่ยวเดินทางมากราบไหว้เจดีย์กู่กุด ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาทุกวัน

(๔) ประเพณีตำหัวเจ้าพ่อกู่ช้าง กู่ม้า

กู่ช้าง-กู่ม้า หรือ “ปู่กำงาเขียว” ช้างศึกคู่บารมีของพระนางจามเทวีและพระราชโอรส (พระยามหันตยศ) มีเรื่องเล่าความเป็นมา เกิดขึ้นในช่วงหลังจากที่พระนางจามเทวีขึ้นปกครองนครหริภุญไชย(เป็นปฐมกษัตริย์องค์แรก) สร้างบ้านเมืองจนมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม และทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาจนเจริญรุ่งเรือง ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขด้วยคุณงามความดีและบุญบารมีของพระนางจามเทวี เหล่าทวยเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงบันดาลให้มีสิ่งดีๆ เกิดขึ้นเพื่อประดับบารมีของท่านในหลายอย่างด้วยกัน โดยเฉพาะการบันดาลให้ช้างที่มีเทวดาอารักษ์ เป็นผู้พิทักษ์รักษาและมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นช้างผิวสีคล้ำ งาสีเขียว ได้เดินทางจากถิ่นที่อยู่ในเชียงใหม่ลงมาสู่นครหริภุญไชย เพื่อมาเป็นช้างคู่บุญบารมีของพระนางจามเทวี

กู่ช้าง-กู่ม้า โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่อูเมืองลำพูนมาช้านาน ทุกปีเมื่อถึงวันที่ ๑๗ เมษายน ประชาชนชาวลำพูนและใกล้เคียงต่างพร้อมใจกันมาร่วมพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อกู่ช้างเพื่อแสดงออกถึงพลังศรัทธาที่พวกเขาเคารพนับถือประเพณีสำคัญที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชนชาวลำพูน นอกจากงานสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจ้าหริภุญไชยแล้ว ก็มีพิธีสักการะศาลเจ้าพ่อกู่ช้างนี้แหละที่พี่น้องชาวลำพูนจำนวนมากหลังไหลเดินทางมาร่วมงานกันอย่างพร้อมเพรียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า จุดมุ่งหมายหลักของการสักการะศาลเจ้าพ่อกู่ช้างจึงไม่ได้อยู่ที่การได้เดินทางมาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพียงเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เชื่อมสายใย

^{๓๘} สัมภาษณ์นายชุมพร ปัญญาจิตร, ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

และสร้างความผูกสัมพันธ์ของคนเมืองในโลกนี้และโลกหน้าให้เป็นหนึ่งเดียว กลิ่นควันธูปที่ชาวบ้านนำมาจุดบูชาเพื่อสักการะศาลเจ้าพ่อกู่ซำง อบอวลไปทั่วบริเวณงาน เสียงดนตรีปี่พาทย์ใหม่โรงตั้งแต่เข้าด้วยเพราะจะมีพิธีบวงสรวงสักการะศาลเจ้าพ่อกู่ซำง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาวลำพูน โต้ะเก้าอี้กว่าร้อยตัวถูกนำมาจัดวางพร้อมกับเครื่องเช่นไหว้ตั้งแต่เช้ามืด ไม่นาน คณะศรัทธาประชาชนที่ทราบข่าวต่างทยอยเดินทางมาร่วมงาน ในมือของแต่ละคนถือตะกร้าที่บรรจุ ธูปเทียนและเครื่องไหว้เช่น กล้วย อ้อย ผลไม้ สุรา อาหารเป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า

“ศาลเจ้าพ่อกู่ซำง ลักษณะของกู่ซำงเป็นสถูปที่มีรูปทรงแปลกแตกต่างไปจากสถูปที่พบเห็นโดยทั่วไปในภาคเหนือ เพราะเป็นสถูปทรงกลมตั้งอยู่บนฐาน ๓ ชั้น องค์สถูปมีลักษณะเป็นทรงกระบอกปลายมน เหนือสถูปขึ้นไปมีแท่นคล้ายบัลลังก์ของเจดีย์”^{๓๙}

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ตามประวัติและความเป็นมากล่าวว่า เมื่อสมัยของพระนางจามเทวีพระองค์ทรงมีช่างคูบารมีชื่อ ผู้ก่างาเขียว เป็นช่างที่มีฤทธิ์เดชมาก เมื่อช่างเชือกนี้หันหน้าไปทางศัตรูก็จะทำให้ศัตรูอ่อนกำลังลงทันที จนกระทั่งช่างเชือกนี้ล้มลงซึ่งตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๙ เหนือ เจ้าอนันตยศและเจ้ามหันตยศจึงได้นำสรีระของช่างใส่ลงไปในแพไหลล่องไปตามลำน้ำกวาง แต่พระองค์ก็ได้ทรงเปลี่ยนพระทัยที่จะนำสรีระของช่างกลับขึ้นมาฝังบนฝั่ง เพราะว่าช่างเชือกนี้เป็นช่างศักดิ์สิทธิ์คูบารมีของพระนางจามเทวี หากว่าปล่อยให้ล่องลงไปกับแพแล้ว จะทำให้ประชาชนที่อยู่ทางทิศใต้ลงไปได้รับความเดือดร้อน จึงได้อัญเชิญร่างของช่างลากกลับขึ้นมายังบริเวณหน้าน้ำวัดไก่แก้ว แล้วลากมาฝังไว้ที่บริเวณกู่ซำงในปัจจุบัน หลังจากนั้นจึงได้ลงมือสร้างสถูปเป็นเวลาถึง ๘ เดือนจึงแล้วเสร็จ ในการฝังช่างผู้ก่างาเขียวจะให้ซากของช่างหันหน้าขึ้นไปบนฟ้า ส่วนงาทั้งสองข้างของช่างถูกนำไปบรรจุไว้ในสถูปที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระนางจามเทวีภายในสุวรรณจังโกฏหรือกู่กุด ทุกปีเมื่อถึงวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๙ ประชาชนที่เคารพนับถือเจ้าพ่อกู่ซำงจะจัดงานรดน้ำดำหัวและบวงสรวงเพื่อขอสุมาลาโทษและขอให้เจ้าพ่อกู่ซำงได้ปกป้องคุ้มครองรักษา ให้ปราศจากโรคภัยและภัยอันตรายยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้อง ดังคำกล่าวที่ว่า

“ในพิธีบวงสรวงในวันนี้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ตอนเช้า ด้านหน้าศาลเจ้าพ่อกู่ซำงมีการตั้งประรำเครื่องเช่นไหว้ ส่วนภายในหอซัยก็จัดให้มีการสืบชะตาหลวง”^{๔๐}

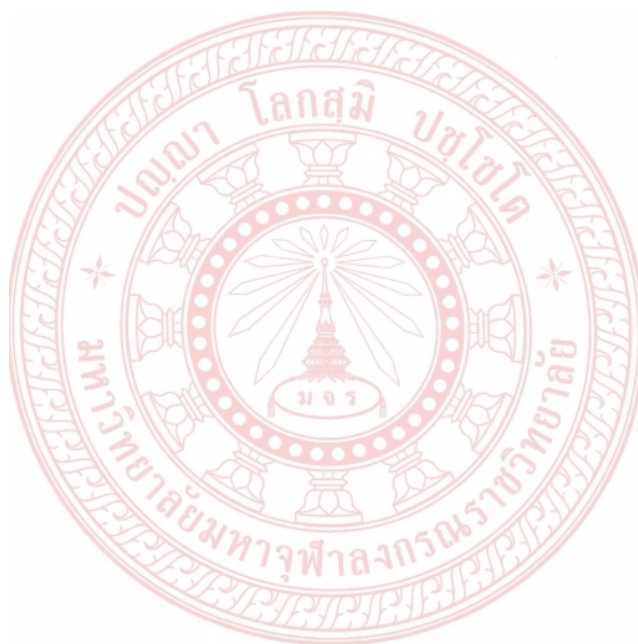
จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในวันบวงสรวงจะมีพิธีสืบชะตาหลวง แบบโบราณทางล้านนา เมื่อถึงเวลาเก้านาฬิกาผู้ทำหน้าที่กล่าวคำบวงสรวงขอสุมาและกล่าวคำสรรเสริญได้เข้าไปในประรำพิธีซึ่งสร้างขึ้นแบบง่าย ๆ มีรั้วไม้ไผ่รอบปักด้วยราวฉัตรฉัตร บริเวณหน้าพิธีมีการตั้งเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วยหัวหมู ไก่ เหล้าขาว อย่างละ ๙ ชุด นอกจากนั้นยังมีขันสุมา ขันดอกไม้ธูปเทียนเพื่อสักการะดวงวิญญาณของเจ้าพ่อกู่ซำงบริเวณด้านหน้าสุดของศาลจะมีการตั้งโต๊ะ เพื่อให้ประชาชนได้ชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อน ประกอบด้วยน้ำมันส้มป่อยใกล้ๆ กันเป็นที่ตั้งของสะเปาคำ หรือสำเภาทอง ตกแต่งเป็นรูปเรือภายในบรรจุเครื่องปัจจัยไทยทาน ประกอบด้วย หมอน ตาลปัตร บาตร

^{๓๙} สัมภาษณ์ กิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู่ซำง กู่มา, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวปิยมณฑิ์ ธิวันนา, เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กู่ซำง กู่มา, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

จีวร และเครื่องใช้ต่างๆ ถวายแต่พระสงฆ์ ด้านข้างของเรือมีข้อความเขียนไว้ ถวายให้เจ้าแม่หม่อมจามเทวี เจ้าพระยาอนันตยศ เจ้าพระยามหันทยศและเจ้าพระยาขุนจงคงกระพัน (เจ้าพ่อกู่ช้าง)

กล่าวโดยสรุปคือ ในรอบหนึ่งปีจะทำพิธีรดน้ำดำหัวและบวงสรวงศาลเจ้าพ่อกู่ช้างอยู่เพียงครั้งเดียวคือในวันที่ ๑๗ เมษายน ดังนั้นพิธีในวันนี้จึงเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวลำพูนเดินทางมาร่วมงานมากมายให้สมกับที่พวกเขาออกมายาเกือบตลอดหนึ่งปีเต็ม และด้วยแรงเคารพนับถือที่ยึดมั่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวลำพูนให้ความเคารพนับถือกู่ช้างมาก มีการสร้างศาลเจ้าพ่อกู่ช้างไว้ในทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดเจติยคีรีด้านหน้า ศาลเจ้าพ่อกู่ช้าง มีรูปปั้นจำลองของปู่กำงาเขียว เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้มาสักการะ เชื่อกันว่าหากได้ลอดท้องพระยาช้างเชือกนี้ จะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา

๗. องค์ความรู้ที่ได้การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือ
 ภูฏัญชัย จังหวัดลำพูน

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้
 โบราณคดีหรือภูฏัญชัย จังหวัดลำพูน

๔.๓ วิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

การวิเคราะห์ในฐานะเป็น แหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัยจังหวัดลำพูน ในการจัดการทรัพยากรโบราณคดี เพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ที่เรียกว่า 3E-Model ซึ่งประกอบด้วยแนวปฏิบัติการ (Actions) ที่สำคัญ ๓ ลักษณะด้วยกันคือ^{๔๑}

๑. กระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Learning by doing) การจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทางแบบไม่เป็นทางการ (Informal two-way communication) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อความเข้าใจร่วมกันในเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการวิชาการ เป็นการสร้างจิตสำนึกในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทต่างๆ รวมทั้งการเล็งเห็นประโยชน์ของทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน

จากการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดยการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก ซึ่งการเรียนรู้โบราณสถานทำให้ชุมชน นักท่องเที่ยวเข้าใจ ประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน เป็นเกียรติและความภาคภูมิใจของคนไทย เป็นสิ่งที่ยังเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกัน และเป็นสิ่งที่เรานำมากระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ เช่น ประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ ประเพณีสลากย้อมของวัดพระธาตุหรือภูมูชัย มีลักษณะความเชื่อเป็นการนำเอาหลักธรรมของพุทธศาสนาใช้ในการดำรงชีวิตในภพหน้า โดยการสร้างชีวิตที่ดีด้วยการให้ทาน และเป็นการฝึกหัดให้เด็กรู้จักเก็บหอมรอมริบ รู้จักมัธยัสถ์ เป็นประเพณีสำคัญของชาวยองที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล สลากย้อมนี้ผู้ถวายทานมักเป็นหญิงสาวโสทรภัสร์ กล่าวคือ หญิงสาวจะต้องเก็บหอมรอมริบเงินทองไว้ ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยสาวเป็นเวลาแรมปี เมื่อได้เงินทองมากพอสมควรและเป็นสาวเต็มตัวแล้ว ในคราวที่ตำบลที่อาศัยอยู่มีการทานสลาก หญิงสาวจะต้องเตรียมสลากย้อมไว้ทำบุญด้วย หญิงสาวผู้ใดที่ยังไม่ได้ทานสลากย้อมก็ยังไม่ควรแต่งงานมีครอบครัว ต่อเมื่อทานสลากย้อมแล้ว จึงจะมีครอบครัวได้ ชีวิตการครองเรือนก็มีความสุขความเจริญ แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ครุบาศรีวิชัยของวัดจามเทวี แสดงถึงเรื่องราว และความมุ่งมั่นของพระสงฆ์แห่งล้านนารูปหนึ่งที่มีความตั้งใจที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และพัฒนาบ้านเมืองให้มีความสุขความเจริญก้าวหน้า ถึงแม้ว่าท่านครุบาศรีวิชัยจะถูกกลั่นแกล้งสักเพียงใดท่านก็ไม่เคยที่จะลดละในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานในแผ่นดินล้านนา ประเพณีลอดโขมดของวัดกู่ละมั่ง แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบรรพบุรุษ ต่อผู้มีพระคุณ ต่อสิ่งแวดล้อมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง ประเพณีสงฆ์น้ำกู่ช้าง กู่ม้า เป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอด

^{๔๑} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๖๗-๖๘.

กันมาถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาของความเชื่อมั่นในความดี จึงก่อเกิดเป็นพลังความสามัคคี เกิดความเข้าใจและคนในชุมชนยินดีให้ความร่วมมือพร้อมปกป้อง ในการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ เป็นการอนุรักษ์เพื่อถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชนได้สืบทอดและเรียนรู้ และเห็นคุณค่าทรัพยากรทางโบราณคดีสืบไป

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (Methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique/technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และแบบแผนการพัฒนา (development pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (condition) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (regulations) และกฎหมาย (acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

จากการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดยการสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ คือ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย ทั้ง ๔ แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในขณะเดียวกัน มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ สาธารณูปโภค เช่น คัดแยกขยะ การไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ กล้อง CCTV ถึงดับเพลิง หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น สัญญาณ wifi สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัยเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนนั้น ได้รับความร่วมมือจากองค์กรการท่องเที่ยว หน่วยงานท้องถิ่น ประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) หมายถึง การนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมตราขึ้นร่วมกันมา บังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกันและเฝ้าระวังให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุด หยุดลงกลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

จากการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน โดยการบังคับใช้กฎระเบียบ เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมสักการะ แหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัยทั้ง ๔ แห่ง เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ ควรถ่ายรูปในกิริยาที่เหมาะสม เช่น ไม่ควรกอดจูบหรือแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ควรรักษาความสงบ ไม่ส่งเสียงดัง หรือแสดงพฤติกรรมที่อาจเป็นการรบกวนผู้อื่นได้ เช่น การคุยโทรศัพท์ การวิ่งเล่น สาธุชนทั่วไป ควรเดินชมในพื้นที่ที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่ควรเดินเข้าไปในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กุฏิพัก เขตสงฆ์ ช่วยกันรักษาความสะอาด เช่น ทิ้งขยะในบริเวณที่กำหนด รักษาความสะอาดในห้องน้ำ ไม่ควรนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในวัด หรือนำสัตว์เลี้ยงมาปล่อยในพื้นที่บริเวณในวัด ไม่ควรสูบบุหรี่ในพื้นที่บริเวณในวัด ซึ่งการแต่งกายให้ถูกต้องและสุภาพเป็นเรื่องที่สำคัญเพราะ วัด เป็นสถานที่สำคัญในการปลุกฝังพระธรรม กิริยามารยาท คุณสมบัติผู้ดี คุณธรรมต่างๆ ให้มีและดียิ่งๆ ขึ้นไปจึงนับว่าเป็นสถานที่

ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เมื่ออยู่ในวัดต้องระมัดระวัง ความคิด พูด ทำ ในสิ่งที่สมควรเสมอ คือ ปกติการแต่งกาย ออกนอกบ้าน ย่อมคำนึงถึงความสะอาด ความสุภาพ ความเหมาะสมกับสถานที่ที่จะไป เพื่อความเหมาะสมแก่ตนเองและการเคารพให้เกียรติสถานที่

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน ๒) เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน ๓) เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างและการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๓ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนา จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน พบว่า การสร้างองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุหรืออุทยานประวัติศาสตร์วัดคูระมุก วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว คือ เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกลมเกลียวในชาติ สร้างความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของชาติร่วมกัน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

โดยมีการวิเคราะห์และการวางแผนในการพัฒนาชุมชนแบบมุ่งเน้นให้มีความเปลี่ยนแปลงในหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการยึดหลักองค์รวม การยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การไม่ยึดติดตายตัว ต้องให้ความสำคัญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลง แบบแผนและเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานที่นั้นๆ การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันสร้างความรู้ทุกที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเสมอหน้ากัน เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจ

เข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เป็นการสร้างความสุขและความประทับใจของชุมชนในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูพลังของชุมชน

เพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง พื้นฟูและสร้างคุณค่า โดยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดี พร้อมกับการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง ของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ ในยุคปัจจุบันสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ถือเป็นสื่อที่มีการใช้อย่างกว้างขวาง ได้รับความนิยมและเป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

การเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน
พบว่า เสริมสร้างและเรียนรู้โดยการประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา, โปสเตอร์, แผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว, สื่อออนไลน์, สื่อโทรทัศน์, สื่อวิทยุ, ล้วนเป็นช่องทางสื่อสารและประชาสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรม งบประมาณ ความเหมาะสม ทั้งนี้ยังได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ อีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารคือ การประชาสัมพันธ์ผ่านเทศบาล ผู้ใหญ่บ้านนอกจากนี้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนดูแลเช่น การท่องเที่ยวและกีฬา ททท. เทศบาล อบจ. ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของแหล่งโบราณสถาน

การพัฒนากระบวนข้อมูลแหล่งโบราณคดีทริภุชชัยทั้ง ๔ แห่ง วัดพระธาตุทริภุชชัย วัดจามเทวี วัดกุระมัทและกุช้างกุ่ม้า ยังคงต้องพัฒนากระบวนข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกายและด้านภาษา ที่มีอัตลักษณ์มีความงดงามแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาคและแสดงออกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นได้

การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุทริภุชชัยรวมหาวิหาร วัดจามเทวีและกุช้าง กุ่ม้า นั้นได้มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำเนินกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา/เยาวชน/วัยรุ่น กลุ่มสตรี กลุ่มคู่รัก/คู่แต่งงาน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ ส่วนวัดกุระมัท ยังไม่มีหน่วยงานหรือโครงการต่างเข้ามาสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง

การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ สาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชนมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอกได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น การฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

การวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือพิพิธภัณฑสถาน จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่า กระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) ซึ่งการเรียนรู้โบราณสถานทำให้ชุมชน นักท่องเที่ยวเข้าใจ ประวัติความเป็นมา เกิดความภาคภูมิใจ เป็นสิ่งที่ยังเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเป็นสิ่งที่เรานำมากระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ เช่น ประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ ประเพณีสลากย้อมของวัดพระธาตุหรือพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑสถานหรือพิพิธภัณฑสถานของวัดจามเทวี ประเพณีลอดโคมของวัดกุ่มะม็ก ประเพณีสงกรานต์น้ำกุ่มะม็ก เป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาของความเชื่อมั่นในความดี จึงก่อเกิดเป็นพลังความสามัคคี เกิดความเข้าใจและคนในชุมชนยินดีให้ความร่วมมือพร้อมปกป้อง ในการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ เป็นการอนุรักษ์เพื่อถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชนได้สืบทอดและเรียนรู้ และเห็นคุณค่าทรัพยากรทางโบราณคดีสืบไป

การสร้างสรรคและประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑสถาน ทั้ง ๔ แห่ง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในขณะเดียวกัน มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ สาธารณูปโภค เช่น คัดแยกขยะ การไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ กล้อง CCTV ถังดับเพลิง หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น สัญญาณ wifi สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ได้รับความร่วมมือจากองค์กรการท่องเที่ยว หน่วยงานท้องถิ่น ประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) โดยการบังคับใช้กฎระเบียบ เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมชมสักการะ แหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑสถานทั้ง ๔ แห่ง เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ ควรถ่ายรูปในกริยาที่เหมาะสม เช่น ไม่ควรกอดจูบหรือแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ควรรักษาความสงบ ไม่ส่งเสียงดัง หรือแสดงพฤติกรรมที่อาจเป็นการรบกวนผู้อื่นได้ เช่น การคุยโทรศัพท์ การวิ่งเล่น สาธุชนทั่วไป ควรเดินชมในพื้นที่ที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่ควรเดินเข้าไปในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กุฏิพัก เขตสงฆ์ช่วยกันรักษาความสะอาด เช่น ทิ้งขยะในบริเวณที่กำหนด รักษาความสะอาดใน ห้องน้ำ ไม่ควรนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในวัด หรือนำสัตว์เลี้ยงมาปล่อยในพื้นที่บริเวณในวัด ไม่ควรสูบบุหรี่ในพื้นที่บริเวณในวัด เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการเข้ามาสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑสถาน จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือพิพิธภัณฑสถาน จังหวัดลำพูน แสดงให้เห็นถึงการสร้างองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้ กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน ให้รู้จักการวิเคราะห์และการวางแผน โดยใช้หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม มีการจัดการปรับและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่

สนใจเข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เพื่ออนุรักษ์ปกป้อง คุ่มครอง พื้นฟูและสร้างคุณค่าให้กับแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

การเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นการเสริมสร้างโดยการประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการสื่อสารทุกรูปแบบ การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยมีการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย มีการปรับสภาพภูมิทัศน์แบบครบวงจรที่มีมาตรฐาน เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมาย และมีการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความเชื่อและความศรัทธา เพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งการฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้ดียิ่งขึ้นไป

การจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) ให้เห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจ ในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ มีประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ด้วยวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายของคนในท้องถิ่น มีการสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ อย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ระบบสิ่งอำนวยความสะดวกถึงระบบสาธารณูปโภค ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนา มีการบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมชมสักการะ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย นี้ด้วย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรให้การสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ชุมชน ให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย ภายในจังหวัดลำพูน
- ๒) องค์กรบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาลเมืองควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานให้ครอบคลุมการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) ควรจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย กับหน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายภาคประชาสังคม
- ๒) ควรมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย ของแต่ละแห่ง

๓) ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีหรืออุทยาน จังหวัดลำพูน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

๔) สร้างเครือข่ายหรือกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ของการศึกษาดูงานสถานที่จริงของนักเรียน นิสิตนักศึกษาภายในจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ประชาสังคมในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีหรืออุทยาน

๒) ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีแหล่งโบราณคดีหรืออุทยาน

๓) ควรมีการศึกษาผลกระทบของชุมชนที่เกิดจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกมิติ เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างคนในชุมชนกับโบราณสถานและการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

(๑) ภาษาไทย :

- กรมการพัฒนาชุมชน. **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๔๘.
- กรมวิชาการ. **การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๕.
- กรมศิลปากร. **คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗.
- ขวัญกมล ดอนขวา. **“การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”**. สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖.
- จินตวีร์ เกษมศุข. **หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- จินตวีร์ เกษมศุข. **“การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม”**. เอกสารประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หมวดวิชางานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๔.
- จิราภรณ์ ศรีคำ. **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนวชิรวิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.
- ธนิช เลิศชาญฤทธ์. **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.
- ธีรศักดิ์ อุปไมยอริชัย. **พื้นฐานการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.
- พระราชวรมนี. (ประยูรค์ ปยุตโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.
- พจน์ การะเกษ. และจิรวัดน์ กิติพิเชฐสรรงค์. **การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒**, JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE Vol.11 No.1 (January–April , 2017): 155.
- พจนา ทรรศัยสมาน. **การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พัฒน์ บุญรัตน์พันธุ์. **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.
- พินทุอร จำเล และนายอรรถ วิจิเจริญ. **การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์. ๒๕๒๘.

มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การ, ๒๕๔๘.

ราชกิจจานุเบกษา. แจ้งความกระทรวงธรรมการ แผนกกรมธรรมการ เรื่อง ยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง. เล่ม ๕๕. ตอน ๐ ง. ๘ สิงหาคม ๒๔๘๑.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

วิรัช เตียงหงษากุล. **หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน**. บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๙.

สถาบันพระปกเกล้า. **บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า'๕๒ ด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทยแนวทางการวิจัยและพัฒนา**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.

สมาน รังสิโยภุชงค์. **การบริหารราชการไทยในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๓.

สายันต์ ไพเราะญจิตร. **การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สันติ เล็กสุขุม. **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๒.

सानิตย์ บุญชู. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. **คู่มือการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

สุคนธ์ สินธพานนท์ และ จินตนา วีรเกียรติสุนทร. **การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่...สู่ประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๙๑๑๙ เทคนิควินดิง, ๒๕๕๖.

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. **หลักการสื่อสารมวลชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๙.

เสนอ นิลเดช. **ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๖.

ศิลปากร. กรม. **คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗).

อัญญาณี คล้ายสุบรรณ. **การจัดการความรู้ฉบับปฐมบท**. นครปฐม: เพชรเกษม ปรินตติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐.

อนุรักษ์ นิยมเวช. **บทความเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๔.

(๒) งานวิจัย :

เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม. การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม.

รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓.

จันทร์ อ่อนระหง. ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงราย เขต ๔, **วิทยานิพนธ์.** เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐.

จรัส ลีกา. กระบวนการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น.

รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น, ๒๕๕๙.

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์. รูปแบบแหล่งการเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัด

มหาสารคาม. **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม..** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

ชาญคณิต อารมณ์ และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการโบราณสถานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายโอนภารกิจจาก กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. **รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘.

นิคม ผัดแสน. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษาต่อการพัฒนาการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนอุดรศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

พยุง ใบแย้ม. การพัฒนารูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา, (**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารเพื่อการพัฒนาการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๘), หน้า (๓)-(๔).

พระครูสถิตธรรมาภินันท์ (จันทร์ กลยาณธมโม). “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีเป็งของล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

พระมหาสมพาน ชาคโร,ดร., การจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทข่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์, **รายงานการวิจัย,** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยเขตสุรินทร์, ๒๕๕๘.

พระราชเชมการ. ผศ., ดร. และคณะ. การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่. **รายงานการวิจัย.** สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยเขตแพร่. ๒๕๕๘.

พระราชวชิรเมธี. ดร. และคณะ. การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม

- อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ๒๕๕๗.
- พิมลมาศ ยะอนันต์. ยูพิน อินทะยะ. และณัฐยา ตันตรานนท์. การบริหารจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนศรีถ้อยสุนทรราชภัฏร์วิทยา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ** เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๕.
- เพลินพิศ สมสกุล. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทพิพิธภัณฑ์และวัด: กรณีศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. **รายงานการวิจัย**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓๒ ๒๕๕๙.
- วินัย หมั่นคิดธรรม. การศึกษาแนวทางการออกแบบและการบูรณะโบราณสถาน เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ กรณีศึกษา: อาคารศตึกพิงศ์ประไพ อาคารจุฑาทันนารณ์ อาคารอาหารทิพย์นิवासและอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์. **รายงานวิจัย**. (คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๕).
- สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์: ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖), หน้า (๑).
- สายชล วัฒนเกษกรณ์. สุปัทมา หอมบุปผา. และสาธิต ทรัพย์รวงทอง. แนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒. **รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ** เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๗.
- สโรชา เมฆอรุณ. การจัดการพิพิธภัณฑ์ในสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้: กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์การศึกษาไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๕๗.

(๓) บทความ :

จิรพงษ์ บัวพันธ์. และนันทิยา น้อยจันทร์. แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอำเภอลาดยาว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๒. **รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ** เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๖ และการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๓. “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” (๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙): ๑๘๓๑.

ทิพย์วดี โพธิ์สีทิพรณ. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตำนานโบราณสถานวัดเวียงเศรษฐี (ร้าง) ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารวิชาการ**

มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน ๒๕๕๖ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖):

๓๒.

เทพประวิณ จันท์แรง. สภาพและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานที่ปรากฏในคัมภีร์จามเทวีวงศ์.

วารสารบัณฑิตวิจัย, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๓๗-๑๓๘.

ธนภัทร สีตไส เสรี วงษ์มณฑา ชุชนะ เตชคณา. การจัดการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวบริเวณด้านสิงขรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. **เศรษฐศาสตร์และ**

บริหารธุรกิจปริทัศน์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๑.

ธีราพร ทองปัญญา และคณะ. “จิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนของเยาวชน: กรณีศึกษา กลุ่มเยาวชน

อาสาสมัครพัฒนาชุมชนห้วยหมอนทอง”. **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม), ปีที่ ๓๖**

ฉบับที่ ๓: ๔๘๔.

นงเยาว์ อุทุมพร. จิรภัทร อาदनารี. และปรีชา ณะวิบูลย์. ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อ ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอ

พระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. **วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ., ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒**

(ก.ค. - ธ.ค. ๒๕๕๙) ๖๒-๖๓.

นวพร ผุสดี. การจัดการแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียน

จักรคำคณาทร จังหวัดลำพูน. **วารสารมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม**

๒๕๕๔ - พฤษภาคม ๒๕๕๕): ๑๑๖.

นาถธิดา จันท์คำ และวรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. การอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเตาเผา

เครื่องเคลือบดินเผาพาน (โป่งแดง) อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **การประชุมมหาดใหญ่**

วิชาการ ครั้งที่ ๔. เรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”. หน้า ๖๕.

นิลุบล สุดตา. การพัฒนาหลักสูตรเรื่อง โบราณสถานเมืองลพบุรี วิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระ

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑.

วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑

(มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๑-๒.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์. “แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง”. **วารสารวิชาการ, ๒๕๕๔.**

ประจวบ หนูเลี้ยง. เต๋น ชะเนตยั้ง. และนวลพรรณ วรณสุธี. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา

แบบมีส่วนร่วมของจังหวัดพัทลุง. **วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, ปีที่ ๒๘ ฉบับ**

ที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘-มีนาคม ๒๕๕๙): ๒๓๓.

ประยงค์ จุลรัตน์ กานต์ บุญศิริ และอรสา จรุงธรรม. “กระบวนการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนในมุมมอง

ผู้นำท้องถิ่น ตำบลกาโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วารสารวไลย**

อลงกรณ์ปริทัศน์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๐๕-๑๐๖.

ปรีชต์ สาดิ. การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านโนนตำบลขามป้อม อำเภอวาปี

ปทุม จังหวัดมหาสารคาม. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ**

กาฬสินธุ์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๘) ๖๑-๖๒.

ปรียวาท น้อยคล้าย. การศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียนสังกัด

เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา. **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรม**

- ราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๓๕.
- พจน์ การเกษ และจิรวัดน์ กิติพิเชษฐสรรค์. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒. *JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE* Vol.11 No.1 (January-April , 2017): 155.
- พรรณี เสียงบุญ ธีระวัฒน์ เยี่ยมแสง และศักดิ์พงศ์ หอมหวาน. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนบ้านหนองบัวคูอำเภอนาดูน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*; ว.มร.ม., ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑: (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๔): ๑๐๙-๑๑๐.
- พุมรินทร์ ไผชู, ดร.นพรัตน์ ชัยเรือง, ดร.สำเร็จ จันทุม, การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในจังหวัดนครศรีธรรมราช, *วารสารบัณฑิตศึกษา*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๕๓ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๗): ๙๗.
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. “การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประมงภัยพิบัติ สีนามิ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา”. *วารสารร่วมพลัง*, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ๒๕๕๓): ๒.
- มาลี แวเว็ชร, การศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดทำหลักสูตร สถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง, *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๕๕): ๓๙.
- ภัสรา โกมณเตียร สังคม ภูมิพันธุ์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ. การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการแนะแนวการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดมหาสารคาม ที่ร่วมเป็นโรงเรียนเครือข่ายกับทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *วารสารศึกษาศาสตร์*. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙): ๔๑-๔๒.
- ยุพา กสิรักษ์ เก๊กกนกเอื้อวงศ์ และ นงเยาว์ อุทุมพร. บทบาทในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๐. *วารสารศึกษาศาสตร์มธส*. ปี ที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๖): ๑๑๕.
- รัชณี รูปหล่อ ดุษฎี พรหมทัต และวัลภา ว่องวิวิธกุล. “แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนและเจริญเติบโตของวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร* ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕: ๑๕๘.
- รัฐพล แจ่มจันทร์ และศิวินิต อรรถวุฒิกุล, *Veridian E-Journal*, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๒๗๑๓-๒๗๑๔.
- ลัดดา ศิลาน้อย, “การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา”, *วารสารศึกษาศาสตร์*, ๒๖ (๒): ๓๔-๓๘; มกราคม-มีนาคม, ๒๕๕๕.
- วันชพร จันทรักษา และวาริษฐ์ มัชฌิมบุรุษ. ปัจจัยที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเขต อรัญญิก เมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่

๓๐ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๔๑.

ศิริวรรณ ฉัตรมณีรุ่งเจริญ. ความรู้ในเนื้อหาผนวกวิธีสอนและเทคโนโลยีของครูวิทยาศาสตร์การจัดการเรียนรู้บูรณาการบริบทชุมชนท้องถิ่นและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๑๐๗-๑๐๘.

สาคร มหาหิงค์. การบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๔. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์.

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗๔.

สิทธิโชค วิบูลย์ สุเทพ บุญซื่อน และปิยะวรรณ เลิศพานิช. “การศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี”. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๔).

สุกัญญา ดวงอุปมา, การศึกษาทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์: กรณีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโนน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). ปีที่ ๘ (ฉบับที่ ๑๕ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๔๕.

สุพัตรา คงขำ และนรินทร์ สังข์รักษา. “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น”. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘): ๒๔๒.

อนุรัตน์ สงขำ แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในจังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ประจำ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๓๔๙.

อัจฉิมา หนูคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย และมีณฑนา นวลเจริญ. การจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๘-มีนาคม ๒๕๕๙): ๑๗๙.

อาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์. การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย. ปีที่ ๗ ฉบับพิเศษ (ตุลาคม ๒๕๖๐): ๒๑๒.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

แดนนิพพาน โมทนาทุกดวงจิตซึ่งแดนนิพพาน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.dannipparn.com/thread-๑๐๕-๑-๑.html>, [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

เรื่องน่ารู้ วัดพระธาตุศรีบุญชัยรวมมหาวิหาร สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองลำพูน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://travel.kapook.com/view๑๖๓๕๔๗.html>, [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

วัดลำพูน: อนาคตเมืองมรดกโลก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.baanjompra.com/webboard/thread-๓๑๖๙-๑-๑.html>.

[๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].

(๕) ภาษาอังกฤษ :

David K. Wyatt. **Thailand: A Short History**. Chaing Mai: Silkworm Book, 2004.

Cohen. J and N.T. Uphoff. **Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarify Through Specificity**. World Development 8., 1980.

Good. Carter V. **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1976.

Nichols. Mark. **"Community Resources for School"**. Encyclopedia of Education. 2(1): 341-347; February. 1971.

Wittich. Walter Arno and Charles Francis Schuller. **Audio Visual Materials**. New York : Harper & Row Publisher, 1962.

(๖) สัมภาษณ์ :

๑. พระเทพรัตนนายก. เจ้าคณะจังหวัดลำพูน. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง. มัคทายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๓. นายบารเมศ วรรณสัย. ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๔. พระตระการ ธีรสวโร. รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๕. นายชุมพร ปัญญาจิตร. ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๖. นายทองดี ปัญญาวงศ์. มัคทายกวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๗. พระปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ. เจ้าอาวาสวัดกู่ระม็ก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๘. นายอาคม ณ ลำพูน. ผู้ใหญ่บ้านศรี้อย วัดกู่ระม็ก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๙. สท.อนันต์ วุฒิโรธง. ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกู่ระม็ก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๐. นางนงลักษณ์ วิไลรัตน์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านศรี้อย วัดกู่ระม็ก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๑. นางวลัยลักษณ์ ผลงาม. เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู้ช้าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๒. นางกิตติพร สามแสน. เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู้ช้าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๓. นางสาวปิยมณฑ ธีวันนา. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กู้ช้าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน
Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites of
Hariphunchai in Lamphun Province

นายบุญเพ็ญ ยาวิชัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน ๒) เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชชัย จังหวัดลำพูน ๓) เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างและการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๑๓ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า

๑) การศึกษาและการสร้างองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีหริภุชชัย เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว โดยมีการวิเคราะห์และการวางแผนพัฒนาชุมชน ดำเนินการให้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม เทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและสร้างคุณค่าใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดี กับการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

๒) การเสริมสร้างและเรียนรู้ โดยการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำเนินกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ที่มีคุณค่าเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชนมุ่งมั่นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นของตนเอง และให้สังคมบุคคลภายนอกได้เข้าถึงประเพณี

วัฒนธรรม การฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างคุณค่า กำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดี

๓) การจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึกด้วยประเพณีที่แสดงถึงวิถีชีวิตในการประกอบพิธีกรรมด้วยความเชื่อและแรงศรัทธา ในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ โดยการสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ การสร้างเครือข่าย เชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหรือชุมชน ที่มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสาธารณูปโภค มีระเบียบการเข้าเยี่ยมชมสักการะเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสถานที่ เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการเข้ามาสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, การจัดการ, แหล่งโบราณคดี

ABSTRACT

This research entitled “Learning Resources Promotion and Management of Archaeological Sites of Hariphunchai in Lamphun Province” aims 1) to study and manage the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province, 2) to promote the learning resources and management the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province, and 3) to analyze and manage the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province with promoting learning in the community. This study is the qualitative research by collecting data using In-Depth Interviews to indicate the promoting and management the archaeological sites of Hariphunchai in Lamphun province with promoting learning in the community. Key formant are 13 of this research, including the abbot, temple’s administrators, and personnel of government sector. Data analysis is done by collecting data from in-depth interviews, data grouping, and then analyzing data by content analysis techniques and presented by describing references from person speech.

The results of the research showed that

1) Education and promoting knowledge of archaeological sites of Hariphunchai is a source of historical and archaeological knowledge that there is significance and benefit to the people and tourists. By analyzing and planning for community development, making a participatory community and accepting multicultural differences, techniques in management must be adapted and applied to suit the local context, working must be consistent with the way of life of people in the community, learning process management in opening approach, work together in the form of mutual learning. In order to conserve, prevent, protect, restore and create new values for existing archeological resources. Having organized tourism

activities of archaeological sites together with networking for linking is a medium that can send information to target groups quickly.

2) Promoting and learning by public relations, the development of a database system for education as an archeology sources, antiquities by driving the community and related organizations. To conserve the art and culture, landscape adjustment that considers the target group, having management of cultural learning resources that is the knowledge center and activities related to lifestyle, valuable as a cultural knowledge that is constantly changing. The people in the community focus on transferring knowledge and understanding to people both inside and outside their own country. And to allow outsiders to access cultural traditions, tradition restoration is to create value, define new roles and functions for archaeological resources.

3) Learning resources management is a learning process and cultivating consciousness with a tradition that indicates to the way of life in rituals with belief and faith. To inherit this good culture is creating and inventing innovation in management, to make a networking for linking in developing and driving the Haripunchai's archaeological site sources with systematic planning and management both facilities and utilities. There are regulations for visiting and worshiping in order to express the respect to the place that is a common practice in worshiping to sacred places.

Keyword: Promotion, Management and Archaeological Sites

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในการเสริมสร้างและการจัดการแหล่งโบราณสถาน โบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ หรือที่เรียกว่า “ทรัพยากรทางโบราณคดี” ไว้ในฐานะที่เป็นทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โอกาสที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ ในปัจจุบันและต่อไปในอนาคตซึ่งศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดนั้นๆ อาจจะไม่ใช้ศักยภาพดั้งเดิมในสมัยถูกสร้างขึ้นมาในครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานกระแสพระราชดำรัส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า “การก่อสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อัฐเกา ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสูญหายไป อยู่ธยาและกรุงเทพฯ แล้วประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย...”^๑ พระราชดำรัสนี้เป็นแนวทฤษฎีสำหรับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ

ทรัพยากรทางโบราณคดี โบราณวัตถุ มีคุณค่าความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและท้องถิ่นนั้น เพื่อช่วยสอบสวนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ให้แน่นอนชัดเจนเพราะ

^๑ ผศ. สายันต์ ไพเราะชาติจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

การศึกษาประวัติศาสตร์ ย่อมต้องอาศัยเอกสารเป็นสำคัญ บางชิ้นอาจเขียนขึ้นจากความทรงจำที่เล่าสืบต่อกันมา อาจทำให้มีการผิดพลาดจากความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้การใช้โบราณวัตถุสถานซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในขณะนั้นช่วยสอบสวนเอกสารจึงอาจทำให้ทราบถึงความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ได้ ทำให้ประชาชนเกิดความรักชาติ เนื่องจากการที่เราได้ไปเห็นโบราณวัตถุสถานที่สวยงาม บรรพบุรุษของเรา มีความสามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งงาม จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องทำนุบำรุงสงวนรักษาไว้ให้คงอยู่ การรักษาโบราณสถานไว้ย่อมเป็นการช่วยรักษาอิสรภาพของชาติ การที่ดินแดนของเราแสดงให้เห็นว่าเป็นที่ตั้งของวัฒนธรรมอันสูงส่งช่วยให้เราเกิดความรักความหวงแหน^๒

ในอาณาจักรทริภุชชัย ในตำนานจามเทวีโบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤๅษีวาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองทริภุชชัยขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๐๔ ต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ขึ้นไปครองเมืองทริภุชชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์นักปราชญ์และช่างศิลปะต่าง ๆ ขึ้นมาด้วยเป็นจำนวนมากกราวหมื่นคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมืองทำให้เมืองทริภุชชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ต่อมา พ.ศ. ๑๘๒๔ พระเจ้าเม็งรายมหาราช กษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ได้ยกกองทัพเข้ายึดเอาเมืองทริภุชชัยจากพระยายีบาได้ ต่อจากนั้นอาณาจักรทริภุชชัยจึงสิ้นสุดลงหลังจากรุ่งเรืองมา ๖๑๘ ปี มีกษัตริย์ครองเมือง ๔๙ พระองค์ ปัจจุบันโบราณสถานสำคัญของอาณาจักรทริภุชชัยนั้นก็คือ พระธาตุทริภุชชัย ที่จังหวัดลำพูน^๓

เมืองเก่าลำพูนหรืออาณาจักรทริภุชชัยในอดีต เป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือที่แสดงให้เห็นรอยต่ออารยธรรมจากอาณาจักรทวารวดีที่มาจากภาคกลาง และเป็นรากฐานอารยธรรมล้านช้าง ล้านนา และสิบสองปันนา เป็นนครประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ ปัจจุบันเมืองเก่าลำพูนเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต มีการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชนเดิมและยังมีองค์ประกอบสำคัญของความเป็นเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจน ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง วัด คู่มเจ้าเมือง บ้านเก่า ต้นไม้ใหญ่พื้นถิ่นที่อยู่คู่กับเมืองเก่า นอกจากนี้มีแหล่งประวัติศาสตร์ในยุคอาณาจักรทริภุชชัย แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เก่าแก่อยู่มากมาย ทั้งวัดวาอาราม และศาสนวัตถุ สถานที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งศึกษา แหล่งท่องเที่ยว แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดพระธาตุทริภุชชัย วัดกู่ระมก วัดจามเทวี กู่ช้างกู่ม้า ล้วนควรมีคุณค่าแก่การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ อนุรักษ์ และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีทริภุชชัย จังหวัดลำพูน เพื่อเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้โบราณคดี เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา ค้นคว้าเป็นแหล่งเรียนรู้ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งโบราณสถานเพื่อให้คงอยู่สืบไป

^๒ กรมศิลปากร, คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔.

^๓ David K. Wyatt, **Thailand: A Short History**, [Chaing Mai : Silkworm Book], 2004, pg.

วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชเวศ จังหวัดลำพูน
- ๒ เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชเวศ จังหวัดลำพูน
- ๓ เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุชเวศจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

๑) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุชเวศ จังหวัดลำพูน” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของ การสัมภาษณ์ ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๑๓ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลจัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์และการสนทนา จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล

๒) ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) จำนวน ๑๓ คน ซึ่งประกอบด้วย

๑. พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุชเวศ
๒. อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง, มัคทายกวัดพระธาตุหริภุชเวศ
๓. นายบารเมศ วรรณสัย, ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุชเวศ
๔. พระตระการ ธีรสวัโร, รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี
๕. นายชุมพร ปัญญาจิตร, ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี
๖. นายทองดี ปัญญาวงศ์, มัคทายกวัดจามเทวี
๗. พระปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ, เจ้าอาวาสวัดกู่ระมั่ง
๘. นายอาคม ญ ลำพูน, ผู้ใหญ่บ้านศรีข้อย วัดกู่ระมั่ง
๙. สท.อนันต์ วุฒิโรธง, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกู่ระมั่ง

๑๐. นางนงลักษณ์ วิไลรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านศรีชัย วัดกุระมั่ง
๑๑. นางวลัยลักษณ์ ผลงาม, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุซ้าง กุ่ม้า
๑๒. นางกิตติพร สามแสน, เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กุซ้าง กุ่ม้า
๑๓. นางสาวปิยมณฑิ์ ธิวันนา, เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กุซ้าง กุ่ม้า

๓) เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้

๑. การวิเคราะห์เอกสาร โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content Analysis) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้าน “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน”

๒. การสร้างแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษานโยบาย “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน” ในแต่ละประเด็นเปิดกว้างให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายที่จะนำมาสรุปประมวลผลได้นำไปสู่การการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูเขย

๔) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ผู้วิจัยนัดหมายวันเวลาในการสังเกตและสัมภาษณ์ “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน”

๒. ผู้วิจัยเดินทางเข้าสู่พื้นที่ตามวัน เวลา และสถานที่ที่นัดหมายไว้ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน

๓. เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก(In-dept Interview) แบบมีแนวคำถาม (Guideline) จากเจ้าอาวาส ผู้นำองค์กร บุคลากรหน่วยงานนาภาครรัฐ “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูเขย จังหวัดลำพูน” นั้นเป็นอย่างไร ซึ่งก็จะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลและใช้วิธีการจดบันทึก

๕) การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจดบันทึกภาคสนาม มาวิเคราะห์เพื่อหาข้อมูล โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้

จากการศึกษา หลังจากที่ได้ข้อมูลครบถ้วนเพียงพอแล้ว นำมาแยกเป็นประเด็น ลำดับเนื้อหาตาม วัตถุประสงค์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานจังหวัดลำพูน พบว่า การสร้างองค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีหรืออุทยาน ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุหรืออุทยานรวมหาวิหาร วัดกุระมัทร์ วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว คือ เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกลมเกลียวในชาติ สร้างความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของชาติร่วมกัน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

โดยมีการวิเคราะห์และการวางแผนในการพัฒนาชุมชนแบบมุ่งเน้นให้มีความเปลี่ยนแปลง ในหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการยึดหลักองค์รวม การยอมรับความแตกต่าง หลากหลายทางวัฒนธรรม การไม่ยึดติดตายตัว ต้องให้ความสำคัญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลง แบบแผนและเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบท ของสถานที่นั้นๆ การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น การ จัดกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันสร้างความรู้ ทุกที่คนมีส่วนได้ส่วนเสียเสมอหน้ากัน เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจ เข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เป็นการสร้างความ สุขและความประทับใจของชุมชนในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูพลังของชุมชน

เพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและสร้างคุณค่า โดยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดี พร้อมกับการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง ของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่ จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ ในยุคปัจจุบันสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ถือเป็นสื่อที่มีการใช้อย่างกว้างขวาง ได้รับความนิยมและเป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยัง กลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

การเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานจังหวัดลำพูน พบว่า เสริมสร้างและเรียนรู้โดยการประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา, ไปสเตอร์, แผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว, สื่อออนไลน์, สื่อโทรทัศน์, สื่อวิทยุ, ล้วนเป็นช่องทางสื่อสารและ ประชาสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรม งบประมาณ ความเหมาะสม ทั้งนี้ยังได้รับความร่วมมือกับ หน่วยงานราชการ อีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารคือ การประชาสัมพันธ์ ผ่านเทศบาล ผู้ใหญ่บ้านนอกจากนี้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนดูแลเช่น การท่องเที่ยวและกีฬา ททท. เทศบาล อบจ. ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของแหล่งโบราณสถาน

การพัฒนากระบวนข้อมูลแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานทั้ง ๔ แห่ง วัดพระธาตุหรืออุทยาน วัดจามเทวี วัดกุระมัทร์และกู่ช้างกู่ม้า ยังคงต้องพัฒนากระบวนข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้าน โบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย เพื่อการ

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกายและด้านภาษา ที่มีอัตลักษณ์มีความงดงามแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาคและแสดงออกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นได้

การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุหรืออุโบสถวิหาร วัดจามเทวีและกุ๊ซัง กุ่มม้านั้นได้มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำนิงกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา/เยาวชน/วัยรุ่น กลุ่มสตรี กลุ่มคู่รัก/คู่แต่งงาน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ ส่วนวัดกุ๊ระมัก ยังไม่มีหน่วยงานหรือโครงการต่างเข้ามาสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง

การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ สารความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชนมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอกได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น การฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

การวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุโบสถวิหาร จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่า กระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) ซึ่งการเรียนรู้โบราณสถานทำให้ชุมชน นักท่องเที่ยวเข้าใจ ประวัติความเป็นมา เกิดความภาคภูมิใจ เป็นสิ่งที่ยังเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเป็นสิ่งที่เรานำมากระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ เช่น ประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ ประเพณีสลาภย้อมของวัดพระธาตุหรืออุโบสถวิหาร แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานหรือวัดจามเทวี ประเพณีลอดโขมดของวัดกุ๊ระมัก ประเพณีสรงน้ำกุ๊ซัง กุ่มม้านั้นเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาของความเชื่อมั่นในความดี จึงก่อเกิดเป็นพลังความสามัคคี เกิดความเข้าใจและคนในชุมชนยินดีให้ความร่วมมือพร้อมปกป้อง ในการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ เป็นการอนุรักษ์เพื่อถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชนได้สืบทอดและเรียนรู้และเห็นคุณค่าทรัพยากรทางโบราณคดีสืบทอด

การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหรืออุโบสถวิหาร ทั้ง ๔ แห่ง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในขณะเดียวกัน มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ สาธารณูปโภค เช่น คัดแยกขยะ การไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ กล้อง CCTV ถึงดับเพลิง หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น สัญญาณ wifi สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ได้รับความร่วมมือจากองค์กรการท่องเที่ยว หน่วยงานท้องถิ่นประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) โดยการบังคับใช้กฎระเบียบ เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมชมสักการะ แหล่งโบราณคดีหรืออุโบสถวิหารทั้ง ๔ แห่ง เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่

ควรถ่ายรูปในกิริยาที่เหมาะสม เช่น ไม่ควรกอดจูบหรือแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ควรรักษาความสงบ ไม่ส่งเสียงดัง หรือแสดงพฤติกรรมที่อาจเป็นการรบกวนผู้อื่นได้ เช่น การคุยโทรศัพท์ การวิ่งเล่น สาธุชนทั่วไป ควรเดินชมในพื้นที่ที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่ควรเดินเข้าไปในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กุฏิพัก เขตสงฆ์ช่วยกันรักษาความสะอาด เช่น ทิ้งขยะในบริเวณที่กำหนด รักษาความสะอาดในห้องน้ำ ไม่ควรนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในวัด หรือนำสัตว์เลี้ยงมาปล่อยในพื้นที่บริเวณในวัด ไม่ควรสูบบุหรี่ในพื้นที่บริเวณในวัด เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการเข้ามาสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน แสดงให้เห็นถึงการสร้างองค์ความรู้ของแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้ กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน ให้รู้จักการวิเคราะห์และการวางแผน โดยใช้หลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม มีการจัดการปรับและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เพื่ออนุรักษ์ปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและสร้างคุณค่าให้กับแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน

การเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดลำพูน เป็นการเสริมสร้างโดยการประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการสื่อสารทุกรูปแบบ การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยมีการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย มีการปรับสภาพภูมิทัศน์แบบครบวงจรที่มีมาตรฐาน เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมาย และมีการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความเชื่อและความศรัทธา เพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งการฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้ดียิ่งขึ้นไป

การจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) ให้เห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจ ในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ มีประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ด้วยวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายของคนในท้องถิ่น มีการสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ อย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ระบบสิ่งอำนวยความสะดวกถึงระบบสาธารณูปโภค ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนา มีการบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมสักการะ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ของแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์นี้ด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรให้การสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ชุมชน ให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ ภายในจังหวัดลำพูน
- ๒) องค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาลเมืองควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานให้ครอบคลุมการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ จังหวัดลำพูน

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ๑) ควรจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ กับหน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายภาคประชาสังคม
- ๒) ควรมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ของแต่ละแห่ง
- ๓) ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ จังหวัดลำพูน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำจังหวัดให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น
- ๔) สร้างเครือข่ายหรือกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ของการศึกษาดูงานสถานที่จริงของนักเรียน นิสิตนักศึกษาภายในจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ประชาสังคมในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์
- ๒) ควรศึกษาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์
- ๓) ควรมีการศึกษาผลกระทบของชุมชนที่เกิดจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกระดับ เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาที่สมดุลระหว่างคนในชุมชนกับโบราณสถานและการท่องเที่ยว

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือพิพิธภัณฑ์ จังหวัดลำพูน” สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กรุณาให้กำลังใจและให้คำแนะนำชี้แนะจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

คณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาและติดตามงานวิจัยด้วยดีตลอดมา

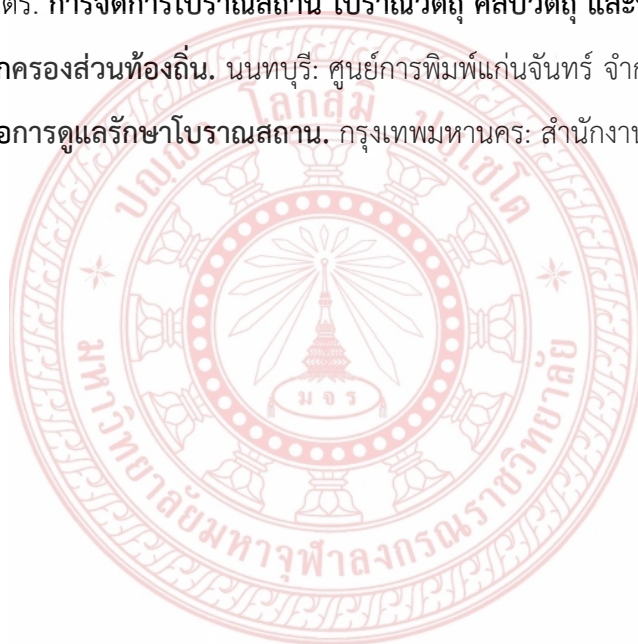
งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์แบบด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ให้โอกาสแก่คณะผู้วิจัยในการดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ และคณะผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณครูบาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ที่ได้ให้กำลังใจและคอยสอบถามความก้าวหน้าด้วยดีเสมอมา

บรรณานุกรม

สายันต์ ไพรัชชาญจิตร. การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘.

กรมศิลปากร. คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามแผนการที่วางไว้

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านเชิงสาธารณะ

นำความรู้ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์และวางแผน เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

การจัดทำองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนด้านการเสริมสร้างแหล่งโบราณคดี หรือเป็นข้อมูลเพื่อศึกษาค้นคว้างานวิชาการ

๓. กิจกรรมด้านสร้างสรรค์

การจัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีประจำท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจ และการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อการยกระดับกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์ ให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมเกิดความประทับใจ

๔. กิจกรรมด้านเชิงนโยบาย

การนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบเป็นข้อมูลนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรืออุทยานประวัติศาสตร์ นำมากำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันในสังคม

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางไว้และกิจกรรมที่ได้
ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน
๒. เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน
๓. เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
ระยะที่ ๑ เป็นการรวบรวมข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย	ทำให้ทราบถึงข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งโบราณสถานและแหล่งเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม	ข้อ ๑ และข้อ ๒	๑.ทำให้สามารถวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาแหล่งโบราณคดี ๒ ทำให้ทราบถึงการสร้างองค์ความรู้ในแหล่งโบราณสถาน แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม
ระยะที่ ๒ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากเจ้าอาวาส ผู้นำองค์กร บุคลากรหน่วยงานภาครัฐเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลและใช้วิธีการจดบันทึก	ทำให้ทราบถึงการเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัยจังหวัดลำพูน	ข้อ ๒ และข้อ ๓	๑.ทำให้ทราบถึงการสร้างองค์ความรู้ การวิเคราะห์และการวางแผนการสร้างคุณค่าในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง ๒. ทำให้ทราบถึงการเสริมสร้างและการจัดการโดยการประชาสัมพันธ์การสร้างฐานข้อมูลการปรับสภาพภูมิทัศน์และการฟื้นฟูประเพณีเพื่อสร้างคุณค่า

ภาคผนวก ง
เครื่องมือวิจัย
แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน”

คำอธิบาย แบบสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย
จังหวัดลำพูน” มี ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ.....สกุล/ฉายา.....
๒. ระดับการศึกษา.....
๓. ตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน.....
๔. ภาระหน้าที่รับผิดชอบ.....
๕. สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ผู้สัมภาษณ์ นายบุญเพลิง ยาวิชัย

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการ “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดี หริภุญชัย จังหวัดลำพูน”

๑. แหล่งโบราณคดีหริภุญชัยจังหวัดลำพูน (วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดกู่ระมั่ง
วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า) มีประวัติความเป็นมา และให้ความรู้แก่ผู้สนใจอย่างไร

- ๑.๑ การสร้างองค์ความรู้
- ๑.๒ การวิเคราะห์และการวางแผน
- ๑.๓ การอนุรักษ์
- ๑.๔ การฟื้นฟูและสร้างคุณค่า
- ๑.๕ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- ๑.๖ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง

.....
.....

.....
.....

๒. การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัยจังหวัดลำพูน (วัดพระธาตุหรือภูมูชัย
รวมหาวิหาร วัดกู่ระมั่ง วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า) มีแนวทางเสริมสร้างอย่างไร

๒.๑ การประชาสัมพันธ์

๒.๒ การสร้างฐานข้อมูล

๒.๓ การอนุรักษ์วัฒนธรรม

๒.๔ การปรับสภาพภูมิทัศน์

๒.๕ การจัดการแหล่งเรียนรู้

๒.๖ การฟื้นฟูประเพณี

.....
.....
.....

๓. การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหรือภูมูชัยจังหวัดลำพูน (วัดพระธาตุหรือภูมูชัย
รวมหาวิหาร วัดกู่ระมั่ง วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า) กับการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน มีแนวทางส่งเสริม
อย่างไร

.....
.....
.....

ภาคผนวก จ

ภาพถ่ายกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

รูปผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

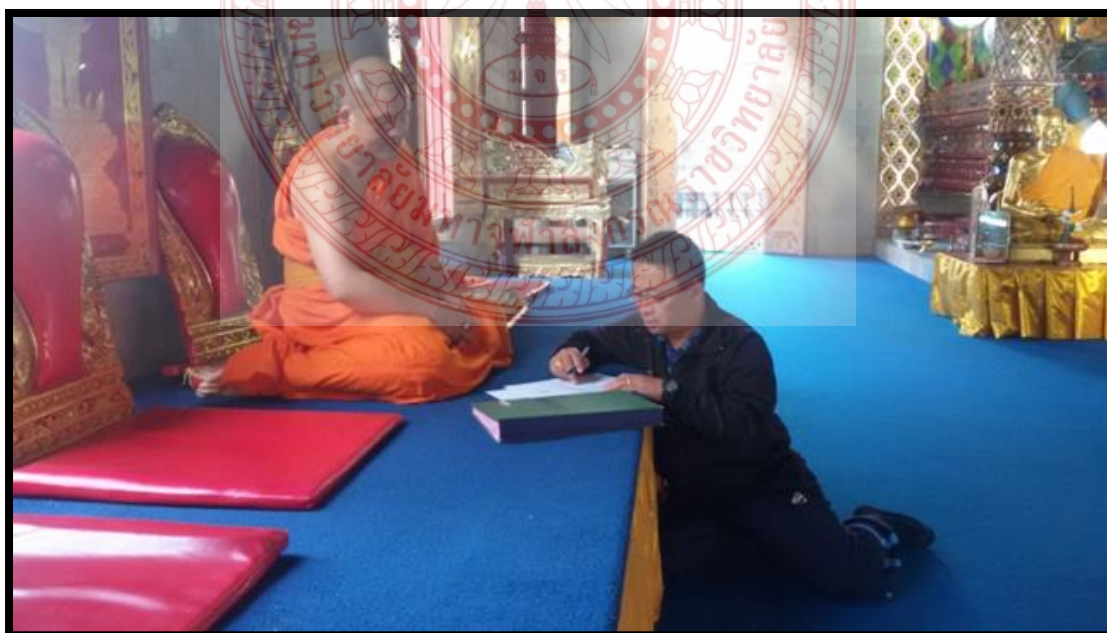
๑. พระเทพรัตนนายก. เจ้าคณะจังหวัดลำพูน. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. อาจารย์พงษ์เทพ มั่นตรง. มัคทายกวัดพระธาตุหริภุญชัย, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๓. นายบารเมศ วรรณสัย. ผู้เชี่ยวชาญดูแลด้านการท่องเที่ยววัดพระธาตุหริภุญชัย,
๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๔. พระตระการ ธีรสำโร. รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒

๕. นายชุมพร ปัญญาจิตร. ผู้ใหญ่บ้านสันมหาพน วัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๖. นายทองดี ปัญญาวงศ์. มัคทายกวัดจามเทวี, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

๗. พระปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ. เจ้าอาวาสวัดกุระมັก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๘. นายอาคม ณ ลำพูน. ผู้ใหญ่บ้านศรีย้อย วัดกุระมັก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๙. สท.อนันต์ วุฒิโรธง. ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล วัดกุระมັก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๐. นางนงลักษณ์ วิไลรัตน์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านศรี้อย วัดกุระมັก, ๓ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๑. นางวลัยลักษณ์ ผลงาม. เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู้ช่าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๒. นางกิตติพร สามแสน. เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ กู้ช่าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑๓. นางสาวปิยมณฑล ธีวันนา. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี กู้ช้าง กุ่ม้า, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ : ว.๒๒๕/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ : การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน

หัวหน้าโครงการ : นายบุญเพ็ญ ยาวิชัย

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์มือถือ : ๐๖๑-๒๓๔๙๒๘๙

E-mail: pang_lamphun@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีศรีบุญชัย จังหวัดลำพูน”

ในการเสริมสร้างและการจัดการแหล่งโบราณสถาน โบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ หรือที่เรียกว่า “ทรัพยากรทางโบราณคดี” ไว้ในฐานะที่เป็นทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ โอกาสที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ ในปัจจุบันและต่อเนื่องไปในอนาคตซึ่งศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดนั้นๆ อาจจะไม่ใช้ศักยภาพดั้งเดิมในสมัยถูกสร้างขึ้นมาในครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานกระแสพระราชดำรัส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า “การก่อสร้างอาคารสมัยนี้ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเกา ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อโยธยาและกรุงเทพฯ แล้วประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย...”^๑ พระราชดำรัสนี้เป็นแนวทฤษฎีสำหรับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ

ทรัพยากรทางโบราณคดี โบราณวัตถุ มีคุณค่าความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและท้องถิ่นนั้น เพื่อช่วยสอบสวนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ให้แน่นอนชัดเจน เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ ย่อมต้องอาศัยเอกสารเป็นสำคัญ บางชิ้นอาจเขียนขึ้นจากความทรงจำที่เล่าสืบต่อกันมา อาจทำให้มีการผิดพลาดจากความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้การใช้โบราณวัตถุสถานซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในขณะนั้นช่วยสอบสวนเอกสารจึงอาจทำให้ทราบถึงความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ได้ ทำให้ประชาชนเกิดความรักชาติ เนื่องจากการที่เราได้ไปเห็นโบราณวัตถุสถานที่สวยงาม บรรพบุรุษของเรามีความสามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งงาม จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องทำนุบำรุงสงวนรักษาไว้ให้คงอยู่ การรักษาโบราณสถานไว้ย่อมเป็นการช่วยรักษาอิสรภาพของชาติ การที่ดินแดนของเราแสดงให้เห็นว่าเป็นที่ตั้งของวัฒนธรรมอันสูงส่งช่วยให้เราเกิดความรักความหวงแหน^๒

ในอาณาจักรศรีบุญชัย ในตำนานจามเทวีโบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤๅษีสุนเทพเป็นผู้สร้าง

^๑ ผศ. สายันต์ ไพเราะญจิตรี, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^๒ กรมศิลปากร, คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานโบราณคดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๔.

เมืองหริภุญชัยขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๐๔ ต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของ กษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์ นักปราชญ์ และช่างศิลปะต่าง ๆ ขึ้นมาด้วยเป็นจำนวนมากราวหมื่นคน พระนางได้ทำนุบำรุงและ ก่อสร้างบ้านเมืองทำให้เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ต่อมา พ.ศ. ๑๘๒๔ พระเจ้าเม็งรายมหาราช กษัตริย์ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ได้ยกกองทัพเข้ายึดเอา เมืองหริภุญชัยจากพระยายีบาได้ ต่อจากนั้นอาณาจักรหริภุญชัยจึงสิ้นสุดลงหลังจากรุ่งเรืองมา ๖๑๘ ปี มีกษัตริย์ครองเมือง ๔๙ พระองค์ ปัจจุบันโบราณสถานสำคัญของอาณาจักรหริภุญชัยนั้น ก็คือ พระธาตุหริภุญไชย ที่จังหวัดลำพูน^๓

เมืองเก่าลำพูนหรืออาณาจักรหริภุญชัยในอดีต เป็นราชธานีแห่งแรกของภาคเหนือที่ แสดงให้เห็นรอยต่ออารยธรรมจากอาณาจักรทวารวดีที่มาจากภาคกลาง และเป็นรากฐานอารย ธรรมล้านช้าง ล้านนา และสิบสองปันนา เป็นนครประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองและเก่าแก่ที่สุดใน ภาคเหนือ ปัจจุบันเมืองเก่าลำพูนเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต มีการอยู่อาศัยของชุมชนใหม่ซ้อนทับชุมชน เดิมและยังมีองค์ประกอบสำคัญของความเป็นเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่ปรากฏให้เห็น ชัดเจน ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง วัด คู่มเจ้าเมือง บ้านเก่า ต้นไม้ใหญ่พื้นถิ่นที่อยู่คู่กับเมืองเก่า นอกจากนี้มีแหล่งประวัติศาสตร์ในยุคอาณาจักรหริภุญชัย แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุที่เก่าแก่อยู่มากมาย ทั้งวัดวาอาราม และศาสนวัตถุ สถานที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งศึกษา แหล่งท่องเที่ยว แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดกู่ระมุก วัดจามเทวี กู่ช้างกู่ม้า ล้วนควรมีคุณค่าแก่การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ อนุรักษ์ และตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่ง โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เพื่อเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ โบราณคดี เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา ค้นคว้าเป็นแหล่งเรียนรู้ ควรค่าแก่การอนุรักษ์และพัฒนา เป็นแหล่งโบราณสถานเพื่อให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑ เพื่อศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๒ เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
- ๓ เพื่อวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัยจังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการ เรียนรู้ในชุมชน

ผลจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน” ได้ดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสามารถสรุปผลการวิจัยได้ตาม ประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑.การศึกษาและการจัดการแหล่งโบราณคดีหริภุญชัยจังหวัดลำพูน พบว่า การสร้าง

^๓ David K. Wyatt, **Thailand: A Short History**, [Chaing Mai : Silkworm Book], 2004, pg.

องค์ความรู้ของแหล่งโบราณคดีหรืออุทยานฯ ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดคูระมัท วัดจามเทวี กู่ช้าง กู่ม้า มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและนักท่องเที่ยว คือ เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้เกิดความรักและความสามัคคีกลมเกลียวในชาติ สร้างความภาคภูมิใจของท้องถิ่นและของชาติร่วมกัน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

โดยมีการวิเคราะห์และการวางแผนในการพัฒนาชุมชนแบบมุ่งเน้นให้มีความเปลี่ยนแปลง ในหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการยึดหลักองค์รวม การยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การไม่ยึดติดตายตัว ต้องให้ความสำคัญกับความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลง แบบแผนและเทคนิควิธีการในการจัดการจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานที่นั้นๆ การทำงานต้องสอดคล้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเปิด ทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันสร้างความรู้ทุกที่คนมีส่วนได้ส่วนเสียเสมอหน้ากัน เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เป็นการสร้างความสุขและความประทับใจของชุมชนในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูพลังของชุมชน

เพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง คุ้มครอง ฟื้นฟูและสร้างคุณค่า โดยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดี พร้อมกับการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง ของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ ในยุคปัจจุบันสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อโทรทัศน์ ถือเป็นสื่อที่มีการใช้อย่างกว้างขวาง ได้รับความนิยมและเป็นสื่อที่สามารถส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

๒. การเสริมสร้างและเรียนรู้การจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พบว่า เสริมสร้างและเรียนรู้โดยการประชาสัมพันธ์ด้วยวาจา, โปสเตอร์, แผ่นพับ, นิตยสาร, หนังสือพิมพ์, คู่มือการท่องเที่ยว, สื่อออนไลน์, สื่อโทรทัศน์, สื่อวิทยุ, ล้วนเป็นช่องทางสื่อสารและประชาสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรม งบประมาณ ความเหมาะสม ทั้งนี้ยังได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ อีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารคือ การประชาสัมพันธ์ผ่านเทศบาล ผู้ใหญ่บ้านนอกจากนี้หน่วยงานเข้ามาสนับสนุนดูแลเช่น การท่องเที่ยวและกีฬา ททท. เทศบาล อบจ. ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของแหล่งโบราณสถาน

การพัฒนากระบวนข้อมูลแหล่งโบราณคดีหริภุญชัยทั้ง ๔ แห่ง วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดจามเทวี วัดคูระมัทและกู่ช้างกู่ม้า ยังคงต้องพัฒนากระบวนข้อมูลเพื่อการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดี โบราณวัตถุ โดยการขับเคลื่อนของชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านการแต่งกายและด้านภาษา ที่มีอัตลักษณ์มีความงดงามแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาคและแสดงออกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นได้

การปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดจามเทวีและกู่ช้าง กู่ม้า นั้นได้มีการปรับสภาพภูมิทัศน์ที่ค้ำเนินกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา/เยาวชน/วัยรุ่น กลุ่มสตรี กลุ่มคู่รัก/คู่แต่งงาน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ ส่วนวัดกู่ระมัด ยังไม่มีหน่วยงานหรือโครงการต่างเข้ามาสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือ เพราะเป็นวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง

การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ที่เป็นศูนย์รวมความรู้ สารความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชนมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและนอกท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอกได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น การฟื้นฟูประเพณีเป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่แต่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๓. การวิเคราะห์และจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดีหริภุญชัย จังหวัดลำพูน กับการส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่า กระบวนการเรียนรู้และการปลูกจิตสำนึก (E1-Education) ซึ่งการเรียนรู้โบราณสถานทำให้ชุมชน นักท่องเที่ยวเข้าใจ ประวัติความเป็นมา เกิดความภาคภูมิใจ เป็นสิ่งที่โยงเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันเป็นสิ่งที่เรานำมากระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนได้ เช่น ประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ ประเพณีสลากย้อมของวัดพระธาตุหริภุญชัย แหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ครุบาตรีวิชัยของวัดจามเทวี ประเพณีลอดโขมดของวัดกู่ระมัด ประเพณีสงฆ์น้ำกู่ช้าง กู่ม้า เป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาของความเชื่อมั่นในความดี จึงก่อเกิดเป็นพลังความสามัคคี เกิดความเข้าใจและคนในชุมชนยินดีให้ความร่วมมือพร้อมปกป้อง ในการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ เป็นการอนุรักษ์เพื่อถ่ายทอดให้กลุ่มเยาวชนได้สืบทอดและเรียนรู้ และเห็นคุณค่าทรัพยากรทางโบราณคดีสืบทอดไป

การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2- Engineering) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้แหล่งโบราณคดีหริภุญชัย ทั้ง ๔ แห่ง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในขณะเดียวกัน มีการวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ร้านอาหาร ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายสินค้าที่ระลึก ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชี้ทางเข้าถึง ทางลาด ห้องน้ำสำหรับคนพิการ สาธารณูปโภค เช่น คัดแยกขยะ การไฟฟ้า ระบบน้ำใช้ กล้อง CCTV ถึงดับเพลิง หน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น สัญญาณ wifi สัญญาณโทรศัพท์ สัญญาณอินเทอร์เน็ต ได้รับความร่วมมือจากองค์กรการท่องเที่ยว หน่วยงานท้องถิ่น ประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การบังคับใช้กฎระเบียบ (3E-Enforcement) โดยการบังคับใช้กฎระเบียบ เช่น ระเบียบการเข้าเยี่ยมสักการะ แหล่งโบราณคดีหริภุญชัยทั้ง ๔ แห่ง เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ ควรถ่ายรูปในกิริยาที่เหมาะสม เช่น ไม่ควรกอดจูบหรือแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ควร

รักษาความสงบไม่ส่งเสียงดัง หรือแสดงพฤติกรรมที่อาจเป็นการรบกวนผู้อื่นได้ เช่น การคุยโทรศัพท์ การวิ่งเล่น สาธุชนทั่วไป ควรเดินชมในพื้นที่ที่กำหนดไว้เท่านั้น ไม่ควรเดินเข้าไปในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติธรรม เช่น กุฏิพัก เขตสงฆ์ช่วยกันรักษาความสะอาด เช่น ทิ้งขยะในบริเวณที่กำหนด รักษาความสะอาดในห้องน้ำ ไม่ควรนำสัตว์เลี้ยงเข้ามาในวัด หรือนำสัตว์เลี้ยงมาปล่อยในพื้นที่บริเวณในวัด ไม่ควรสูบบุหรี่ในพื้นที่บริเวณในวัด เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการเข้ามาสักการะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านเชิงสาธารณะ

นำความรู้ด้านการจัดการแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัยมาวิเคราะห์และวางแผน เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

การจัดทำองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนด้านการเสริมสร้างแหล่งโบราณคดี หรือเป็นข้อมูลเพื่อศึกษาค้นคว้างานวิชาการ

๓. กิจกรรมด้านสร้างสรรค์

การจัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีประจำท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจ และการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเพื่อการยกระดับกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีหรือภูมูชัย ให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมเกิดความประทับใจ

๔. กิจกรรมด้านเชิงนโยบาย

การนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบเป็นข้อมูลนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้โบราณคดี หรือภูมูชัย นำมากำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันในสังคม

การประชาสัมพันธ์

- แผ่นพับสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
- การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ตและเว็บไซต์ของวิทยาลัย

สงฆ์ลำพูน <http://www.mculp.ac.th/>

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑) ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

๒) ตำแหน่งปัจจุบัน

๓) หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

นายบุญเพลิน ยาวิชัย

นายบุญเพลิน ยาวิชัย

Mr.Boonpern Yawichai

นักวิชาการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๑๙๒ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐ โทรศัพท์/
โทรสาร ๐๕๓-๕๑๓๑๖๓

มือถือ ๐๖๒-๒๓๔๙๒๘๙

E-mail: pang_lamphun@hotmail.com

๔) ประวัติการศึกษา

นักธรรมชั้นเอก คณะจังหวัดลำพูน

เปรียญธรรม ๔ ประโยค คณะจังหวัดลำพูน

พธ.บ.(รัฐประศาสนศาสตร์) มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่

รป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์) มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

